

The Project Gutenberg eBook of Isäin pahat teot lasten päällä, by Pietari Päivärinta

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Isäin pahat teot lasten päällä

Author: Pietari Päivärinta

Release date: February 17, 2005 [EBook #15090]

Most recently updated: December 14, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄIN PAHAT TEOT LASTEN PÄÄLLÄ ***

Produced by Matti Järvinen and Distributed Proofreaders Europe.

Isäin pahat teot lasten päällä.

Kirjoittanut
P. Päivärinta.

Ensimmäisen kerran julkaissut
Adolf Allardt 1887.

ENSIMÄINEN LUKU.

Entisyys ja nykyisyys.

Maamme eräässä pitäjässä on eräs vankka talonpojan talo. Se sijaitsee ison järven rannalla, luonnon ihanalla paikalla. Vuorattu ja keltaiseksi maalattu kaksikerroksinen vinkkelipytinki seiso i kauniisti ja loivasti järveen päin viettävällä mäen rinteellä. Toisella puolen pihaa oli toinen pienempi pytinki, sekin kaksikerroksinen, vuorattu ja maalattu. Molemmat pytingit olivat ulkoa ja sisältä hyvässä kunnossa, samoin muutkin taloon kuuluvat huoneet. Kanniainen on talon nimi.

Vanhoista ajoista asti oli talo ollut varakas, jolla ajalla talon asukkaat olivat polvesta polveen käsissänsä pitäneet pitäjän kunnia- ja luottamusvirkoja. Niin kaukaa kuin voitiin muistaa olivat he tunnetut rehellisiksi, ymmärtäviksi ja kunniallisiksi ihmisiksi; siitpä tuo luottamus, kunnioitus ja ehkäpä varallisuuskin.

Siitä on kulunut aikaa yli viidenkymmenen vuoden, josta tämä kertomus alkaa. Silloin oli talossa kaksi veljestä; Juho oli vanhemman ja Lauri nuorimman veljen nimi. Molemmat veljekset olivat naineita miehiä. Juholla ei ollut yhtään lasta, mutta Lauri oli onnellisempi siinä suhteessa, sillä hän oli avioliitossa saanut yhden pojan ja useita tyttäriä. Tuo poika oli vanhin lapsista ja sedän kunniaksi sai hän nimekseen Juho. Hänestä siis tuli Juho Laurin poika ja hän se on, joka tulee olemaan kertomuksen pää-esineenä.

Veljekset olivat hyvässä sovinnossa keskenänsä, sillä heissä asui vielä kauvan talossa vallinnut hurskaus, siltä ainakin näytti. Talo asuttiin nytkin hyvin toimillisesti kaiken puolesta. Ja kun talo oli hyvissä pohjavarjoissa, niin oli tuloja monelta taholta: hyvästi hoidettu talous antoi hyviä tuloksia ja lainoissa olevat rahat toivat vuosittain korkoa, joiden vuoksi varallisuus talossa nytkin karttui karttumistaan. Talouden tarvetten yli jääneet rahat jaettiin aina vuoden lopussa rehellisesti veljesten välillä, oikein tilin jälkeen, minkä Lauri teki, sillä hän oli kaiken talouden hoitaja, vaikka oli nuorempi Juhon. Noista noin karttuneista vuosituloista teki kumpanenkin veli eri kassansa. Juhon ei tarvinnut koskaan kuluttaa vuosisäästöjensä, sillä olihan hänellä kaikki elämän tarpeet saatava varakkaasta kodistansa. Kun ei hänellä ollut lapsia, ei hänen tarvinut heidänkään tähtensä mitään kuluttaa, vaan sai panna kaikki säästöön, mitä oli osaksensa saanut. Hän ei lainannut koskaan erikoisia rahojaan, vaan säilytti niitä eräässä kaapissa ylimmäisen kerroksen kamarissa, missä hän säilytti muitakin tavaroitansa, vaikka hän muutoin itse asui saman rakennuksen alimmaisessa kerroksessa. Pienempi pytinki olikin yksin-omaisesti hänen ja vaimonsa hallussa, missä he asuivat erillensä talon muun väen elämästä ja touhusta; sinne tuotiin heille valmiina ruoka ja juoma sekä muut elämän tarpeet.

Toisin oli Laurin elämän laita. Hänellä oli lapsia ja lapsethan kuluttavat niin paljon. Hän ei siis voinutkaan kaikkia erityisiä vuositulojansa panna säästöön, vaan hänen täytyi kuluttaa niitä yhteen ja toiseen tarpeeseen. Vaikkeivät hänenkään erikoiset varansa menneet kaikki yksityisiin tarpeisiin, ei hän kuitenkaan voinut salaiselta kateudelta katsella vanhimman veljensä täysin säästyneitä ja melkoiseksi kasaantuneita vuosisäästöjä. Hän olisi ne niin mielellään suonut joutuvan omiin, ja niin vihdoin perillistensä käsiin. Hän kyllä älysi veljensä kuoleman jälkeen niin käyvän, mutta hän älysi myös, että Juhon vaimo perii niistä osansa, vaikkei veli tekisikään jälkisäädöstä, missä tapauksessa hän perisi kaikki. Tuo ajatus kiusasi Lauria yötä ja päivää, niinkuin painajainen. Kauvan salasi hän tuota mielipidettään, mutta se varttui ja vahvistui yhä kiinteämmäksi ja viimein ei hän voinut sitä salata vaimoltaan ja pojaltaan; poika olikin jo siinä iässä, että hän käsitti täydellisesti asian. Laurin vaimo ei hyväksynyt tuota miehensä mielipidettä. Hän koki alusta alkain tukahduttaa sitä, sillä hänen terävä, kristillismielinen älynsä kohta huomasi, että miehensä sydämeen oli päässyt tunkeumaan väärä rikkouden suru.

Molemmat veljekset olivat paikkakunnassa nytkin arvossa pidettäviä miehiä, ja heillä molemmilla oli yhteiskunnallisia luottamusvirkoja. He olivat siivo-luontoisia miehiä jokaista, niin köyhää kuin rikastakin kohtaan. Koko talon väki kävi ahkerasti kirkossa, ja hyvä sopu vallitsi koko talon väen kesken — kuinkas muutoin.

Kenties oli heissä liikaakin siivoluontoisuutta, ainakin Laurin suhteen, sillä lapset saivat kasvaa mielivaltaansa mukaan, aivan niin kuin heidän itse halutti. Väärä elämän katsantotapa, väärä elämän huoli oli ensin juurtunut isän sydämeen; sitä hän istutti tietämättään lapsienkin mielipiteisiin, ja siemen lankesi hyvään maahan, sillä onhan ihmisen aivoitus paha hamasta lapsuudesta. Kaikkien parhaiten kuitenkin näytti poika käyttävän hyväkseen tuota höllyyttä, sillä jo aikaisin alkoi hänelle ilmestyä pahoja ja rivoja tapoja. Laurin vaimo oli kristillinen ja siveä ihminen. Hän varasi aina lapsiansa, eikä antanut heidän pieniäkään rikoksiansa sivu mennä muistuttamatta ja nuhtelematta heitä niistä. Mutta sitä ei Lauri kärsinytkään. Lastensa kuulten sätti ja ja nurkui hän vaimonsa käytöstä lapsiansa kohtaan ja puolusti pieniä rikoksellisia äitinsä nuhteita ja muistutuksia vastaan. Erittäinkin poikaansa, tuota ainoaa talon perillistä, viljeli hän niinkuin silmäteräänäpä äitin nuhteilta ja varaamisilta, ja peitteli hänen rikoksiansa niin paljon kuin suinkin voi. Tämä tuli siitä, että hän rakasti tuota ainoaa poikaansa kaikella luonnollisella isän rakkaudella, ja sentähden ei hän sallinut kenenkään, ei edes hänen äitinsäkään, tekevän pojalle millään tavalla minkäänlaista mielipahaa. Äiti näki suurella sydämen-surulla, kuinka vahingollisesti isän käytöstapa vaikuttaa lapsiin. Hän koki usein kahdenkesken siitä miehellensä puhella, mutta ei se mitään vaikuttanut, sillä Laurin katsantotapa pysyi vaan semmoisena. Tämän tähden itki äiti monta itkua. Kuitenkaan ei tuo heidän keskinäinen ristiriitaisuutensa tullut kenenkään tietoon, sillä äiti kantoi mykkänä kuormaansa ja talon elämä näytti olevan entisellään.

Laurin lapset eivät olleetkaan mitään erinomaisen pahoja ja rivoja. He olivat hiljaisia ja siivoja, kun vaan saivat päänsä nauttia ja tehdä välistä semmoistakin, mikä ei ollut oikein. Mutta kun vaan niistä heitä muistutettiin ja kiellettiin huomattiin aivan pian, mitä isän puolustaminen oli vaikuttanut: silloin tulivat he hävyttömiksi suupaltoiksi ja pitivät väärää tekojansa oikeina.

Kaikista noista lasten vähäpätöisistä rivouksista huolimatta, elettiin talossa edelleenkin rauhallista ja sovinnollista elämää. Semmoisenaan riensi aika eteenpäin mitään erinomaista tapahtumatta, se vaan, että Laurin lasten, erittäinkin pojan elämä, kävi yhä rivommaksi ja sietämättömämmäksi. Tämmöisen hiljaisen edistymisen ohella kului aika niin, että poika Juho oli kohta parinkymmenen vuoden vanha. Mutta viimeiseltä oli hän jo useat kerrat julkisesti juovuksissa ja osallisena useassa tappelussa. Kuiskittiinpa kerran, että hän olisi ollut vaeltamassakin, mutta sen kuultuansa nosti Lauri poikansa puolesta semmoisen metelin, että kiittivät ihmiset, kun saivat olla hiljaa.

Vanhat veljekset olivat jo ikäpuolia, sillä naimiseen mennessään olivat he yli tavallisen naima-ijän.

Setä Juho oli tullut kivuloiseksi. Hän ei käynyt missään työssä, sillä ei hän siihen kyennyt. Hän eleli ja oleili vaan toisella puolen kartanoa olevassa pienemmän pytingin kamarissa, kuten parhaiten taisi. Hänestä pidettiin kaiken puolin hyvä huoli ja kaikki elämän tarpeet kannettiin hänelle sinne. Kaikki osoittivat setä Juholle kunnioitusta, yksin poika Juhokin. Mutta sairaloinen setä ei kärsinyt häntä. Kylmiä ja tönkeitä sanoja antoi hän vastaukseksi, jos poika Juho milloin yritteli hänelle jotakin puhumaan, usein antoi sairas selvin sanoin tiedoksi, että hän saisi mennä. Tämä ei kuitenkaan estänyt sairaan hyvää hoitamista kaikin puolin. Hänelle laitettiin vaimonsa avuksi erityinen hoitaja ja hänen elämänsä koetettiin tehdä niin puutteettomaksi ja mukavaksi kuin suinkin mahdollista oli.

Eräänä kertana tuli Lauri sairaan ja riutuneen veljensä kamariin. Sairas oli siellä yksinään, sillä Lauri oli semmoisen hetken valinnut. Sairas makasi vuoteessansa riutuneen ja kuluneen näköisenä, ja hengitti tiheään ja raskaasti. Kaukaan aikaan ei puhunut kumpikaan mitään, mutta Juho loi Lauriin kolkkoja kysyväisiä silmäyksiä.

"Sinä näytät huononevan aika ajalta", sanoi Lauri viimein, katkaisten äänettömyyden.

"Niin minä teen", vastasi Juho lyhyesti, kolkosti ja kylmästi.

"Minun luullakseni ei mahda loppusi enään olla kaukana", pitkitti Lauri.

"Ei mahda — siitähän tuntuu voimat alkavat vähetä".

"Mieleeni on juolahtanut eräs asia; jaksaisitko sitä kuunnella?"

"Eräs asia! Mikä se olisi?!"

"Sinulla on paljon rahoja koossa".

"Onhan noita joita kuita tuhatmääriä; entä sitten?" sanoi sairas ja katsoi Lauria kolkosti ja kysyvästi silmiin.

"Sinä näyt kohta jättävän tämän maallisen majan; sinä et tarvitse silloin enään rahoja: testamenttaa rahasi kirjallisesti minulle!" esitteli Lauri.

"Semmoistako asiaa sinulla olikin? Mutta sitä en tee koskaan", sanoi sairas jäykästi.

"Jos et minulle sitä saata tehdä, niin anna rahasi pojalleni!?" pitkitti Lauri.

"En kenellekään ja pojallesi kaikkein vähemmän", sanoi sairas kolkosti.

"No, miksikä niin? Hänhän on ainoa talon perillinen ja ainoa sukumme kunnia", sanoi Lauri, hämmästyneenä sairaan veljensä jäykästä puheesta.

"Sukumme kunnia! — Sanotko, Lauri, niin? Sukumme häpeä hän on nytkin jo, mitä sitten vasta. Minä aavistan pojastasi paha ja hän on kerran perinpohjin häväisevä sukumme mainehikkaan kunnian", sanoi setä Julio ennustavaisesti.

"Mistä syystä sinä semmoisia ennustat?" kysyi Lauri.

"Sinä olet lapsesi kasvattanut löyhästi", sanoi setä Juho.

"Niin! Kyllä sinun on hyvä niin sanoa, jolla ei ole lapsia, etkä tiedä vanhimman rakkaudesta mitään".

"Väärä vanhimman rakkaus on sinulla ollut. Minä olen aikaa havainnut, minkä kaltainen sinun vanhimman rakkautesi on. Sinä olet julkisesti puolustanut lastesi pieniä pahoja tekoja ja se käytöksesi on vaikuttanut lapsissasi sen, että he ovat saaneet väärät käsitteet, väärät mielipiteet ihmisen elämän velvollisuuksista ihmisenä ja kansalaisena. Se on kyllä tosi, ett'ei itselläni ole ollut lapsia, mutta minä olen kerran itse ollut lapsena ja hyvin kyllä muistan mitenkä meitä kasvatettiin. Eivät meidän vanhempamme antaneet pieniä eikä isoja rikoksiamme mennä muistuttamatta, nuhtelematta eikä rankaisemattakaan, jos niin tarvittiin, eikä heiltä sentään puuttunut hellää ja lapsiansa rakastavaa vanhimman sydäntä; se oli oikeaa vanhimman rakkautta, jota sinä väärällä tavalla koetat itsellesi anastaa. Niin kauvas kuin sukumme historiaan voimme taaksepäin tunkea, näemme esivanhemmissamme asuneen kristillisen mielen, jonka valossa he ovat polvesta polveen kasvattaneet lapsiansa kurituksessa ja Herran nuhteessa. Sinä olet suvussamme ensimmäinen löysä lasten kasvattaja ja minä pelkään paha, sillä hedelmät alkavat jo näkyä", puhkesi setä Juho puhumaan.

"No mutta eiväthän, herrantähden, nuot minun lapseni ole tehneet mitään erinomaisempia pahoja töitä", puolusteli Lauri.

"Tosi sekin, ett'eivät he ole vielä mitään semmoista tehneet, jonkatähden olisivat joutuneet kruunun käsiin, mutta pojastasi alkaa jo kuulua pahoja huhuja ja Jumala sen tietää, kuinka pian se siksi tulee. Heillä on tusinoittain päivässä pieniä rikoksia ja epärehellisyyksiä, jotka kaikki jäävät nuhtelematta ja rankaisematta, jonkatähden he nyt jo pitävät väärän asian ja teon oikeana ja jos he jossakin noudattavat ihmisyyttä, pitävät he sen ulkonaisena pakollisena velvollisuutena, mutta sisällinen vakuutus heissä sanoo, että se on väärää", sanoi setä Juho.

"Sinä olet, veljeni, tänään erinomaisella kärtytuulella!" sanoi Lauri, ikäänkuin lepyttääksensä mielestensä tällä kerralla tuimaa veljeänsä.

"Minä en ole kärtytuulella; tuo asia on kauvan painanut minua ja nyt olen sen sanonut; se vaan oli totuutta, jota nyt olet kuullut, mutta jonka sinä näyt otaksuvan joksikin muuksi", sanoi setä Juho.

"Niin, mutta jos et sinä anna rahojasi minulle, etkä pojalleni, niin ne joutuvat suvusta pois, vieraan käsiin", sanoi Lauri, ikäänkuin unhottaen tuon ikävän veljensä nuhdesaarnan ja päästäksensä taas käsiksi sydämensä hartaimpaan asiaan, nimittäin setä Juhon — rahoihin.

"Kenenkä vieraan käsiin?" kysyi setä Juho.

"Niinkuin tiedät, ei vaimollasi ole mitään osaa meidän talon kiinteistössä, mutta rahasi saattaisivat joutua kaikki, kuolemasi jälkeen, hänelle ja hän saattaisi ne kaikki hutiloiden ympäri maailmaa. Siinä tapauksessa joutuisivat rahat pois suvusta; paras on, että annat rahasi minulle, taikka pojalleni, vaimosi kyllä saa elääksensä talosta kuolinpäiväänsä asti".

"Minun vaimoniko on vieras?! Minä en pidäkkään vaimoani vieraana, niinkuin sinä ehkä teet", sanoi setä Juho.

"No mutta, Juho! Olemmehan koko ikämme olleet hyvässä sovussa keskenämme, kuinka sinä nyt saatat olla noin riitaisa?" sanoi Lauri, joka ei vielä ollut heittänyt toivoaan.

"Niin olemmekin olleet ja sen olemme tehneet tavallisesta ihmisvelvollisuudesta ja sovintomme on ollut meille itsellemme ja muille ihmisille hyödyksi. Mutta en olisi sinusta, Lauri, semmoista uskonut, että minun pitää kuolemaisillani ollessani sinulta ostaa, eli toisin sanoen, sinulle maksaa tuo veljellinen rakkautesi ja vielä niin kalliilla hinnalla kuin rakkaan vaimoni mieron tielle saattamisella! Häpeä, Lauri! Sinun vehkeesi ovat häpeälliset ja synnilliset. Mihinkään toisen etuja loukkaavaan toimeen en minä rupea. Minä toivoisin, että jättäisit minun nyt rauhaan!" sanoi setä Juho, nähtävästi väsyneenä ja kauhistuneena veljensä iljettävistä vehkeistä.

Lauri lähti nyt toivotonna pois setä Juhon kamarista. Ensi aikoina tuon keskustelun jälkeen, näytti hän alakuloiselta ja tuon alakuloisuuden synnytti varmaanki pettynyt toivo. Hän tiesi veljellään olevan puhtaita rahoja useampia tuhansia; niitä oli hän toivonut omaksensa ja se toivo — väärä halu — oli saastuttanut hänen sielunsa. Nuot veljensä omistamat rahat olivat säästöjä yhteisistä tuloista ja senvuoksi tuntuivat ne Laurista aivan omilta rahoiltansa. Jos kohtakaan ei tuo setä Juhon vaimo ollut osallinen heidän kiinteistöön, oli hän kuitenkin perillinen kaikkeen miehensä irtaimistoon, kolmannelta osalta, ja saattoihan jäykkä veli antaa testamentin kautta omansakin vaimollensa, ja se tunto ja tieto vaivasi kovin Lauria.

Lauri ei kuitenkaan näyttänyt tuon keskustelun jälkeen tylymmältä eikä kylmemmältä veljelleen kuin ennenkään, sillä hänellä oli jäljellä kuitenkin vielä sukunsa siivous ja hän katsoi häpeäksi riitautta kipeän veljensä kanssa. Ei Lauri myöskään kertaakaan puhunut kenellekään heidän välillensä tapahtuneesta keskustelusta, eikä tavaran himostaan veljeltänsä; lieneekö hän sitten noista asioista puhunut oman perheensä kanssa? Varma vaan on, että poika Juho tuli tuon keskustelun jälkeen kylmäksi, tylyksi ja hävyttömäksi setä Juholle ja hänen vaimollensa.

Setä Juho tuli nyt oikein sairaaksi ja silmin nähtävä oli, ettei hänen loppunsa ollut kaukana. Sairasta hoidettiin hyvästi jos, hyvästi, eikä valkea sammunut koskaan öillä hänen sairashuoneestaan. Sairaana vaimo ja eräs piika valvoivat vuoroon yöt päivät hänen vuoteensa vieressä. Näyttipä siltä, kuin Laurikin olisi unhottanut veljensä rahat, sillä hänkin kävi usein katsomassa sairasta ja niillä kerroilla ei hän kertaakaan sanallakaan maininnut niistä mitään. Lieneekö sairaan viimeiset puheet vaikuttaneet sen, taikka kammoiko hän kuolemaa noin silmien edessä ollessa?

Setä Juho huononi huononemistaan ja lähenei loppuansa. Vuorokauden aika katsottiin häntä loppuvaksi ja koko talon väki seisoi myötäänsä hänen sairashuoneensa vieressä melkein liikkumatta. Kuoleva sairas oli täydellä järjellä viimeiseen hengenvetoonsa asti. Hän puhui harvaan ja heikosti, mutta hänen sanansa olivat painavia. Kättä vienosti puristaen, puhui hän vielä siinäkin Laurille ja pyysi hänen ottamaan vaaria lastensa kasvatuksesta. Kaikki läsnä-olevat tulivat liikutetuiksi kuolevan viimeisistä puheista ja Laurinkin silmissä havaittiin kyynelä. Eihän se kummaa olekaan, jos ihmissydän heltyy tuona painavana hetkenä, jolloin niin tärkeä matka on aloitettava, jolloin ihminen

lähtee töistänsä palkkaa saamaan ja nauttimaan, ja jolloin hän lähtee sille tielle, jolle kaikki viimein lähtevät ja jolta ei yksikään vielä ole koskaan palannut. — — Useinkin nuot kuolinvuoteen vieressä heltyneet sydämet kovettuvat yhtä pian kuin ne heltyvätkin: kun tapaus unohtuu, unohtuvat tunteetkin ja maailman meno, humu ja touhu saa vallan sydämessä.

Olikohan nuot Laurin kyöneleet sen laatuksia, että ne olivat pysyväiset sydämessä? Ajattelikohan hän tuossa veljensä kuolinvuoteen vieressä todellakin ottaa vaaria lastensa kasvatuksesta, semminkin kun kuoleva veljensä sitä vielä viimeisillänsäkin niin hartaasti pyysi? Nekin kysymykset jätämme tulevien tapausten vastattavaksi.

TOINEN LUKU.

Ensimmäinen rikos.

No niin. Edellä mainitsimme, että koko talon väki oli vuorokauden ajan setä Juhon kuolinvuoteen vieressä. Siihen lauseeseen tuli vähän vikaa, sillä asia ei ollut aivan niin. Kyllähän he näyttivät ottavan osaa kuolevan kuolon kamppaukseen, jotka siinä pysyivät, mutta eräs talon henkilö näytti tuolla tärkeällä ajalla aivan päinvastaiselta, se oli — poika Juho. Hän ei käynyt juuri monasti setä Juhon kuolin huoneessa, mutta silloin kun hän sen teki, seisautui hän oven suuhun muiden taa, kiilisteli ja pilkisteli setänsä kuolinvuodetta kohden, ja sitten pujahti hän taas ulos. Kolme kertaa teki hän tuon temppunsa sinä vuorokautena ja muut kummastelivat mielessään poika Juhon käytöstä. Viimeisen kerran kun hän tuli tuohon murhe-huoneeseen, oli sairas loppumaisillaan. Hänen silmänsä olivat jo himenneet, mutta hengellensä hän vielä puhui. Hän näytti tahtovan nytkin jotakin sanoa ja kun pantiin korva likelle sairaan suuta, kuultiin hänen kuiskaavan: "onko poika Juho täällä?" Se oli setä Juhon oma vaimo, joka oli tuota sairaan kuiskausta kuunnellut. Hän oikasi itsensä suoraksi, kääntyi oven suussa seisovaa poika Juhoa kohden ja sanoi: "setäsi kysyy sinua", mutta poika, tuon kuultuaan, pyörähti heti ulos, eikä tullut sinne enään ollenkaan. Sairaana vaimo kallistui nyt hiljaa sairaan puoleen ja sanoi varovasti: "poika Juho oli täällä, vaan hän meni ulos, kun kuuli häntä kaivattavan."

"Se oli paha merkki", kuiskutti sairas, "sitä miestä ei hyvä peri; Ju-ma-la-ni!" Ne olivat hänen viimeiset sanansa — elämä oli hänen jättänyt, mutta poika Juho ei ollut katsomassa setänsä ijankaikkisuuteen muuttoa! Missäs hän oli? Sen saamme edempänä tietää.

Mitäpä siinä oli, kuollut se oli, joka kuollut oli, eikä hän enään eläväksi tullut.

Väki hajausi nyt pois kuolleen ympäriltä ja itse kukin meni omaan huoneeseensa. Kaikki näyttivät olevan raskaalla mielellä, mikä heillä sitten milläki lienee ollut syynä — eikö niin tuore kuoleman tapaus? No niin sen kaiketi luulisi.

Laurikin vetäysi toiseen pytinkiin ja meni omaan kamariinsa, hänen vaimonsa myös. Lauri istui tuolille ja oli siinä vaiti ja hyvin alakuloisena. Nyt tuli poika Juhoki kamariin. Hän ei ollut yhtään surullisen näköisenä, paremmin vaan iloisena. Lauri istui vaan yhä äänetönnä, eivätkä toisetkaan puhuneet mitään ja siitä syntyi pitkä äänettömyys.

"Ämmä-raato perii nyt kaikki setä Juhon rahat", sanoi Lauri yht'äkkiä, katkaisten äänettömyyden ja tuosta lauseesta tulemme tietämään, mikä oli Laurin nykyisen surun suurin syy.

Laurin vaimo säpsähti.

Poika Juhon kasvot loistivat; ne oikein säteilivät; hänellä mahtoi olla joku erinomainen sisällinen ilo.

"Ei ole hätääkään, isä. Setä Juhon rahat ovat hyvässä tallessa; ne eivät tule koskaan enään ämmän käsiin", sanoi poika Juho, ilosta loistavin kasvoin.

Laurikin nyt säpsähti ja Laurin vaimo vielä enemmän. Siinä oli kaksi säpsähtäjää yhdestä ja samasta asiasta, mutta oliko heidän säpsähdykseensä saman kaltainen syy? Ei, ei ollut, sillä toinen säpsähti sen vuoksi, kun luuli olevan tekeillä jonkun hirmuisen rikoksen, ja toinen sentähden, kun luuli hankittavan jotakin erinomaisen oikeaa ja hyvää. — Niin erinkaltaiset saattavat ihmisten mielipiteet olla yhdestä ja samasta asiasta, aina sen mukaan kuinka kunkin sisällinen ihminen on kehittynyt.

"Minä en ymmärrä sinua, poika, selitä tarkemmin!" sanoi Lauri, hypäten ylös istualtaan.

"Se on pian tehty. Sill'aikaa kun setä teki loppuansa, menin minä hänen aarrekamariinsa, ylikerroksessa ja väänsin rahat poveeni", sanoi poika Juho, vähääkään hämyilemättä.

"No miten sinä pääsit niin lujasti lukittuun kaappiin?" kysyi isä pojaltaan, nähtävästi ja ja täydellisessä voittoriemussaan!

"Minäpä olenkin jo varoselta pitänyt varani. Kauvan olen tehnyt tuohon juonikkaasen lukkoon avainta, mutta vihdoinkin se onnistui. Sillä minä avasin ja lukitsin kaapin juuri kuin omalla avaimellaan", sanoi poika ylistellen sankari-tekoaan.

"Mutta jos vain joku näki sinun siinä työssä, silloin olet hukassa", sanoi Lauri pelkääväisesti; näyttipä siltä kuin hän olisi saanut uuden murheen poikansa rikoksen ilmi tulemisesta.

"Siitä saatte, isä, olla aivan huoletta. Minä katsoin sen ajan, ett'ei silloin kukaan joutunut kurkistelemaan mitä sedän aarrekamarissa tapahtui; siitä olen varma, ett'ei asiasta ole tietoa kenelläkään muilla kuin minulla ja nyt teillä ja äidillä", sanoi poika luottavasti.

"Lempo vieköön! Sinä olet toimellinen poika, sen takaan", sanoi isä, hypäten poikaansa syliksi ja syleillen häntä, ja Lauri tuli nyt niin iloiseksi, ettei häntä oltu koskaan niin iloisena nähty.

Kun Laurin vaimo kuuli isän ja pojan rikokselliset keskustelut, vapisi hän niinkuin haavan lehti. Kun he olivat keskustelunsa lopettaneet, purskahti hän katkeraan itkuun.

"Tuo äiti on niin arvonen!" sanoi poika, mutta Lauri ei puhunut mitään. He eivät häirinneet kristillisen perheen äidin itkua, sillä he kumpikin tiesivät, mistä pohjasta nuot kyneleet vuotivat.

Kun Laurin vaimo tyyntyi niin paljon, että hän voi puhua, sanoi hän: "Voi onnettomia ihmisiä, mitä te olette tehneet, josta vielä päälliseksi noin iloitsette! Poika on tehnyt hirveämmän rikoksen, mitä ihminen ikänä tehdä saattaa — varastanut kuoleman hetkellä, ja isä iloitsee poikansa pahasta teosta ja vahvistaa hänen rikoksensa oikeaksi! Luuletteko että Jumala jättää tekonne rankaisematta?"

"Eihän tämä ole mikään varkaus", sanoi Lauri.

"Mikäs sitten?"

"Talostahan nuot tavarat ovat tulleet, joutavathan ne taloon jäädäkin", puolusteli Lauri.

"Talosta ne tosin ovat kotoisin, mutta ne ovat oikeudella tulleet toisen miehen omaksi ja sentähden ei pojan teko ole sen parempi kuin hirveä varkaus, puolustakaa sitä miltä kannalta tahansa. Ja sinä rakas Laurini, olet varkaan kasvattaja, puolustaja ja suojelija, et parempi etkä pahempi! Minä rukoilen teitä: viekää rahat takaisin, ennenkun niistä saa kukaan mitään tietoa!" puheli murheellinen äiti.

"Sitä emme tee, emme koskaan. Sinä et ymmärrä asioita, joiden avulla omaisuus talossa pysytetään, ja miten suvun kunniaa kannatetaan", sanoi Lauri.

"Ymmärrän minä sen verran asioita, että varkaus on varkaus, mutta suvun kunnia ei pysy pystyssä — rikoksilla. Suvulla on ollut kyllä kunniaa tähän asti, mutta tuo kunnia on rehellisyyden hedelmä, joka tähän asti on suvussa vallinnut, mutta nyt näyttää rehellisyys loppuneen, ja kuinka kunnian kanssa käypi, sen on tulevaisuus osoittava", pitkitti äiti.

"Kyllä kaiketi tuo äiti on semmoinen hupakko, että hän huutaa koko tapauksen ympäri kylää", sanoi poika, isänsä puolustuksesta rohjenneena, sillä hän oli joutunut vähän hämille äitinsä puheesta.

"Lempo vieköön, sitä hän ei saa tehdä. Tätä asiaa ei tiedä kukaan muu kuin me kolmen. Jos asia tulee tiedoksi hiljan tahi hitain, niin se ei ole keneltäkään muulta ilmi tullut kuin häneltä", sanoi Lauri jäykästi.

Vaimo-raukka tiesi jo vanhastaan, mitä hänen miehensä tuommoinen puhe merkitsi. Hän vaiken, vaiken iäksi koko asiasta, mutta hänen sydämensä itki. Mykkänä kantoi hän nyt raskasta salaisuuttansa, mutta sen koommin ei hänen nähty nauttivan ainoatakaan iloista hetkeä; oma miehensä, oma poikansa olivat häneltä ryöstäneet sydämen rauhan — ainiaaksi!

Setä Juhon leski ei pitänyt mitään lukua tavaroistansa, sillä hänellä oli nyt paljon surua kannettavana, rakkaan miehensä kuoleman tähden. Hän ei ollutkaan mikään saituri, joka olisi tavarainsa päällä maannut ja niiden katselemisella saanut kaiken muun haihtumaan. Sen vuoksi pysyi asia salassa setä Juhon kalunkirjoitukseen asti, jota toimitusta ei kauvaksi lykättykään.

Setä Juhon maallisia jäännöksiä ruvettiin nyt hankkimaan maan poveen. Peijaisiin käskettiin mahdoton paljous väkeä, sillä arvokkaasti tahtoivat he maahan saattaa yhden arvokkaimmista sukunsa jäsenistä. Saattoväki kokoontui pitäjän kirkkomaalle ja hautaaminen tapahtui tavallisilla menoilla. Ei

kukaan koko lukuisasta saattojoukosta itkenyt niin hartaasti kuin Lauri ja — poika Juho. Uskoivatko ihmiset heidän surunsa oikeaksi? Uskoivat, sillä ihminen ei näe toisen sisälle etemmäksi kuin hampain asti. Ihmiset kuiskivatkin toisilleen: "katsokaa, kuinka syvästi setä Juhon kuolema on koskenut Lauriin ja poika Juhoon!" Laurin vaimo kuuli tuon kuiskeen; hän säpsähti ja tuijotti kuiskaajiin kummallisesti ja silmänsä kiilsivät niin oudosti, kuin sisällinen tuli olisi niiden lävitse kiilunut. Hänen silmissään ei ollut yhtään kyyneltä; hän oli kuin kivettynyt. Mitä tunsu hän nyt? Eiköhän miehensä ja poikansa todellisen surun syytä?

Haudalta tultiin taloon ja syömiset ja juomiset alkoivat. Poika Juho näytti erinomaisen suru- ja raskasmieliseltä, eikä Laurikaan näyttänyt iloiselta. Vieraat puhuivat paljon talon rikkaudesta, suvun mainehikkaasta kunniasta ja vainajan hyvistä avuista. Vaikka Lauri poikineen oli noin kovin suruissaan, kuulivat he kuitenkin teko-murheensa lävitse tuon heille niin mieluisen soitannon — rikkauksiensa ja kunniansa kehumiset, ja se kutkutti heidän tuntoansa.

"Kovinpa on poika Juhoon ottanut setänsä kuolema, koska hän on noin kovin murheellinen", sanoi joku vieraista.

"Niin. Poika-rukka suree kovin setänsä kuolemaa. Hän rakastikin poikaa sanomattomasti ja poika häntä, sillä sedällä oli paljon hyviä neuvoja antaa pojalle", sanoi Lauri.

Samassa kuului kipeä kiljahdus ja kaikki kääntyivät sinne päin, josta kiljahdus kuului. — Laurin vaimo makasi tunnottomana lattialla. Hän oli kuullut vieraan väärän osan-oton poikansa väärään suruun, oli kuullut miehensä valheelliset ja väärät selitykset pojan surusta, sekä sedän ja pojan keskinäisestä rakkaudesta. Hän tiesi millinen tuo rakkaus oli kummankin puolisesti ollut. Setä oli kyllä poikaa viimeiseltä usein varannut ja nuhdellut vääryydestä, mutta poika oli häntä kohdellut hävyttömästi. Isä oli puoltanut pojan vääryyksiä ja pojan hävyttöntä käytöstä setäänsä kohden ja setä oli viimeiseltä ruvennut aavistamaan pahaa ja varaamaan isää, ottamaan vaaria poikansa kasvatuksesta; tuosta oli poika sydäntynyt sedälleen vielä enemmän.

Sedällä kyllä oli ollut pojalle antaa paljon hyviä neuvoja, niitä ei poika ottanut vastaan, mutta sedän rahat, ne hän varastamalla otti vastaan, setänsä kuolin-hetkellä. Nuot tiedot yhteensä ja kuullessansa, kuinka valheellisella tavalla he tuota teko-murhettansa koettivat luuloitella ja uskotella ihmisille todelliseksi rakkaudeksi vainajaa kohtaan, nehän ne tekivät niin kipeää rehellisen perheen-äidin sydämelle, että hän pyörtyi. Pyörtyneenä kannettiin hän kamariinsa ja laskettiin vuoteellensa; tovin virvoittamisen perästä toipui hän kuitenkin, mutta jäi sairaaksi.

"Tuo vaimoni saa tavasta äkkiä niin ankaran pään-kivistyksen, että hän pyörtyy; vierasten ei pidä koko tapauksesta olla millänsäkään", sanoi Lauri, vaikkei hänen vaimonsa ollut kertaakaan ennen pyörtynyt.

Muuta ei ole koko peijais-jutusta enään kerrottavaa kuin että peijaiset loppuivat isoilla syömingeillä ja loistavalla, lukuisalla vieras-joukolla, isän ja pojan raskaalla surulla tahi oikeammin ilolla sekä äidin todellisella ja monenkertaisella sydämenkivulla. Niin loppuivat hautajaiset ja vieraat menivät kotiansa.

Jonkun viikon kuluttua peijaisista, toimitettiin setä Juhon jälkeen kalunkirjoitusta, jota toimittamaan oli kutsuttu nimismies. Setä Juhon leski toi esille laillisesti tehdyn keskuus-testamentin, jossa oli jälkeen jäänyt puoliso määrätty kaiken jääneen omaisuuden haltiaksi elin-ajakseen; molempien kuoltua perisivät kummankin puoliset sukulaiset osansa jälkeen, mitä jäljelle jäisi kummankin kuoltua.

"Tuo testamentti ei pidä, minä riitelen sen kumoon", sanoi Lauri ulkokullaisesti, kun nimismies oli testamentin lukemisen päättänyt.

"Joo, kyllä tämä pitää, kun se vaan laillisesti valvotaan, sillä testamentti on tehty, niinkuin se tehdäkin pitää", sanoi nimismies.

Nimismies jatkoi toimitusta eteenpäin. Nyt tuli kysymys talon saamisista. Lauri ilmoitti ett'ei vainajalla ole erikoisia eikä yhteisiä saamisia.

Setä Juhon leski sanoi: "onhan talossa paljonkin saamisia".

"Ne eivät kuulu tähän; mitä talossa on saamisia, ne ovat minun erikoinen omaisuuteni". sanoi Lauri.

Nimismies vaati talon velkakirjat nähdäkseen. Lauri toi esille paksun tukun velkakirjoja. Nimismies silmäeli niitä ja vaaleni. Koko paikkakunnassa hyvin kyllä tiedettiin, että talossa oli paljon rahoja lainoissa ja että ne olivat lainatut molempien veljesten nimessä; niistä saadut kasvut tiedettiin myös jaetun veljesten välillä joka vuoden lopussa. Nyt ei noissa velkakirjoissa näkynyt ainoatakaan setä Juhon nimeä, ne olivat kaikki tehdyt — Laurin nimeen. Tuo seikka se oli, joka sai nimismiehen vaalenemaan. Lauri oli, setä Juhon kuoltua, kulkenut kaikkien talon velkamiesten luona ja muutattanut velkakirjat

omaan nimeensä.

"Eikö vainajalla ole ollenkaan saamisia?" kysyi nimismies ja katsoi Lauria tuimasti silmiin, sillä hän tiesi selvästi, että tässä oli tehty iso vääryys.

"Ei ollenkaan", vastasi Lauri kylmästi.

"Kuinka tämä asia on ymmärrettävä? Tunnettu asiahan se on, että talossa on paljon saamisia ja ne yhteisiä", sanoi nimismies.

"Meillä on olleet raha-asiat aivan erillään; kumpikin on hoitanut omat asiansa ja vainaja ei lainannut rahojansa, ne ovat lesken hallussa" selitti Lauri.

"Minusta näyttää siltä, ett'eivät asiat ole oikeassa, mutta minä tällä kerralla en voi siihen mitään, mutta ehkäpä asiat vasta selkenevät", sanoi nimismies.

Lauri sioitti itsensä jalan sian verran toiseen paikkaan ja hengähti tavallista raskaammin. Hän oli ollut vähän levoton; luultavasti pelkäsi hän joutuvansa kiinni tuossa väärässä tavaran anastamisessa, mutta kun hän näki asiain menevän toivottua rataa, hälvähti häneltä tuo vähäinen pelko ja hän rauhoittui taas täydelliseen omantunnon lepoon.

Nyt tuli kysymys vainajan omistamista valmiista rahoista.

"Vainajan vaimopa sen tiennee, kuinka paljon heillä on erikoisia rahoja", sanoi Lauri ja siirtyi taas askeleen toiseen paikkaan, mutta samassa vaaleni ja punastui hän; luultavasti joku sisällinen ääni, joku tunne vaikutti hänessä tuon veren muuntelemisen.

"Minä en tiedä minkä verran lieenee valmiita rahoja; sitten vainajan kuoleman en ole heitä muistanutkaan; minä menen noutamaan rahat tänne", sanoi vainajan leski ja hän lähti.

Laurin vaimo päästi valittavan äänen mutta Lauri loi synkän katseen häneen: tuon nähtyään vetäysi vaimo kiireesti kamariinsa.

Poika Juho seisoi niin levollisena ja kylmänä, kuin kaikki asiat olisivat oikealla kannalla. Hän oli huomannut tuon äitinsä äänen ja tietänyt mistä pohjasta se lähti, mutta hän oli myös huomannut isänsä synkän ja kolkon silmäyksen äidillensä, ja tuo silmäys teki poika Juhon noin kylmäveriseksi. Tuo silmäys oli murtanut toisen sydämen, mutta toisen sydämen oli se vahvistanut, rauhoittanut: niin erinkaltaiset saattavat ihmissydämet olla.

Setä Juhon leski tuli nyt huoneeseen. Hän oli vaalea kuin palttina ja hänen polvensa tuskin kannattivat häntä. Hänen huulensa vapisivat ja hän näytti tahtovan jotakin puhua, mutta sanat eivät lähteneet liikkeelle.

"Mikäs mummoa nyt vaivaa?" kysäsi nimismies, sillä hän oli heti huomannut lesken hämmennyksen. Kaikki kääntyivät nyt häneen päin.

"Mikä tädille nyt on tullut?" sanoi poika Juho levollisena.

"Herra Jumala! Mikä teitä vaivaa?" huudahti Lauri, "tuokaa kylmää vettä!" hätäili hän ja oli valmis ensimmäisenä antamaan ulkokultaista apuansa tuolle hänen pahan tekonsa tähden hätääntyneelle leskelle.

"Sanokaa Jumalan tähden, mikä teille on tullut!" uteli Lauri, hieroen kylmällä vedellä hänen aivieniansa ja otsaansa. Kaikki hätäilivät ja kummeksivat tuota outoa kohtausta.

Tovin noin hämmästyksissä oltuansa, toipui leski viimein.

"Valmiita rahoja ei ole yhtään, ne on kaikki — varastettu, sitte vainajan kuoleman", sanoi leski, vieläkin vapisevana.

"Varastettu!" sanoi nimismies ja katsoi hämmennyksissä olevaa leskeä.

"Sitä en usko, kukapa olisi voinut niin rohkea olla?" sanoi Lauri.

"Mutta kuitenkin on asia aivan tosi", sanoi leski.

"Kuinka varas olisi voinut ensinnäkin päästä kamariin ja saada sitten niin lujasti lukitun kaapin auki?" sanoi Lauri.

"Näkyypä se voineen tapahtua. Varkailta on ollut oma avaimensa, jolla hän on kulkenut kuin omassa kaapissansa."

"Jos ette usko, niin lähtekää katsomaan!" kehoitti leski.

Kaikki lähtivät — Lauri ja poika Juhokin.

Perille päästyä havaitsi jokainen aivan pian lesken puheen todeksi. Huonetten ovissa ei ollut yhtään väkivallan merkkiä eikä kaapissakaan. Sen lukko oli eheä, mutta laatikoissa oli kaikki esineet viskattu sikin sokin ja mullistettu kaikki sekaisin. Kun leski tunnettiin ankaraksi järjestyksen ihmiseksi, älysi usea läsnä-olija, että vieras on kaapilla käynyt ja vienyt rahat.

"Jopa se on ollut rohkea veitikka!" ehätti poika Juho sanomaan, ikäänkuin hänkin tahtoisi yhtyä muiden mielipiteisiin ja tunnustaa varkauden tapahtuneen, ollen samassa niin yhtäkaikkisen ja kylmän näköinen koko asian suhteen, kuin ei se olisi ensinkään häntä liikuttanut.

"Kaikista merkeistä näyttää, ett'ei varas ole ollut outo", sanoi nimismies.

"Niin minustakin näyttää, ja melkeinpä luulen tietäväni kuka varas on", sanoi Lauri.

"No kuka vaan?" kysyi leski.

"Varas ei ole kukaan muu kuin sinä itse. Sinä olet korjannut rahat pois, peläten niiden joutuvan yhteiseen jakoon", sanoi Lauri kylmästi.

Leski vaaleni. Hän tiesi tunnossaan, että tuo raaka syytös oli viskattu aivan syyttömästi häntä vastaan.

"Se syytös on väärä, hirveän väärä", sanoi leski, toinnuttuaan hämmästyksestään.

"Siltä minustakin tuntuu", sanoi nimismies. "Mikä pakko hänen olisi ollut omia rahojansa salaa pois viedä ja tuolla tavalla kaappiansa myllätä?" sanoi nimismies.

Sitten lähdettiin pois tuosta ilkiön hävittämästä paikasta, jatkamaan kalunkirjoitusta.

"Minusta näyttää siltä kuin leski jäisi aivan lumelle suin. Häneltä on erikoinen omaisuus varastettu, hänellä ei ole saamisia, hänellä ei ole muuta kuin vähäinen osa irtaimeen! Tämä on kummallista ja selittämätöntä", arveli nimismies.

"Minulta on ryöstetty vielä paljon jalompaa ja kalliinpaa, kuin maallinen tavara onkaan; minulta on ryöstetty — kunnia, minua on soimattu varkaaksi, jota en olisi uskonut saavani kuulla lankoni Laurin suusta", sanoi leski värisevin äänin.

"Niin. Se oli minustakin liian rohkea ja törkeä syytös!" sanoi nimismies.

"No en ininä häntä nyt niin todesta sanonut, minä arvelin vaan", sanoi Lauri.

"Arvelun nojalla ei pidä koskaan toista ihmistä syyttää niin törkeästi. Lauri, Lauri! Sinä ehkä tietäisit tämän solmun selittämiseksi sanoa jotakin muutakin kuin paljaita arveluita, mutta nyt ne ovat salatut ja minä vaikenen", sanoi leski särkynein äänin. Nimismies katsoi kiinteästi Lauriin, joka tuli levottoman näköiseksi, lesken noita puhuessa.

"No ei tässä siis tule leskelle mitään, ei edes eläkettäkään, hänen täytynee lähteä pois talosta yhtä tyhjin käsin kuin minunkin. Kummallista! — Sekava solmu, mutta ehkä tämä kerran selviää!" sanoi nimismies.

"Noo — jos kohtakaan leskelle ei jää omaisuutta, niin en häntä kumminkaan aja pois talosta; hän jääköön taloon ja syököön talon pöydältä kuolemaansa asti. — Mutta missähän poika Juho on, pitäisi hänenkin mieltänsä kuulustella asiassa; hän se tulee talouden hoitajaksi tästä lähtien", sanoi Lauri.

Kutsuttuna tuli Juho huoneeseen.

"Setäsi leskelle ei jää mitään omaisuutta; saamisia ei hänellä ole ja rahat ovat varastetut niinkuin tiedät. Hänen tulisi tyhjin käsin lähteä pois talosta, mutta minä olen luvannut antaa hänen olla meillä kuolemaansa asti ja syödä talon pöydältä; mitä siinä siihen sanot?" puhui Lauri poikansa tultua.

Poika Juho otti juhlallisen, arvokkaan ja tunnollisen muodon ja aseman päällensä. Hän heittäysi totiseksi, nosti silmänsä kattoa kohden ja räpäytteli niitä harvakseen, ikäänkuin itkua tehdäkseen; näyttipä siltä kuin itku olisi tukeuttanut sanat hänen kurkkuunsa, sillä ei hiin puhunut isoon aikaan, mitään.

"Minäkö estäisin tädin meillä olemista? Setä-vainaja ja täti ovat olleet minulle niin hyvät. Ennen

antaisin oikean käteni, kuin päästäisin tätini kotoa pois", sanoi poika teeskennellyllä jalomielisyydellä.

"Kyllähän minä sen arvasinkin, ett'ei poika tahdo tätiänsä kotoa pois, vaikk'ei hän toivo mitään tädiltä saavansa; pojalla on hellä ja jalomielinen sydän", sanoi Lauri.

"Kyllähän te olette kylliksi jalomieliset, vääryydellä puoleenne käärimään muiden ihmisien omaisuutta! Kukaan muu ei ole tehnyt tuota varkauttakaan kuin te itse, jota nyt kaikin tavoin koette peitellä", mutisi leski puoli-ääneen, sillä hän tunnossaan tiesi asian oikean laidan, vaikk'ei voinut saada sitä valkeuteen.

"Mitä te sanoitte?" kysyi Lauri, kuultuansa lesken hiljaisen mutinan.

"En juuri paljon mitään", sanoi leski ja meni raskaalla mielellä pois.

Siihen se toimitus loppui ja itsekukin meni kotiansa. Lauri ja poika Juho olivat täydellisesti onnistuneet väärässä ja synnillisessä työssään. Turvattoman lesken laillinen omaisuus oli nyt saatu hirveimmällä tavalla anastetuksi ja tuota rikostansa kokivat he peittää valheellisella teko-hurskaudella! Tuo onnistuikin ja he tunsivat siitä sisällistä iloa, he iloitsivat — vääryydestä. Väliin oli heillä jotakin pelkoa asian ilmi tulemisesta, sillä siltä kannalta katsoen tunsivat he sen vääryydeksi, mutta muutoin ihan luonnolliseksi ja oikeutetuksi asiaksi. Nyt heidän oli niin hyvä ja mieluisa olla ja elämä oli niin keveää. Mitäpä siitä, jos eräs leski olikin riistetty puti puhtaaksi ja jos hänen elämänsä oli tehty aivan heidän mielivallastansa riippuvaksi, hyväksi tai huonoksi. Mitäpä siitä, jos Laurin vaimon, Laurin pojan äidin sydän olikin tullut kauheasti haavoitetuksi, sillä suvun kunnia oli tullut turvatuksi tuhansilla ja sen kunnian rinnalla, jonka raha tuottaa, ei noiden kahden ihmisen kärsimykset ole mistään arvosta. Mitäpä siitä, jos nuot kaksi henkeä tietävätkin, millä tavalla suvun rikkautta on lisätty, sillä toinen ei tohdi puhua asiasta mitään ja toinen ei saa asiaa toteen, jospa vaikka tahtoisikin, ja sen vuoksi täytyy hänen olla hiljaa kuin myyrän.

Noin oli Laurikin harkinnut asian oikeaksi. Hän oli ensimmäinen suvun jäsenistä, joka oli väärän tavaranhimon antanut sokaista sielunsa, ja tuo seikka turmeli hänen sävyisän ja miehekkään luontonsa niin, ett'ei hän nähnyt sitä vaaraa, johon hän vaimonsa syöksi, eikä sitä suurta turmelusta, minkä hän istutti lapsensa sydämeen, joka sittemmin tuotti niin katkeria hedelmiä niin monelle ihmislapselle ja niin monta surua, tuskaa, kärsimystä ja ahdistusta lukuisalle ihmisjoukolla, ja niin suurta häpeää ihmiskunnalle.

KOLMAS LUKU.

Vielä menee.

Noin oli setä Juhon elämä päättynyt ja hänen maalliset tavaransa olivat haihtuneet kuin savu tuuleen. Hänen vaimonsa oli joutunut armoilla elämään, vaikka hän olisi oikeastaan ollut puolen omistaja tuolle rikkaalle ja vankalle talolle. Raskaalla mielellä ja mykkänä kantoi leski tuota alennettua ja sorrettua tilaansa ja usein kasti hän kyneleillä palansa, jota hänelle oltiin armosta antavinaan. Kälynsä, Laurin vaimo, koki häntä lohduttaa minkä voi, mutta ei hän henkensä haastolla tohtinut ilmoittaa mitä hän tiesi. Vaikkei hän kantanut tervettä päivää sen koommin, kun hän sai tietää miehensä ja poikansa teon, koki hän kuitenkin ottaa osaa kälynsä murheelliseen ja sorrettuun tilaan. Usein he istuivat kahdenkesken ja vuodattivat kyyneliä. Laurin vaimo tiesi kyllä kälynsä surun syyt, mutta leski ei tiennyt minkä tähden Laurin vaimo oli niin raskas- ja suru-mielinen. Hän ei tiennyt, että lapsikas äiti suri lastensa tilaa, suri poikansa raskasta rikosta, suri lastensa tulevaisuutta. Vaikk'ei Lauri ollut koskaan vaimollensa erinomaisen paha, oli vaimon kuitenkin ehdottomasti totteleminen miestänsä, sen leski hyvin kyllä tiesi; hän luuli taas jonkun kovan kohdan olleen Laurin ja hänen vaimonsa välillä, jota ei kälynsä voinut ilmoittaa, ja siitä luuli leski saaneen hänen niin raskaan mielen. Eikä tuo luulo väärä ollutkaan, mutta sen oikeaa syytä ei hän osannut aavistaakaan.

Muu talon väki eli tavallista rataansa. Lauri oli iloinen ja toimielias, niinkuin ison ja rikkaan talon isäntä ainakin. Hän hyöri ja pyöri kaikkialla ja näyttipä siltä kuin hän olisi tullut setä Juhon kuoltua kymmenisen vuotta nuoremmaksi. Poika Juho kasvoi ja muodostui isoksi mieheksi, samoin hänen sisarensa kasvoivat aika ihmisiksi. He elivät ja olivat nytkin niinkuin itse tahtoivat, eikä murehtivan äidin neuvot ja kyneleet olleet heille mistään arvosta, sillä olihan heidän puolellansa — isä!

Kun murheellinen äiti sattui kahdenkesken lastensa kanssa, koki hän silloin varata heitä pahuudesta

ja puhua heille Jumalan pelvosta ja ihmisten hävystä, mutta ilman vaikutusta, sillä mitä auttoi se, jos toinen rakensi, kun toinen repi rakennukset. Jos hän sattui poikansa tapaamaan kahdenkesken, puhui hän hänelle aina siitä hirveästä rikoksesta, jolla hän jo niin nuorena oli saastuttanut sydämensä ja jonka teolla hän oli saattanut semmoisen raskaan tunnon-vaivan vanhalle äidillensä. Hän rukoili kyynel silmissä poikaansa, että hän sovittaisi rikoksensa ja että hän vieroittaisi semmoiset rikastumisen halut pois mielestänsä, jotka kumminkin saattavat ihmisen surkeaan perikatoon.

"Kumma kuinka tuo äiti on arvonen! Enhän minä tiedä väärin tehneeni", sanoi poika tavallisesti semmoisissa tiloissa, ja tuommoiset vastaukset ne vasta oikein lisäsivät kiviä äitinsä jo muutoinkin raskaaseen kuormaansa.

Poika ei ollutkaan pahempi kuin useat muutkaan paikkakunnan pojat. Hänen rikoksestaan ei ollut ihmisillä pienintäkään tietoa, mutta että hän oli rikkaan talon perillinen, sen kyllä kaikki tiesivät. Jos hän ryyppi joskus itsensä juovuksiin, jos hän juoksikin kylässä ja tanssipaikoissa, jos hän joskus sekausikin korttipeleihin, niin oli hänellä hyviäkin puolia: hän oli joskus niitä tekemättäkin ja hän kävi joskus kirkossakin, mutta painavin syy noiden hänen pienten virheittensä kuittaamiseen oli hänen tietty rikkautensa. Noiden avujen varjossa hävisivät hänen "nuoruuden huikentelemisensä" — niinkuin hänen virheitänsä kutsuttiin — aivan tuntumattomiin, ja kunniaa, arvoa, mainetta saavutti hän aina enemmän ja enemmän, sillä kyllähän nuot pienet "koirankurit" loppuvat, kun mies tuosta vähän vanhenee, ja semmoistahan se tahtoo olla melkein kaikkien nuorten miesten laita ja miehiäpä heistä on tullut. Tuolla tavalla arvostelivat ja mittailivat ihmiset poika Juhon ulkonaista ja sisällistä ihmistä. Muuten oli poika umpimielinen ja salavehkeinen, ett'ei juuri kukaan saanut selvää, mitä hänen sisällänsä oikeastaan liikkui.

Noin elettiin talossa eteenpäin. Kaikki talon toimet näyttivät menestyvän, ja maine ja kunnia kasvoi vaan sekä isälle että pojalle. Laurin vaimo ja vainajan leski eivät vaan näkyneet menestyvän, sillä he kuihtuivat yhtä-rintaa ja näkyivät lähenevän loppuansa.

Poika Juho oli nyt jo liki kolmenkymmenen vuoden vanha. Hän ei malttanut ennen naida, sillä hän tahtoi kauvan hekumoida kunniansa, maineensa ja rikkautensa hurmaavassa loistossa. Hänelle teki niin hyvää, kun ihmiset kilvan pyrkivät häntä mielistelemään ja imartelemaan. Tuohon oli ihmisillä monenkaltainen syy: poika oli nyt jo osaksi tuon rikkaan ja mahtavan talon haltia, ja pitkiä aikoja ei kulune ennenkuin hän saa kaiken hallituksen käsiinsä. Pitkinä, menneinä aikoina olivat ihmiset oppineet saamaan *apua* tuosta mahtavasta talosta, jos kohtakin kallista ja useinkin moninkertaista kasvua vastaan, sillä Lauri oli vasten talon entistä tapaa muuttunut nyt kauheaksi koronkiskuriksi. Mutta apuna he yhtäkaikki pitivät sen, kun he saivat hätänsä silmään talosta mikä mitäkin. Milloin he saivat vero-rahoilleen lisää ja täyttöä, milloin siemenen apua, milloin syömisen jatkoa, että uutiseen päästiin, milloin taas karjan rehun puutteessa jonkun vähän heiniä, olkia, ruumenia j. n. e. Sopihan tuommoisen talon tulevaa isäntää jo ennakolta mielistellä, kesutella ja pyrkiä hänen ystävyyteensä ja suosioonsa.

Toisilla ihmisillä oli taas toisenlaisia syitä tuon rikkaan ja mahtavan pojan ystävyyteen pyrkiä. Jotka olivat kasvattaneet kaunottaria ja saaneet heidät jo aika-ihmisiksi, katsoivat tuohon maan mahtavaan nuoreen mieheen, tai oikeammin tuon nuoren miehen tulevaan taloon. Mutta olihan tuo nuori mies ikäänkuin liekkona tuohon vinkkeli-pytinkiseen ja kaksikerroksiseen taloon ja samassa monikerroksisiin rikkauksiin, ja kaiken tuon tähden oli hyvin sopivaa ja välttämätöntä päästä tuon onnen avaimen kanssa välittömään yhteyteen ja ystävyyteen, niin pian ja aikaisin kuin suinkin mahdollista.

Tuon johdosta tulivat kaikki isät, äidit ja tädit niin herttaisiksi ja lempeiksi hallussaan oleville nuorille naimattomille neidoille, että heidän olisi luullut muuttuneen äkkiä pelkäksi hunajaksi. Kankea- ja harva-puheiset, neitoja omistavat isä-Matit, Paavot ja Jaakot, ja mitäpä he vielä lienevätkin olleet, tulivat oikeen kauno-puheliaksi ja melkeimpä runollisiksi, kun he pääsivät kaunokaisillensa, vaikkapa vaan viittailemalla ja arvoitusten kaltaisesti puhelemaan tuosta suuresta toivotusta onnesta. Silloin nuot muutoin niin jöröt ukot koettivat oikein hymyillä, jota ihmettä ei oltu nähty moneen herran aikaan.

Äidit taas kokivat kukin puolestansa kuvailla mielessään sydän-käpystänsä niin kauniiksi, solevaksi, sävysäksi ja siveäksi, ett'ei hänen vertaansa löydy missään, ja itse kukin puolestansa ajatteli kaunokaistansa tuon mahtavan pojan kainaloiseksi kanaksi. Tuon pienen viattoman kateuden tähden ilmestyi pitäjääsen monenkaltaisia pieniä juoruja. Yksi ja toinen äiti tiesi kuiskata jollekin tädille tai äidille jotakin siitä ja siitä tytöstä, joka ei ollut mitään erin-omaisen hyvää, vaan paremmin jotakin pahaa ja sopimatonta, jonka vuoksi ei hänen mielestään sekään, eikä sekään sopisi ensinkään tuon rikkaan pojan kumppaniksi. Noita pikku tietojaan ja viattomia sortojaan puhuivat äidit hyvin varovasti, samassa muistuttaen toiselle äidille tai tädille, jolle hän juuri noita tärkeitä salaisuuksia ilmoitti, ettei hän suinkaan tahdo kenenkään kunniaa loukata, eikä kenenkään arvoa alentaa, vaan kun asia on niin totinen tosi, niin hän nyt sen sanoo parhaalle ystävälleen, vaan ei kenellekään muille, samassa hyvin hartaasti muistuttaen, ett'ei tätä tärkeää salaisuutta saisi suinkaan kenellekään ilmoittaa. Sehän nyt on

tietty. Mutta toiset äidit tai tädit kertoivat heti saadut uutisensa ystävällensä ja niin asia oli pian tietona ympäri kylää! Ja useinpä kävi niin, että tuo vaarantava uutinen oli lopen puheen alkuun panian kaunottaren kannettavana.

Muuten kokivat äidit valvoa sydänkäpystensä koristusten, kaunistusten, s. o. vaatteus-asioita, ett'ei hänen lintuisensa tulisi olemaan suinkaan mitään vailla, joka vähänkään somentaisi, sorentaisi ja kaunistaisi hänen lemmikkiänsä näin tärkeällä ajalla. Isät joutuivat nyt pahempaan kuin pulaan vaimonsa ja tyttäriensä yhteisten mankumisten ja ponnistusten tähden. Milloin oli tytär uusia kenkiä vailla, sillä entiset olivat kuluneet rikki tanssi-salien latioilla. Milloin oli uusi ja sopivampi huivi tai muodinmukaisempi läninki saatava, sillä mahdotontahan oli hänen Leenunsa, Priitunsa tai Kaisunsa tulla toimeen ja näyttäytyä muiden nuorien seuroissa noin vanhan-aikaisilla ja kuluneilla vaatteilla. Tuota mielityötään tekivät äiti ja tytär useinkin niin suurella pontevuudella, että isät saivat pinnistää kaikki säästäväisyytensä artikkelit liikkeelle, jos mieli oli heiltä puoltansa pitää. Isät olivatkin koettaneet ensimmältä myöntää niin paljon kuin mahdollista, tuon tärkeän asian auttamiseksi, noin otollisella ajalla ja noin otollisen asian auttamiseksi, mutta tuo hyökkäys, liittoontuneilla voimilla, uudistettiin niin usein, että isäin täytyikin panna viimein vastaan. Mutta silloinkos äiti ja tytär rupesivat väkisinkin kyyneliä puristelemaan ja viimein he hoilahtivat täyttä kurkkua itkeä lojottomaan, ja niin kovaa Mikkoa ja Mattia ei löytynyt, jonka sydän ei olisi heltynyt tuossa helteessä ja joka ei olisi myöntynyt.

Kaikilla tädeillä oli nyt kultainen aika. Heillä oli nyt yllin kyllin vaikutus-alaa, niin kertomista ja kuljettamista paikasta paikkaan. Itse kullakin heillä oli oma ehdokkaansa valmiina tuohon kultaiseen onnelaan tulemaan ja itse kukin täti piti oman kokelaansa ainoana mahdollisena tuota onnea saamaan. Tädit kulkivat varovasti ympäri kyliä, joissa he viekkauksellaan pian pääsivät neitojen äitien kanssa hyviksi tutuiksi. Pian ruvettiin kahdenpuolin toisilleen kertoelemaan päivän polttavimmasta kysymyksestä, nim. tuosta tulevasta onnettaresta, joka voittaisi tuon mahtavan pojan sydämen. Tavallisesti kävi niin, että täti ensinnä laski nuottansa apajalle ja kun hän sitä varovasti tovin lappeli, niin — voi ihmettä — tuon ikäänkuin arpomisen kautta apajalle heitetyn nuotan perässä ei ollut kukaan muu kuin juuri saman emännän tytär, jonka kanssa täti juuri niin hartaasti ja sydämellisesti haastoi. Nytkös vasta kielet oikein valloillensa pääsivät, ja ennenkuin tuon arpomisen perästä tulelle pantu kahvipannu oli kypseksi kiehunut ja selkeäksi laskeutunut olivat kummankin puoliset salaisuudet molemmin puolin tiettyinä. Ja kun täti viimeinkin lähti, oli hän runsaasti palkittuna leipä-möykyillä lampaan-kintuilla, villa-hyppysillä tai muulla vaateen-avulla, mutta suurin saaliinsa kumminkin oli ne salaisuudet, jotka hän sai tietoonsa tuolta hellältä ja tyttärtään niin paljon rakastavalta äidiltä.

Kylän neitokset puolestaan olivat niin pyörällä tuona sekamelskeen aikana, ett'eivät he tienneet mitä tehdä ja ajatella. Kukin heistä kohdastansa koetti itsensä tehdä niin miellyttävän ja suloisen näköiseksi kuin suinkin mahdollista. Yleisissä nuorison kokouksissa koetti kukin olla niin keveän, notkean ja hilpeän näköinen, ja sekin koetti hymyillä, jonka ei oltu koskaan ennen nähty sitä tekevän. He kokivat olla oikein kokka- ja leikki-puhujia ja kukin vuovasi sanoa ja lausua jotakin niin merkillistä, viisasta ja painavaa, että se olisi voittanut suosion ja vetänyt huomion puoleensa ja saanut seuran iloiselle tuulelle. Itsekullakin neidillä oli työtä vaatteuksestaan ja kukin koetti siinä suhteessa saada aikaan niin uutta ja muodinmukaista, kuin mahdollista oli. Jos he toisillaan näkivät jotakin uutta ja kuosinmukaista, niin hänkös sai seisoa tuntikaudet toisien uteliasten neitien edessä, jotka kilvan kyselivät, kuinka tuo noin soma ja mukava kuosi on syntynyt, ja mitenkä tuo ja tuo vaate on kudottu, joka on niin kaunista ja sievää. Nuot uteliaat eivät tyytyneetkään paljaaseen katselemiseen ja utelemiseen, vaan he tahtoivat oikein käsin pidellä ja koetella tuota somaa ja mallikasta vaatetta ja pukua, ja tuo koetteleminen oli niin ankaraa ja pitkällistä, että tuon onnellisen vaatteet olivat tulla vanhoiksi jo samana päivänä, jona ne olivat ensikerran päällä. Kaikki neidot olivat hyviä ystäviä keskenänsä, nauroivat toisillensa, halailivat toisiansa ja istuivat toistensa kanssa sylitysten, mutta kullakin heistä oli erikoinen ystävänsä, erikoisia asioita varten, ja tuo erikoinen ystävä oli yleisenkin ilon aikana kullekin kalliimpi, kuin yleinen ilo ja hupi. Sentähden halusi kukin päästä tuon erikoisen ystävänsä pakeille, ja kun se vaan voi tapahtua, silloin ei yleinen ilo miltään maistunut. Kun nuot erikoiset ystävät pääsivät kahden kesken, muuttui heidän ilonsa puoli suruksi ja haikeita huokauksia alettiin vaihtaa. He rupesivat toisillensa kertomaan, kuinka sekin ja sekin tyttö oli typerä ja kuinka sekin oli huonosti pukeunut, kuinka joku oli pahasti puhellut ja juuri — "sinusta ja minusta", kuinka sekin oli niin typerä, että luuli itsensä parhaaksi neidoksi koko kylässä, vaikk'ei ole paljon minkään väärtti. Mutta tuosta rikkaan talon pojasta ei kumpikaan maininnut niin sanaakaan, vaikka hän oli kummankin mielitietty ja joka oli heissä juuri tuon surullisen rauhattomuuden matkaan saattanut.

Näin oli tuon rikkaan talon ainoa poika pannut pyörälle koko kylän sekä nuoret että vanhat ihmiset, ja tuon tiesi, tunki ja näki poika Juho täydellisesti ja tuo paisutti hänen mielensä ylpeäksi kaikkia ihmisiä kohtaan, ja kutkutti hänen kunnianhimoansa ihmisten turhamielisyydellä.

Oli kylässä kuitenkin eräs neiti, joka ei tullut hurmatuksi poika Juhon rikkauden ja loiston kiillosta. Hän oli erään pienen talon tytär, seitsemän sisaruksen joukosta, ja Elsa oli hänen nimensä. Hän yksin

pysyi rauhallisena ja tyynenä koko niin paljon liikuttavan asian suhteen, eikä hänessä näkynyt mitään muutosta, ei vaatetten eikä mielenlaadun suhteen. Hän oli siveästi ja hurskaasti kasvatettu tyttö, sillä hänen vanhempansa olivat hurskaita ihmisiä; muuten oli Elsa kauniimpia ja sievimpiä pitäjään tyttöjä. Elsan vanhemmat olivat hyviä tuttuja setä Juho-vainajan ja hänen vaimonsa kanssa, ja setä Juhon kuoleman jälkeen kävi leski usein vanhojen tuttujensa tykönä.

Kylässä oli tapana neitien kokoontua pitkinä talvisina iltoina jonkun neidin kotia, johon kukin toi käsityötä tullessaan; toisena iltana kokoonnuttiin toisen, kolmantena kolmannen tykö j. n. e. Niissä he istuivat korkeaan puhteesen, tehden iloisesti käsitöitään, ja yhtä iloisesti rähisten niitä näitä. Semmoisia puhde-iltamia kutsuttiin "kökkäksi". Noista kökistä oli paljon hyötyä, sillä se synnytti neideissä sekä valppautta että kätevyyttä. Kukaan ei joutanut siellä torkkumaan ja itsekunkin työ tuli siellä arvostelluksi. Tyttöjen kökkään eivät pojat saaneet koskaan tulla, sillä vanhat ihmiset eivät sitä sallineet kahdesta syystä. Jos pojat olisivat saaneet tavakseen kulkea tyttöjen kökkissä, niin he olisivat joutuneet pois koti-ruhmon ja höyläpenkin äärestä ja niin vierauneet omasta työstään, ja tyttöjenkään käsitöiden teosta ei olisi tullut mitään.

Eräänä iltana oli taas kylän tytöillä kökkä ja Elsakin oli siellä. Puheltiin ja rähistiin sitä ja tätä. Kauvan ei kuitenkaan viipynyt ennenkuin puhe kääntyi tuohon rikkaasen poikaan, sillä se oli kiihkeä asia.

"Saa nähdä kuka Kanniaiselle tulee emännäksi", sanoi eräs neiti joukosta.

"Olisiko tuo sitten mikään erinomainen onni?" kysyi Elsa rohkeasti.

"Missä olisi suurempi onni tarjona jollekulle tytölle? Semmoisen talon emännäksi!" sanoi joku neiti joukosta.

"Talo ja rikkaus ei ole aina ihmisen suurin onni", sanoi Elsa.

"Elsa tulee Kanniaiseen emännäksi, kuuleehan sen", virkkoi muuan.

"Kas minä en hänestä huolisi, vaikka paikalla tulisi kosimaan," sanoi Elsa lujasti.

"Voi, voi, Elsa, mitä sinä puhut".

"Niin minä puhun".

"Ja minkä tähden?"

"Sitä ei ole minun pakko tarkemmin selittää."

Tuo ja tuonvertanen puhe teki kökkääjissä niin syvän vaikutuksen, että heidän iloinen puheensa ja melunsa taukosi hetkeksi siihen; näyttipä siltä kuin he olisivat tulleet vihamielisiksi toisilleen. Ensikerran eläissään olivat he kuulleet lausuttavan halveksivaisia sanoja mahtavasta Kanniaisen poika Juhosta, ja tuo oli heistä niin outoa, käsittämätöntä, harmillista ja vieläpä uhkarohkeaa. Se kökkä ei tullut oikein hauskaksi, sillä itsekukin oli saanut äkki-arvaamatta jotakin uutta miettimistä. Koetettiin teko-keinoilla saada entistä iloisuutta vireille, mutta se ei ottanut oikein onnistuaksensa, ja tavallista aikaisemmin erkausivat kökkärit jotenkin hajamielisinä.

Monta päivää ei viipynyt, ennenkuin tuo Elsan kökkä-puhe oli Kanniaisen Juholla tietona. Neideilläkin — kauniilla sukupuolella — on se ruma vika, ett'eivät he ole kielimisestä vapaat, varsinkin kuin joku oma etu on kysymyksessä. Joku noista kökkä-tytöistä oli katsonut soveliaaksi ja ehkäpä edulliseksikin kertoa Kanniaisen Juholle Elsan uppiniskaiset puheet, joihin hän höysteeksi pani omiansa lisäksi.

Tuo otti Kanniaisen Juhon kipeästi. Kukaan nuorisosta ei ollut vielä koskaan rojhennut hänestä lausua muuta kuin hyvää ja olivat he kaikki kokeneet hänen ystävyyttensä ja suosiotansa saavuttaa, ja nyt tuo köyhä tyttö-lunttu rohkenee hänestä lausua halveksivaisia sanoja. Tuo kaikki oli enempi kuin hän jaksoi kantaa ja hän aikoi kovasti Elsalle kostaa.

Ensi pyhä-iltana oli kylän nuorisolla tanssit. Kanniaisen Juho ja Elsa olivat myös siellä, sepä nyt on tietty. Suuri, komea sali oli tanssi-huoneena. Kun tanssi alkoi, otti Kanniaisen Juho Elsan tanssi-kumppanikseen ja vei hänen ensimmäisenä permannelle. Kun hän oli jonkun kerran hänen kanssaan pyörähtänyt, heitti Juho Elsan äkkiä irti ja sanoi:

"Kunniani kautta! Eipä iso mahtava taida olla niinkään ylpeä kuin luulisi, koska olisi mahtunut tanssimaan näinkin huonoin kanssa; muutoin en sinua tahdo ollenkaan, minä kostin vaan".

Elsa punastui. Hän älysi paikalla mistä tuo oli tullut. Hän muisti silloiset kökkä-puheensa ja harmistui kovin, kun neitienkin joukossa oli kielioita, joista hän oli tähän asti uskonut paljasta hyvää. Hän ei ollut

kielijä itse ja sentähden ei hän uskonut muistakaan semmoista; muutoin ei Elsa katunut ollenkaan mitä hän oli tullut Kanniaisen Juhosta sanoneeksi.

"Enpä minä olekaan sinulle kaupankaluksi", sanoi Elsa ujosti.

"Jumal'auta! Jos niin olisikin, niin sinulla olisi silloin kelpaamatonta kaupankalua", sanoi Kanniaisen Juho pöyhkeästi.

Monenlaisia vaikutuksia teki tuo Kanniaisen Juhon pilkan-teko kuulioihin. Mikä punehtui harmista, mikä vihasta, sillä Elsasta pitivät kaikki paljon, hänen siveytensä ja sievyytensä tähden. Harvat olivat ne, joille tuo pilkan teko olisi iloa tuottanut, mutta oli niitäkin kuitenkin joku. Varsinkin erään tytön kasvoissa nähtiin loistava voittoriemu, mutta sillä ilmasi hän itsensä kielijäksi ja koko nuoriso rupesi halveksumaan häntä. — Nuoriso olisi tahtonut arvossa pitää sekä Kanniaisen Juhon että Elsan, mutta he eivät odottaneet Juholta tuommoista käytöstä siveää tyttöä kohtaan, jonkatähden koko pila enemmän vähensi kuin toi kunniaa Juholle nuorison silmissä.

Kanniaisen Juho oli kyhännyt kokoon jonkunlaisen laulun-renkutuksen, jonka tarkoituksena oli perinpohjin häväistä, polkea ja kukistaa tuo itsestään paljon pitävä Elsa. Nyt otti Kanniaisen Juho hyvin rehtevän aseman isolla aukealla paikalla tanssi-salin lattialla. Hän pani molemmat kätensä puuskaan ja toisen jalkansa etupotkaan. Siinä asemassa rupesi hän laulaa rallattamaan renkutustansa, samassa jalallaan polkea rompottaen kovasti lattiaan. Laulun ensimmäinen värsy kuului:

"Elsa-herran hame on kuin
Yhden-veitsen tuppi,
Elsa itse ihmiseksi
Juuri niinkuin pukki.
Mamselli on mahtava ja..."

"Nytkö olen mamselli ja ensin olin herra? Ihmeellisen äkkinäinen muutos!" keskeytti hänet Elsa.

"Niin mutta herrana sinä, kerjäläinen, itseäsi pidät, vaikk'et ole minkään väärtti", sanoi Kanniaisen Juho.

"En suinkaan niin tuhma ole, sillä olenhan nainen ja herrat ovat miehiä", intteli Elsa.

"Oli mitä oli, mutta:

Elsa-herran hame on kuin
Yhden-veitsen tuppi..."

"Kuules Juho! Minulla on oma tekemäni hame ylläni, ja ei minun eikä muiden ole tarvinnut sitä koskaan hävetä", keskeytti häntä taas Elsa.

"Niin, mutta se on kuin yhden-veitsen tuppi".

"Ei suinkaan, koska se on aivan samaa mallia kuin muidenkin neitien", sanoi Elsa.

Sitten astui Juho aivan Elsan nenän alle, otti lakin pois päästään, kumarsi ja sanoi: "hyvää päivää Elsa-mamselli! Miltäs tuntuu?"

"Tuo nyt ei tunnu vähän päästä miltään", sanoi Elsa yhtäkaikkisesti.

Koko tuon rikkaan ja kunniastaan aran pojan tavattoman käytöksen ajan oli eräs solakka, sinisilmäinen, vaalea-tukkainen poika vuoroon vaalennut, vuoroon punastunut. Luultavasti oli jotakin tapahtunut, joka ei ollut hänelle mieleen, tahi likeisesti koski häntä itseänsä ja kenties jommasta kummasta syystä tuli hänen punastumisensa ja vaalenemisensa.

Nyt otti Kanniaisen Juho entisen rollottavan asemansa ja alkoi:

"Mamselli on mahtava ja
Suuri häll' on suukin,
Leuka pitkä, nokka paksu..."

"No kunniani kautta! Sinun täytyy antaa Elsalle rauha! Äläpäs tämä nyt toki, jolta ei ihmiset saa enään silmiänsä auki. Elsa on kovin paljon parempi ja kauniimpi sinua; hän on liian hyvä sinun raa'an ivasi esineeksi. Vaikk'ei sinun kostosi tuumat kuulu kumpaankaan laitaan, paljastaahan vaan oman tyhmyytesi, mutta on tuota ilkeä kumminkin kuulla", sanoi äsken mainittu vaalea-tukkainen nuorukainen, hypäten seisoaalleen, ja siten keskeytti hän Juhon renkutuksen.

"Kuka niin on sinulle sanonut?" kysyi Kanniaisen Juho, vihasta kiiluvin silmin.

"Kaikki meistä, joilla on vähänkään kunnian ja rehellisyyden tuntoa", sanoi vastustaja.

"Nähdäänpä! Köyhä sinä olet itsesikin, saatikka sitten muiden puolesta "pulumahin" virkaa pitämään", sanoi Juho ja käveli vastustajaansa kohden, nyrkki pystyssä.

"Minäkö köyhä? Sen sinä valehtelet. Meillä on kodissa kaikkina aikoina ollut elämän tarpeet omasta ta'asta, emmekä ole kuuna herran valkeana tarvinneet sinulta eikä sinun kodistasi saada pennin apua, eikä meidän ole koskaan tarvinnut *kourakaupalla* omaisuudellemme lisää hankkia", sanoi uhattu.

"Kourakaupalla!? Mitä se sana tietää?" sanoi Juho ja laski nyrkkinsä alas; samassa hän vaaleni nähtävästi.

"Sen merkityksen sinä mahdat itse parhaiten tietää", sanoi hänen vastustajansa umpikuljuisesti.

"Sinä tarvitset saada kalloosi, mokoma lurjus", sanoi Kanniaisen Juho ja törmäsi vastustajansa päälle, mutta samassa töyttäsi pari rivakkaa poikaa häneen käsiksi ja viedä nujuuttivat hänen aika kyytiä ulos, sysäsivät hänen porrasten päähän, palasivat huoneesen ja panivat oven lukkoon. Sinne jäi tuo mahtava ja rikas Kanniaisen Juho hammasta puremaan, nyrkkiänsä puristelemaan ja uhkaamaan.

Elsa pillautti nyt itkemään. Hän oli koettanut olla luja, silloin kun hän oli itse hävyttömyyttä vastapäätä. Hän tunsu itsensä syyttömästi loukatuksi ja sorretuksi ja siinä hän voi kyllä kestää, mutta hän tunsu myös itsensä puolustetuksi ja sitä hän ei voinut kestää, se särki hänen sydämensä.

Toiset kokivat häntä lohduttaa minkä voivat ja pyysivät, ett'ei hän olisi millänsäkään noin mitättömistä puheista ja parjauksista, sillä jokainen muka hyvin kyllä tiesi miten asiat oikeastaan olivat.

"En minä hänen pilkkansa tähden itke, mutta minun on niin paha tahi hyvä mieleni; en minä itsekään oikeen tiedä mitenkä se on", sanoi Elsa itkunsa seasta.

Pelimanni kehoitettiin sompastaan päästämään oikein iloinen polska, että saataisiin iloisessa tanssissa nuot surumielet haihtumaan, ja pelimanni alkoikin koko mahdollaan sysätä iloista kansallis-polskaa, ja niin tanssi aloitettiin uudestaan. Mutta jos kuinkakin olisi koitettu, ilo ei vaan nyt ilolle tuntunut, kaikkien mieli oli apea ja alakuloinen, sillä niihin oli painunut jotakin outoa, joka siellä painoi.

Kun tuo teko-ilo ei luonnistunut, kuiskasi tuo Elsa puollustava poika jotakin pelimannin korvaan ja hän rupesi paikalla sysäämään "Porin marssia" ja koko nuorisoyö ymmärsi mitä tuo merkitsi. Kynsi kansi lähti nyt pois tansseista, ja niin ne tanssit lopuivat.

Asian selkeydeksi olkoon mainittu, että Elsa ja hänen puoltajansa kuulutettiin avioliittoon seuraavana sunnuntaina, eikä kummaltakaan tullut koskaan syytä katua kauppaansa ja he olivat elämänsä ajan koko paikkakunnassa kunnioitettuja ihmisiä.

NELJÄS LUKU.

Kunnian kukkula.

Tuon tanssi-tapauksenkos perästä kylän nuorisolle jauhamista tuli. Ensinnäkin iljetti heitä Kanniaisen Juhon käytös Elsa kohtaan, sillä heidän aikanaan ei ainakaan oltu koskaan nähty sievää tyttöä noin kohdeltavan. Minkätähden tuo sinisilmäinen poika etupäässä tunsu olevansa velvollinen Elsa puolustamaan ja pelastamaan ra'an ja tunnottoman pilkkaajan käsistä, selkeni pian itsestänsä, kun he kuuluutettiin avioliittoon. Mutta se ei selvennyt heille, mitä tuo "kourakaupalla"-sana merkitsi, jonka Elsan sulhanen oli Kanniaisen Juholle sanonut ja joka sana oli niin paha Juhossa vaikuttanut. He koettivat kaikilla keinoilla, ystävien oikeudellakin, saada tietoonsa Elsalta ja hänen sulhaseltansa tuon sanan perustusta, mutta turhaan, asia pysyi vaan yhtä pimeänä kuin ennenkin, sillä vaaditut eivät antaneet minkäänlaisia selityksiä.

"Aikapa sen näyttää", oli Elsa vaan eräälle ystävälleen lausunut, kun tämä kovin häntä kahdenkesken uteliaisuudellansa hätyytti. Siinä kaikki.

Luultavasti oli Elsalla ja hänen sulhasellansa tieto siitä rikoksesta, jonka Kanniaisen Juho oli setänsä kuolema-hetkellä tehnyt, ja tuo tieto lienee heille kulkenut setä-Juhon lesken kautta, joka — niinkuin jo tiedämme — usein seurusteli Elsan vanhempien kanssa. Elsa, sulhasineen, piti tuon salaisuuden tarkasti hammastensa takana, heittäen todellakin ajan vastattavaksi ja selvitettäväksi ne kysymykset,

joihin heiltä vastausta vaadittiin, ja se ehkä olikin paras keino.

Niin tuo rettelö loppui ja vähitellen joutui koko asia unhotuksiin. Kanniaisen Juhokin rupesi itseensä sievemmästi käyttämään nuorison joukossa, sillä hän selvästi huomasi, ett'eivät neidet ja toiset nuorukaiset hyväksyneet hänen käytöstänsä. Nuoriso piti taas Juhon ennen pitkää samassa arvossa kuin ennenkin, kun näkivät hänen parantaneen elämänsä.

Kanniaisen Juho rupesi nyt naima-hommaan. Oli pitäjäässä maan valio, rikas talo, jossa oli Kaisa niminen tytär. Hän oli talon haltiaain ainoa tytär, vaan ei ainoa lapsi, sillä heillä oli myös yksi poika. Kaisan vanhemmat olivat siivoa väkeä, mutta sen hekin kyllä tiesivät, että he olivat rikkaita. Kun Kaisan isä sattui joskus olemaan vähän hiplakassa, puhui hän silloin, kuinka onnellisen naimisen se saa, joka voittaa Kaisan — sydämenkö? Ei vaan, joka voittaa Kaisan hänen — isältään. Silloin luopuisi muka tuhansia myötäjäisiksi. Hyvin kyllä ymmärrettiin mitä tuohon Kaisan voittamiseen tarvittiin pääasiallisesti, nim. — rahaa — rikkautta. Vaikka he olivat siivoja ja kaikilta kunnioitettuja ihmisiä, täytyy kuitenkin tunnustaa, että heidän katsanto-ja käsitys-tapansa olivat aikojen kuluessa tulleet hiukan itsepintaisiksi ja — teidän luvallanne sanoen — typeriksikin, ja tuo oli tapahtunut heidän rikkautensa vuoksi. Sentähden eivät he koskaan voineet katsoa ihmissydämeen, sillä siinä oli aina edessä joko rikkaus tai köyhyys, joiden tähden ihmiset näyttivät heidän silmissään aina sennäköisiltä, minkälaiset rinta-varustukset kullakin oli. Noiden rinta-varustuksien ylitse katselivat he ihmisiä, niinkuin kuvapatsaita, vaan ei niinkuin eläviä, tunnokkaita ihmisiä. Jos jonkun rintavarustukset olivat tehdyt rikkaudesta, rahasta, tavarasta, viljasta, karjasta, näytti niiden takana olija heistä pitkältä kulta-möhkäleeltä mutta oliko jonkun etuvarustukset raketut paljoista lapsista työstä, vaivasta, hiestä, kärsimyksistä, kyyneleistä ja tyhjistä kukkaroista, silloin ei niiden takana olija Kaisan vanhempien silmissä näyttänyt kuin laho-kannolta, joka saisi mädätä ja kaatua, mitä pikemmin sen parempi, pois tuosta tieltä ja ihmisien vaivoina olemasta. Semmoinen katsantotapa Kaisan vanhemmilla oli. —

Mitä itse Kaisaan tulee, oli hän siveä, helläluonteinen ja kaikin puolin moitteeton tyttö. Ei kuitenkaan käy kieltäminen, ett'ei Kaisa ollut perinyt vanhempiensa katsanto-tapaa ihmisien tuntemisessa, sillä: "sukuhunsa on suopetäjä" ja "omena ei kauas puusta putoa".

Tuommoiset olivat ne ihmiset, joiden tykö Kanniaisen Juho kääntyi naima-tuumissaan. Edeltäpäinkin jo voimme arvata, että Juhon asiat hyvin menestyivät sekä vanhempien että tytön luona. Olivathan he rikkaita kahden puolen; siinä oli kylläksi, sillä ihmis-sydän, tuo sisällinen ihminen, ei tullut kysymykseenkään kummaltakaan puolelta. Päätä pahkaa tehtiin naima-liitto ja siitä liitosta iloittiin molemmin puolin, mutta iloakin iloisempaa oli Kanniaisella, sillä siellä tettiin talon jo ennestäänkin suurien varojen saavan tuossa kaupassa runsaan lisäyksen.

Olipa Kanniaisellakin kuitenkin niitä, joita ei enään mitkään ilot iloittaneet. Ne olivat Laurin vaimo ja setä-Juhon leski. Kärsivä äiti-parka tiesi aivan hyvin, ett'ei veriruskea rikos lähde pois eikä lakkaa kosta huutamasta sillä, jos uutta lisä-rikkautta tuodaan taloon, vaan että siihen tarvitaan totinen katumus ja elämän parannus ja rikoksen sovittaminen; semmoisia ei ollut isällä eikä pojalla, ja siitä ymmärsi, siitä huomasi äiti, että koston käsi ei ollut poistettu, näyttäköön-pä elämä kuinkakin loistavalta ja lupaavalta tahansa.

Vainajan leski suri kovin miehensä kuolemaa. Entinen tahi oikeammin nykyinen koti tuntui hänelle kaiken haaran kautta ikävältä ja kolkolta. Hän tiesi ja tuns selvästi tunnossaan, että hänelle oli tehty paljon vääryyttä: hänen omaisuutensa oli anastettu yhdellä tahi toisella tavalla: hänen rahansa olivat varastetut, ja ett'eivät varkaat olleet mistään muualta kotoisin kuin kotoa, sen hän hyvin kyllä tiesi, sillä hänelle oli jäljestä päin ilmestynyt vissejä merkkejä siihen, vaan ei kuitenkaan niin riittäviä, että olisi asian toteen saanut. Kolkko, raskas oli hänen elämänsä noiden tähden talossa, jossa häntä muka suuresta armeliaisuudesta ylönkatseellisesti hoidettiin ja elätettiin. Hän olisikin jo aikoja mennyt tipotiehensä koko talosta, sillä hänestä tuntui paremmalta elää vaikka kiven raossa kuin tuommoisessa vääryyden pesässä, mutta hänen kälynsä murheellinen ja kituva tila pidätti häntä pysymään paikallansa, sillä hänen kävi kovin sääliksensä käly-parkaansa, jolla ei ollut yhtään ihmistä koko talossa, jolle hän olisi saattanut sydämensä avata.

Mitä siitä oli. Noiden kahden olennon murheellinen ja raskas tila ei voinut vähääkään masentaa sitä iloa, mikä isällä ja pojalla oli taas, kohti tulleen uuden onnen tähden. Kanniaisen talossa oli nyt vaan paljon hommaa tulevien häiden tähden, jotka piti saada komeat jos komeat niin rikkaalle naima-miehelle ja naitavalle kuin heistä kumpikin oli. Mitäpä siitä jos talon emäntä makasikin vuoteessa liikkumattomana ja lähene loppuansa. Mitäpä siitä jos setä Juhon leski olikin iloton ja raskaalla mielellä, sillä hänen rahansa ja muut tavaransa olivat hyvässä tallessa, yllä pitämässä suvun kunniaa, ja toista oli tulossa. Ei nyt joutanut lukua pitämään kahdesta nurrusunterista, he saivat elää ja olla kuten heidän halutti; tässä oli muita parempiakin tehtäviä ja toimitettavia.

Määrätty hääpäivä tuli. Suuri, mahtava ja lukuisa häävieras-joukko kokousi taloon. Vihkimys toimitettiin tavallisilla kirkollisilla menoilla. Sen jälkeen kääntyi parikunta selin salin peräseinään ja

hääväki rupesi onnea toivottamaan nuorelle parikunnalle, pappi edellä, muut jäljestä.

Juuri kun onnentoivotus oli alkanut, tuli talon piika-tyttö kiireesti hää-huoneeseen ja katseli hätäisesti ympärillensä. Viimein hän sukelsi väkijoukon lävitse erääsen nurkkaan; siellä oli setä Juho-vainajan leski.

"Emäntä käski teidän kiiruusti tulla hänen tykönsä", kuultiin pii'an kuiskaavan lesken korvaan.

Leski ja piika lähtivät heti.

Sairaam kamariin tultuansa, havaitsi leski heti, ett'ei hänen kälynsä loppu ollut kaukana. Sairas viittasi piika-tytön poistumaan ja hän totteli. Kun he olivat jääneet kahden kesken, sanoi sairaas heikolla äänellä:

"Minä tunnen lasini jo juosneen tyhjille. Minun omaatuntoani painaa hirmuinen salaisuus, jota en ole tohtinut kenellekään ilmoittaa, mutta minä en tohdi sen kanssa mennä Jumalan tuomioistuimen eteen, jos en minä sitä ilmoita. Minulla ei ole yhtään ihmistä koko maailmassa muita kuin sinä, rakas kälyni, jolle voisin sydämeni avata, mutta sinultakin on minun täytynyt salata tähän asti tuo hirmuinen omantunnon vaivani. Voi rakas kälyni! Sinua on julmasti petetty ja — varastettu..."

"Minä tiedän sen", keskeytti hänet leski.

"Niin mutta et tiedä kuka varas on. — Oi, Jumalani, mitä minun täytyy ilmoittaa! Varas on minun — minun poikani", sanoi emäntä ja raukesi voimattomuuteen.

"Minä olen jo kauvan aavistanut rahojemme varkaan olevan kotoa, mutta en ole osannut ajatella, että varas olisi juuri poika Juho. Paremmin olen tuota ilkitekoa luullut Laurin työksi", sanoi leski.

"Lauri ei sitä ole tehnyt, mutta ei hän ole parempi kuin poikakaan, sillä hän tiesi heti asian tapahduttua poikansa ruman teon ja hän vaan iloitsi siitä. Oikeastaan onkin tuo kauhea rikos Laurin syy, sillä hän on pienestä pitäin puollustanut lastemme rikoksia ja herättänyt heissä ahneuden himoa, ja nyt se on mennyt jo niin kauas. Tuo on tehnyt kovin kipeää sydämelleni, mutta minun on täytynyt kaikissa vai'eta ja mykkänä kantaa raskasta suruani. Minä en kestänyt sitä ankaraa sydämeni tuskaa, joka jo kauan, yötä ja päivää on raskaana taakkana painanut minua. Minun terveyteni, voimani ja henkeni ovat riutuneet murheesta lasteni tähden ja pian ovat minun vaivani ja murheeni loppuneet. Kenties onkin se paras, kun pääsen pois, näkemästä sitä vanhurskaan Jumalan kostoja, joka heitä vielä kerran kohtaa, sillä ei Herra jätä rankaisematta niin syvään turmelukseen langenneita. Ainoa keino tuon rangaistuksen välttämiseen olisi totinen parannus ja katumus, mutta minä pelkään sen heiltä jäävän tekemättä, sillä tämän maailman elämän suru ja rikkauden himo on heidän sydämiinsä jo niin syvälle juurtunut, ett'ei siellä ole enään sias paremmille tunteille — — jospa he kuitenkin vielä heräisivät, jospa he saisivat silmänsä auki ennenkuin heidät saavuttaa ajallinen ja ijankaikkinen kosto, — Jumalani, voi, voi!" vaikeroytti tuo kuolemaisillansa oleva, miestänsä ja lapsiansa säälittelevä ja rakastava äiti.

"Millä ajalla poika Juho teki tuon ruman työnsä?" kysyi leski.

"Voi Jumalani! Juuri setä vainajan kuolema-hetkellä. Sepä se tekee rikoksen raskastakin raskaammaksi. Siitä sen selvästi näkee, kuinka syvälle turmelus on istunut ja istutettu, kun saattaa juuri samalla hetkellä mennä varastamaan, jolloin toinen kutsutaan Jumalan tuomioistuimen eteen tiliä tekemään töistänsä. Oi Jumalani! Semmoinen omatunto on paatunut; se on jo poltinraudalla merkitty. Voi, voi! Se on kauheaa ajatella".

"Rakas kälyni!" sanoi leski. "Minä pyydän sinua: älä vaivaa heikkoja sielusi ja ruumiisi voimia noin surullisilla ajatuksilla. — Ne heikontavat sinua. Heitä kaikki Jumalan käteen, Hän toimittaa kaikki parhaiten".

"Voi, voi! Minä en saa niitä ajatuksia pois mielestäni, puolisonna ja lasten äitinä. Minä rakastan ja — — kärsin paljon, kovin paljon — voih — voih", puheli sairaas heikolla äänellä ja samassa vaaleni hän aivan kalpeaksi ja kuollon kalvo peitti hänen himmeät ja riutuneennäköiset silmänsä.

Leski näki kälynsä lopun lähestyvän. Sentähden juoksahti hän toisesta huoneesta käskemässä sen piikatyttöä, joka häntä oli käynyt sairaan tykö käskemässä ja joka oli sairasta jo pitemmän aikaa hoitanut.

Kun he tulivat sairaas-huoneeseen, ei sairaas jaksanut enään puhua. Hän ojensi kätensä kälyllensä ja leski otti sen omaansa. Siihen jätti hän kätensä lepäämään hermotonna ja rupesi tekemään loppua. Tovin ajan perästä ei hän ollut enään elävien joukossa. Leski olisi toimittanut sanan muillekin, mutta ei hänellä ollut siihen aikaa.

Kun leski ja piikatyttö olivat enimmästä surustaan ja itkustaan tyyntyneet, menivät he hää-huoneeseen. Siellä eli iloinen melu ja pauhu. Ei yksikään häätuvassa olijoista osannut aavistaakaan, että eräs sydän juuri oli katkennut siitä syystä, josta isä ja poika ehkä juuri parahillaan sydämestänsä iloitsivat, nimittäin väärän tavaran ja rikkauden saamisesta.

Kun Lauri havaitsi piian ja lesken silmien olevan vesissä, käveli hän tytön ohitse ja nykäsi häntä hihasta mennessään. Tyttö ymmärsi nykäsemisen ja lähti jälkeen.

"Mikä sinua vaivaa?" kysyi Lauri, kun olivat tulleet kahden kesken.

"Emäntä on kuollut", sanoi tyttö itkunsa seasta.

"Eikö muuta? Se ei ollut mikään odottamaton asia", sanoi Lauri yhtäkaikkisesti.

"Niinkö sanotte?! Eikö siinä jo ole syytä suruun? Voi, voi! Emäntä oli niin hyvä", sanoi tyttö, kummastuksissansa isäntänsä kylmästä käytöksestä noin surullisia uutisia kuullessansa, yhä vielä itkeä tyrskien.

"Kyllä, kyllä, mutta hän oli jo kauvan kivuloinen; ei ollut muuta odottamista. Rauhoitu nyt jo! On sopimatonta itkeä näin paljojen vierasten aikana ja tämmöisissä pidoissa. Meidän on unhottaminen tänään surulliset asiat", sanoi Lauri, ikäänkuin korjaten tytön mielestä sopimatonta ensimmäistä puhettansa, mutta joka ei ensinkään tullut tytön mielestä korjatuksi. Tuon sanottuansa, lähti isäntä pois, mutta tyttö jäi itkeä nyhkimään.

Sillä välin oli hääväki havainnut lesken surullisen tilan ja kääreytynyt hänen ympärillensä. He kyselivät syytä hänen ja tuon piian suruun, joka isännän jäljessä meni toiseen huoneeseen. Leski selitti heille, että talon emäntä oli juuri kuollut ja että tuo tapaus oli heidät tehnyt surumieliseksi.

Silloin olivat häämenot sillä rajalla, että häätanssi olisi pitänyt juuri aloittaa, kun tuo kuollon sanoma levisi hääväkeen. Tuo tieto teki heihin syvän vaikutuksen. He tulivat kaikin alakuloisiksi ja nuorisoltakin näytti tanssihalu kokonaan loppuneen.

Juuri kuin tuo alakuloisuus oli hääväessä korkeimmallaan, tuli Lauri häähuoneeseen. Harmikseen havaitsi hän hääväen saaneen tiedon asiasta, jonka hän oli huolellisesti aikonut heiltä salata ja jota hän oli tytönkin kieltänyt kenellekään sanomasta. Pelimannit olivat jo ennen tuota surullista uutista viritelleet viulujansa, lumputelleet niitä sormillansa ja tavasta päräyttäneet niistä jonkun mieleisensä etusäveleen, ikäänkuin kutkuttaaksensa tanssihaluisten korvia ja herättääksensä heissä intoa kohta alkavaan huimaavaan työhön. Mutta tuo kuollon sanoma oli heiltäkin vienyt kaiken peli-innon: viulut riippuivat mykkinä seinällä nauloissaan ja pelimannit istuivat "allapäin, pahoilla mielin, kaiken kallella kypärin", hekin mykkinä ja miettivän näköisinä ja koko hääväessä vallitsi semmoinen alakuloisuus, että olisi noiden häiden luullut muuttuneen peijaisiksi, ainoastaan joku nuorukainen tahi neito loi kysyvän ja samassa pelkäävän silmäyksen joko pelimanneihin taikka heidän soittoneuvoihinsa.

Heti ensi silmäyksellä huomasi Lauri, mikä tuon alakuloisuuden oli synnyttänyt. Hän tuli keskelle häähuonetta ja siis keskelle tuota alakuloista hää-joukkoakin ja silmäeli synkästi ympärilleen, nähtävästi haparoitsi hän jotakin kokoon, sanoaksensa sen sitten vierailensa.

"Hyvät vieraat! Miksikä te olette nyt niin hiljaa ja surullisen näköisinä kuin hautajaisissa?" sanoi Lauri, tovin mietittyänsä.

"Eivätkö nämät häät ole tavallansa muuttuneetkin hautajaisiksi?" sanoi joku viimein vierasten joukosta.

"Hyvät ystävät! Ei niin. Tosin tuo tapaus on jotenkin surullinen, vaan ei mikään odottamaton. Hänen aikansa oli tänään, meidän huomenna. Älkää antako sen iloanne häiritä, sillä nyt on häät, hautajaiset pidetään sitten kun niiden aika tulee. Antakaa vaan, pelimannit, sompanne keikkua ja kielien laulaa!" sanoi ja kehoitti Lauri.

Pelimannit ottivat viulut seinältä ja rupesivat niitä taas virittelemään. Sitten he rupesivat koettelemaan, löytyisikö niissä vielä näinkin surullisena aikana iloisia säveliä, mutta tuo koetteleminen ja tunnusteleminen kävi heiltä niin arasti ja ujosti, kun he olisivat peljänneet jonkun koston taivaasta lankeavan heidän päällensä.

Tuohon yhtyi vielä se kumma, että nyt juuri nousi ankara ukon-ilma, sillä kesä oli kauneimmallansa.

Juuri kuin pelimannit päästelivät viuluistansa ensimmäisiä tanssin säveliä, tärähti hirmuinen ukkosen pamaus. Tuota odottamatonta uutta estettä, uutta omantunnon säikyttäjää, säikähtivät pelimannit niin, että toiselta heistä putosi viulu lattialle ja kaikki hääväki tyhmistyi kovin ja itsekukin lymistyi ja kyyräysi mihin suinkin pääsi, mutta pois nyt vaan kunkin teki mieli keski-lattialta. Laurikin säikähti

tuota odottamatonta kohtausta niin, että hän jäi seisoa tollottamaan keskelle lattiaa, eikä hänellä ollut sanaa suuhun tulevaa.

Se, joka ensiksi toipui hämmästyksestä, oli sulhanen. Häntä harmitti kovin nuot häille niin sopimattomat ja odottamattomat vastakohtat kuin kuolema ja ukon-ilma olivat, jotka näyttivät ikäänkuin liittoontuneen yhteisillä voimilla turhaksi ja surulliseksi tekemään hänen kunnia- ja ilopäiväänsä. Hän ei olisi mielellänsä nähnyt noiden tapausten noin syvästi vaikuttaneen vieraisiin, eikä pelimanneihin, kuin se kumminkin nyt oli tehnyt, ja tuota surullista tilaa oli hän nyt mielestäänsä velkapää kaikin tavoin poistamaan ja hajoittamaan.

"Miksi te kaikin olette noin säikäyksissä ja murheellisina?" sanoi hän. "Luonnollisia asioitahan kuolema ja ukkonen ovat, joita kumpaakaan emme voi surullamme olemattomiksi tehdä. Alotetaan tanssi! Jumala tietää meidät kaikkein olevan syntisiä ihmisiä, vaikk'emme tanssisikaan. Pelimannit, alkakaa!"

Pelimannit alkoivat taas pelvolla ja varovasti päästellä viuluistaan säveliä, mutta niin arasti ja hiljaiseen kuin olisivat he varoneet, ett'ei Jumala olisi kuullut tuota heidän synnillistä työtäänsä, jonkalaisena he olivat omistatunnoissaan oppineet sen lapsuudesta opitun käsityksen ja opin mukaan pitämään, mutta joka heille muutoin oli niin mieluista työtä. Tuota arkuutta ja pelkurimaisuutta enensi heissä vielä yhä uudistetut ukkosen jyrähdykset, jolloin he aina uudestaan säpsähtivät, vetivät niskansa kyyryyn ja hiljaa siunailivat. Koko hääväki siunaili myös joka kerta kun salahma välähti, jonkatähden koko tuossa suuressa ihmisjoukossa ei kuulunut muuta kuin yhtä ja samaa ässän sihinää. Kun kaikki olivat noin arkana ja hartaana, niin itsestään hän seurasi se, että pelin yritykset raukesivat nyt joka uuden jyrähdyksen aikana. Tuo ukkonen näyttikin tällä kerralla olevan hyvin tyly häämenoja kohtaan, sillä se ei leppynyt eikä talttunut yhtään sulhasen lepytys-puheesta, eikä hääväen hartaista siunauksista, vaan jyräytteli, paukautteli ja salamoitsi kelpo lailla kaikista niistä huolimatta. Päälle päätteeksi oli ukkonen tällä kerralla tuiki pitkäväteinen ja harvatoiminen, sillä pilvet kulkivat hyvin hitaasti, pamaukset ja salahmat olivat harvat, mutta sen ankarimmat, ja seuraus oli, että pelimannit eivät uskaltaneet pelata enään ensinkään noin usein uudistettujen ankaroiden muistutuksien tähden; he panivat viulunsa taas seinälle nauaan ja odottivat pelvolla mikä tuosta viimeinkin tulisi.

Mutta "pää se tulee vetävälle", ja niinpä kävi tässäkin. Pilvet menivät kumminkin ohitse, vaikka hitaastikin, jyrähdykset ja salahmat alkoivat kuulua ja näkyä yhä etempää pohjoisesta ja taivas alkoi selvetä ja kirkastua.

"Nyt ainakin uskallamme alkaa tanssin; ottakaa pelimannit viulunne ja alkakaa! Jos ikämme olemme noin arkoja, niin emme saa tanssia koskaan näissä häissä", sanoi sulhanen.

Sulhasen kehoitus tuntui nyt jo häävierasten mielestä oikeutetulta. Taivas näytti selkenevän ja ukkosen jyrähdykset kuuluivat jo kaukaa pohjoisesta. Tuo äkinäinen kuollon sanomakin oli mielissä laimennut ja vakaantunut. Jaksettiin nyt jo maltillisesti ja tyyneesti ajatella, että kuolema on välttämätön kaikille ihmisille, ja niin heille itselleenkin. Sen vuoksi ei se tuntunutkaan heistä enään niin hirmuiselta ja oudolta, kuin se äskettäin oli tuntunut. Siis tuo vast'ikään niin tunnokas ja kuoleman pelvosta harras joukko oli vaaran poistuttua valmis vaihtamaan äskeiset surulliset, lannistavat ja säihkyvät tunteensa ja ja ajatuksensa iloisempiin käytännöllisiin toimiin, — tanssiin.

Esitys siis hyväksyttiin yleisellä suostumuksen äännähdyksellä. Sulhanen ja morsian rupesivat ylkäpojista ja morsianpii'oista lajittelemaan pareja, sillä semmoinen oli paikkakunnan tapa, että heidän tuli sulhasen ja morsiamen kanssa yhtenä alkaa häätanssi, jota kuitenkin puhemies muorinsa kanssa etunenässä johti. Kun parit oli saatu valmiiksi, mentiin toiseen huoneeseen, jossa ne lopullisesti järjestettiin peräkanaiseen riviin. Pelimannit asettuivat etummaisiksi, ja päästivät soittimistansa iloisen häämarssin. Samassa lähtivät he astelemaan edellä häähuoneeseen, ja koko parillinen nuoriso-joukko marssi ryhdikkäässä tahdissa perässä. Häähuoneeseen tultuansa marssivat he renkaassa ympäri huoneen, mutta pöydän päähän tultuansa seisahtuivat pelimannit ja samassa koko joukko. Pelimannit istuivat pöydän päähän ja virittelivät viulujansa muiden seisoessa parittain siinä paikassa, mihin kukin oli jäänyt.

Tapa oli semmoinen, ett'eivät tanssin aloittajat lähteneet liikkeelle ensimmäisen eikä toisenkaan pelin yrityksen jälkeen, mutta vasta kolmannella. Sillä välin virittelivät pelimannit viulujansa, ikäänkuin mielipahoissaan kuin ei tuokaan muka kelvannut, vaikka he kokivat parastansa panna.

Juuri kuin pelimannit oikein haltioissaan laskettivat kolmannen polskansa ilmoille ja kun tanssin aloittajat olivat kumartaneet toisillensa, ja ottaneet muutamia tahdikkaita askeleita, tapahtui niin hirmuinen räjähdys, että koko huone vapisi perustuksiansa myöden niinkuin sarpa virrassa. Kartanon puoleinen seinä näytti lentävän kaikenni pois, sillä se sujui ja lainehti juuri kuin joku vaippa. Joka liite näkyi silmän räpäyksen ajan lävitse ja niistä näytti tuli pursuvan huoneeseen. Morsius-kruunu päässä oleva morsian sai niin kovan täräyksen, että hänet täytyi tunnottomana kantaa toiseen huoneeseen.

Häähuoneen takassa oli kiehumassa kauhean iso kahvipannu. Tuon räjähdysten tapahtuessa kimahti se tiukealla äänellä ja samassa silmän räpäyksessä ilmestyi sen kylkeen peukalon pään kokoinen reikä, niin pyöreä ja sileä, että se oli juuri kuin sorvattu. Siitä rupesi kuuma kahvi hölsemään kuumaan poroon, ja siitä syntyi semmoinen pauhu ja porina, ettei kukaan huoneessa olija voinut toisensa puhetta kuulla. Eipä paljon paremmin ollut näkemisenkään kanssa, sillä kuuma höyry ja tuhka täytti huoneen tuokiossa. Se tunkeusi ihmisten henkeen ja silmiin, niin ett'eivät he kyenneet muuta tekemään kuin ähkimään, puhkimaan, yskimään ja silmiänsä suojaamaan tahi raapimaan. Eräs vanha ukko sattui tuon iskun aikana istumaan takan luona tuolilla. Hän oli juuri pannut tupakkaa messinkihelaiseen ja lyhytvartiseen niveräpiippuunsa. Hän oli sytyttänyt sen takasta otetulla valkealla, ja veteli siinä lepeellisesti savuja. Tuon räjähdysten sattuessa kirposi piippu ukon suusta. Se pingahti ensinnä takanperään, sieltä lattialle, ja siinä se hyppeli kuin papu rummun pohjalla. Ukko paljahti tuolineen kumoon, ja hänen tukkansa oli syttynyt palamaan. Hän oli senverran toperruksissa, ettei hänellä itsellään olisi ollut älyä sitä sammuttaa. Mutta kaikeksi onneksi oli eräs kokki niin luja, että hän heti sai käteensä suuren vaskikauhan, jonka sama iili oli hänen kädestänsä pois lyönyt. Sen pisti hän vettä täyteen ja holvasi sen ukon päähän. Siitä sammui ukon tukka ja hän itekin selveni tuon kylmän ja runsaan kasteen saatuansa, mutta hyvin hän sanoi korviansa kirvelevän. Rupesipa tuo avulias kokkikin, joka ukon pään sammutti, jäljestäpäin kipuunsa ja pahoinvointiansa valittelemaan. Siellä täällä sai aina joku jonkunlaisen komauksen, pyyhkäyksen, nyhjäyksen tai survauksen ja noiden tähden oli ihmisiä siellä täällä nurin narin ja hämmästys oli ensimältä niin suuri, ett'ei tietty mitä ajatella ja tehdä.

Lukia kai tahtois tietää, mistä tuo räjähdys tuli. Ennestään jo tiedämme olleen kovan ukonilman juuri silloin kun ensikerran tanssia aivottiin aloittaa. Vaikka ukon-ilma näytti jo menneen sivu, oli kuitenkin eräs sen haara eli piili tullut vielä jäljestä, ikäänkuin katsomaan kuinka pysyväinen tuo äsköinen ihmisten katumus ja jumalisuus oikeastaan oli.

Useissa paikkakunnissa on kansalla se tapa, että Juhannukseksi tuodaan metsästä kotia pitkä sirokuusi. Se kuoritaan puhtaaksi, joka on mahlan aikana helppo tehdä. Latvaan jätetään tupsu ja sitten pystytetään kuusi keskelle kartanoa, jossa se saapi sitten olla tulevaan Juhannukseen, jolloin uusi kuorittu kuusi poistaa vanhan.

Tuommoinen uljas kuorittu kuusi oli Kanniaisenkin kartanolla. Kesä oli jo siksi kulunut Juhannuksesta, että kuusi oli kuivunut kokonaan. Tuohon korkeaan nirkkoon oli ukkosen jälki-iilin mieluinen iskeä. Ja kun kuiva puu oli huono johdattaja, repäisi salahma sen tuhansiksi pirstaleiksi. Joku häävieraista oli toperruksistansa sen verran selvennyt, että oli kontturoinut ulos. Sieltä palatessaan toi hän sen ilo-sanoman tyhmistyneelle välle, että ukkonen oli särkenyt kartano-kuusen. Tuo tieto loi hieman lohdutusta säikähtyneiden ihmisten silmiin, sillä asia alkoi näyttää aivan ihan luonnolliselta. Mentiin miehissä ulos katsomaan tuota ihmettä ja kummaa. Siellä havaittiinkin tuo vasta saatu viesti todeksi ja paljon muuta oikeaa keksittiin siellä. Kuusi oli hävinnyt aivan maata myöden. Kuusesta lähteneitä sirpaleita oli ukkosen iili koko joukon paiskannut häähuoneen seinään. Toiset niistä olivat seinässä pystyssä juurikuin moukarilla lyödyt vaajat; toiset taasen olivat sattuneet lappeelleen seinään ja olivat uurtaneet syviä vakoja ja uria siihen.

Kaikki nuot havainnot tekivät sen, että elämä alkoi käydä entiselleen ja melkein pä katuen entistä pelkurimaisuuttaan ja poikamaisuuttaan, oli yhdellä ja toisella nyt jotakin sanottavaa ja selitettävää, kuinka hän ja hän sen asian käsitti, vaikk'ei hän tahtonut edeltäpäin sitä muille sanoa, ja melkein pä naurettiin nyt tuolle äskeiselle poikamaisuudelle.

Juuri kuin asia oli vakaantumaisillansa ja ilo uudestaan alkamaisillaan, tuli setä Juho vainajan leski häähuoneeseen. Hän kuunteli ihmisten ilo- ja moni-mielisyyttä ja hänen katsantonsa ja käytöksensä olivat synkän näköiset.

"Älkää tehkö turhaksi Herran töitä; se oli ensimmäinen Jumalan merkki", sanoi leski.

"Mikä on Jumalan merkki?" kysyi Lauri, mutta nähtävästi hän säpsähti nuot lesken sanat kuultuansa ja katsoessaan häntä.

"Juuri tuo ukon-ilma ja se merkillinen isku, jota nyt olette valmiit selittämään luonnolliseksi sattumaksi. Raskas rikos, sovittamaton rikos makaa teidän päällänne ja Herra ei jätä sitä rankaisematta. Minä en jaksa olla enään kauemmin tässä talossa, sillä minä tahdon paeta tästä niinkuin Sodomasta. Hyvästi! Iloitkaat ja riemuitkaat vaan, niin kauan kuin voitte, sillä teidän ilonne kääntyy vielä kerran itkuksi; hyvästi!" Nuot sanottuaan lähti hän kiireesti ulos huoneesta, eikä hän sen koommin astunut jalkaansa Kanniaisen kynnyksen yli, kuin yhden ainoan kerran.

Kun hänen kälynsä kuoli, ainoa, jota hän sitten miehensä kuoleman jälkeen talossa rakasti, ei hän voinut kauemmin siinä olla, semminkin kuin hän oli kälyltään tarkasti kuullut tuon hirmuisen rikoksen oikean laadun. Paikalla kokosi hän kokoon kaikki mitä hänellä oli omaa ja meni ystäviensä, Elsan vanhempien luo.

"Mitä puhetta tuo nyt oli?" kysyi morsiamen isä, kuultuansa lesken puheen.

"Hän on kadottanut ymmärrystensä miehensä kuoleman jälkeen sen verran, että hän tavasta hourailee tuommoisia", sanoi Lauri, mutta kylmä hiki juoksi hänen otsaltansa.

"Semmoistako se vaan olikin? Olinpa joutua oikein hämille niin raskaasta puheesta", sanoi hän nähtävästi rauhoittuneena Laurin puheesta.

Itsestään on arvattava, että säännöllinen tanssin aloitus jäi sikseen tuon tapahtuneen luonnon sattuman tähden. Mutta nythän oli selvillä syyt tuohon äskeiseen hirmuiseen hämmästykseen ja päälliseksi oli synkkä hourailia, haaveksia, hääväen mielestä järkensä murheen tähden kadottanut setä Juhon leskikin poistunut näkymöltä; taivas oli nyt ainakin selinnyt ja ilma kaunistunut — eipä siis ollut enään mitään syytä mihinkään pelkoon, eikä olla tanssimatta. Siltipä ruvettiin nyt yleisesti tanssimaan niine aloituksineen ja juhlamenoineen, ja pian oli ilo ylimmällä ja itsekin — — niin, niin, olihan heillä nyt syytä unhottaa kaikki mikä vaan vastahakoiselta tuntui.

Pelimannit huiskuttivat nyt sompaansa niin hartaasti, että hiki päästä juoksi, eivätkä he näyttäneet enään ollenkaan pelkäävän Jumalan kosta taivaasta päällensä putoavan.

Kaikki ruo'at ja juomat olivat noissa häissä erin-omaista laatua ja kaikki pitokalut niin loistavat, ett'eivät häävieraat voineet kyllin niitä ihmetellä. Ruokia oli syöty vatsat täyteen ja juomia maisteltiin ehtimiseen. Ja kun peli vielä pauhasi korvissa ja kun nuoriso koetti kilvoitella toisiensa kanssa hilpeudessa ja notkeudessa hurjassa tanssissa, niin ei ollut kenelläkään syytä nurkua huonosta toimeen tulostansa eikä raskasmielisestä tilastaan.

Kaikista noista seurasi se, että talon rikkaus ja loistoisuus rupesi pistämään yhä enemmän häävierasten silmiin ja valloittamaan heidän mieliään. Usea häävieras oli tullut hyvin puheliaaksi noiden oivallisien hää-juomien vaikutuksesta, jonkatähden he rupesivat julkisesti ylistelemään talon uljuutta ja rikkautta, ja pian yhtyivät tuohon virteen kaikki häävieraat; jos kohtakaan eivät kaikki tuohon puheillaan yhtyneet, mutta ajatuksissaan he ottivat ainakin hartaasti osaa toisien suulaampien ylistelemisiin.

Se teki kovin hyvän vaikutuksen Lauriin ja sulhaseen. He höröstyivät tuosta niin kovin, että ennen pitkää olivat kaikki häävieraat saaneet nähdä kaikki talon rikkaudet ja kalleudet, jopa valmiit rahatkin, sillä isäntä ja sulhanen näyttelivät kilvan heille niitä.

Tuo uusi voitto sai Laurin ja sulhasen erinomaisen hyvälle tuulelle. Paljon enemmänkin olisi nyt saanut olla heidän omantuntonsa päällä kuin setä Juhon rahojen varkaus ja sentähden kesken katkennut elämänlanka, eikä kuitenkaan se olisi painanut mitään sen hurmauksen ja ilon rinnalla, jonka tuo kunnian voitto oli heissä matkaan saattanut.

Illan tultua tanssi sulhanen ylkäpoikiensa kanssa yljäntanssia. Hän tanssitti kutakin erikseen hurjassa ringi-tanssissa ja kun hän oli sen laumansa yli tehnyt, riensivät he kaikin viulujen raivokkaasti jotakin marssia soittaessa hyvästi katetun pitkän pöydän ympärille, ja istuivat siihen. Pöytä oli varustettu muun muassa monenlaisilla juotavilla ja juoma-astioilla. Siinä oli isompia ja pienempiä maljoja ja kannuja, kaikki puhtaasta hopeasta, sisältä kauniiksi kullatut, talon omasta varasta ja talon nimikirjaimilla merkityt. Kun sulhanen tuossa uljaana ja punakkaana jakeli ryyppyjä ylkäpojillensa, pitäen samassa jokaiselle erikseen lyhyen ja leikillisen puheen, ja kaunis ja rikas morsian hyöri ja hääri morsianpiikojensa kerällä, valmistellessaan heitä morsian-tanssiin, ja kun vielä Lauri-ukkokin kaikesta tuosta innostuneena ja hurmaantuneena viittasi ylevästi kädellensä ja iloisen melun yli ottavalla äänellään huudahti: "eikös tässä ole?" — niin ei yhdenkään häävieraan mieleen juotunut, että tässä oltaisiin mitään vailla, ei vaan he kaikin pitivät heitä onnellisimpina ihmisinä maan päällä. Ja melkeinpä he kadehtivat tuota tämänpäiväistä onnellista nuorta paria; mutta tavallinen kainous esti heidät sitä julki puhumasta, mutta toisilleen he sitä salakähmää kuitenkin kuiskaelivat. — Sulhanen ja morsian olivat nyt kunniansa kukkulalla.

VIIDES LUKU.

Lisää kunniaa.

Niin. Nuot Kanniaisen Juhon häät loppuivat kaikella komeudella ja loistolla. Kaikki vieraat menivät

kotiansa tyytyväisinä ja he olivat kaikin tunnoissaan vakuutettuina nuoren parikunnan onnellisuudesta. Kaukaan aikaan ei kylässä puhuttu paljon mistään muusta kuin Kanniaisen häistä. Itse kullakin oli niistä yhtä ja toista muistelemista ja melkeinpä kadehdittiin kylässä niitä onnellisia, jotka olivat noissa loistavissa häissä saaneet vieraina olla. Kun noista häistä ja talon rikkauksista oli kerran ruvettu ylistelemällä puhumaan, oltiin niihin kernaat panemaan lisää, jonka tähden Kanniaisen maine levisi ympäri maakuntia melkein yhtä ihmeellisinä kuin itämaiset sadut. Setä Juhon leski ja hänen nykyisen maanpaikkansa väki eivät vaan ottaneet osaa noihin ylistelemisiin ja imartelemisiin. He pitivät todelliset tietonsa salassa, eivätkä kielineet ja huudelleet niitä muiden tietoon. Kun he sattuiivat olemaan niissä paikoissa, joissa puhuttiin ja ylistettiin Kanniaisen rikkauksia, kokivat he hynttiä pois, ett'ei heiltä vahingossakaan olisi päässyt joku varomaton sana, sillä heidän oli vaikea olla muuton totuutta sanomatta. He uskoivat vahvasti, ett'ei Jumala jätä rangaisematta niin hirveää rikosta, joka jo oli kosta huutamassa heidän ylitsensä. Tuon Kanniaisen nykyisen väärin hankitun rikkauden lisän ja siitä saadun kaksinkertaisen kunnian käsittivät he siltä kannalta, että se kerran oli kantava katkeria hedelmiä. Kun ihmisten ylistykset Kanniaisista kävivät kovin ylöllisiksi, silloin tavallisesti pois lähtiessään sanoi setä Juhon leski mutisten: "aikapa hänen näyttää".

Vaikka setä Juhon leski ja hänen kotiväkensä noin ajattelivat, eivät kuitenkaan heidän aavistuksensa näyttäneet toteutuvan; päinvastoin näytti elämä Kanniaisella vakautuvan. Lauri oli vielä hyvissä voimissa ja hoiti talouden ja muut talon varat entisellä huolella ja tarkkuudella, eikä nuoresta parikunnastakaan kuulunut mitään erinomaisempia. Juhon nuori emäntä hoiti taloutta ja Juho teki tavallista talon työtä ja niin sitä mentiin eteenpäin. Setä Juhon leskikin iloitsi jo sydämessään ja toivoi heidän parantavan elämänsä. Hän uskotteli Laurin muuttaneen ajatustapansa ja rupeavan lapsillensa opettamaan parempia mielipiteitä ja istuttamaan heidän sydämiinsä Jumalan pelkoa, ja niin tavoin tulevan heistä hyviä ihmisiä. Setä Juhon leski ei ollutkaan semmoisia ihmisiä, joilla on ilo toisen vahingosta, ei, vaan hän olisi ennen kaikkea suonut Kanniaisen väen palajavan pois rikokselliselta tieltään, katuvan pahat tekonsa ja sovittavan rikoksensa. Tähän asti oli hän heidät tuntenut semmoiseksi, jotka ihmisten silmissä olivat siivoja, kunniallisia ja arvossa pidettyitä ihmisiä, mutta jotka totuudessa olivat vilppiä ja petosta täynnä, joihin ei entisin mikään parempi tunne voinut siaansa saada, mutta nyt toivoi hän paljon heistä.

Vaikk'ei Kanniaisen Juhon nuori emäntä ollut saanut sen parempaa kasvatusta, oli hän kumminkin hellä- ja siivo-luontoinen ihminen ja hän sai paljon aikaan miehensä hillitsemiseksi. Siivolla, hiljaisella ja lempeällä käytöksellään lannisti hän monta miehensä pahaa taipumusta, ja näyttipä siltä kuin hän olisi todellakin tullut hänen hyväksi enkelikseen. Hänen miehensä kuunteli ja totteli vielä mielellään vaimonsa ystävällisiä neuvoja ja varoituksia, sillä hän ymmärsi ja käsitti ne oikeutetuiksi. Vaikka Juho oli saanut niin pintapuolisen ja väärän kasvatuksen ei hän ollut kuitenkaan tottunut vielä juomaan, joka niin pikaan on monen syöstänyt perikatoon.

Kaiken tuon havaittuaan, rohkeni setä Juhon leski mennä Kanniaiselle. Heti sinne tultuaan käski hän Laurin ja Juhon kamariin kolmenkesken.

"Ettekö te maksaisi osaakaan minulle takaisin niistä rahoista?" sanoi leski, kun olivat tulleet huoneeseen.

"Mistä rahoista?" kysyi Lauri tuimasti.

"Niistä, jotka olette minulta varastaneet", sanoi leski rohkeasti.

"Varastaneet? Milloin sinulla olisi rahoja ollut meidän tai muidenkaan varastaa?" kysyi Lauri kiertelevästi.

"Minun miesvainajani oli yhtä iso perillinen taloon kuin sinäkin ja hänellä oli yhtä paljon rahoja kuin sinullakin ja vielä enemmänkin. Sinä olet vääryydellä anastanut itsellesi kaikki talon yhteiset saamiset ja päälliseksi olette meidän erikoiset rahamme varastaneet ja siten laittaneet minun lumelle suin. Sentähden pyydän teitä, omantuntonne nimessä antamaan minulle takaisin mitä olette vääryydellä minulta anastaneet", pyyteli leski.

"Milloin olemme sinulta varastaneet? mitä sinä semmoisia puhut?" intteli Lauri.

"Silloin juuri kuin rakas miesvainaaani taisteli kuoleman kanssa, oli sinun poikasi ryöväämässä rahoja", sanoi leski.

"Tuhannen pirua, sanotko, puhutko niin? kuka sinulle semmoisia tietoja on antanut?" sanoi Lauri hämillään ja puoleksi vihassa.

"Sen on minulle sanonut se, joka on teidän tekonne tietänyt yhtä tarkkaan kuin te itsekkin", sanoi leski vakavasti.

Tuon sanan kuultuansa selkeni Lauri, joka lesken puhetten tähden oli joutunut jotenkin hämille. Hän oli luullut heidän tekonsa tulleen todistettavasti ilmi ja siitä tuo hänen hämminkinsä. Tuosta lesken viimeisestä puheesta huomasi hän, ett'ei leski ollut saanut tietojansa muualta kuin hänen vaimovainajaltansa ja hän ei suinkaan kelvannut asiassa todistajaksi. Sentähden pääsivät Lauri ja Juho äkkiä irti siitä ahdistuksesta, johon he olivat joutuneet.

"Jos sinä semmoisia todistamattomia juoruja rupeat levittämään, niin varo itseäsi, sillä siinä tapauksessa minä näytän sinulle, mitä toisen kunnian loukkaaminen maksaa", sanoi Lauri uhkaavasti voittoriemulla.

"En suinkaan minä asiaa toteen saa, mutta omissa tunnoissanne tiedätte tekonne ja sen todistajan nojalla pyydän teidän maksamaan minulle vähänkin", pyyteli vieläkin leski.

"Me emme maksa sinulle mitään, hae lain kautta, jos luulet saavasi", sanoi Lauri ylpeästi.

"Onpa kuitenkin yksi, joka näkee ja tietää tekonne".

"Kuka?"

"Jumala".

"No tuo sitten Jumala todistajaksi käräjiin!" sanoi Lauri uhkarohkeasti.

"Hänen ei tarvitse tulla todistajaksi maalliseen oikeuteen eikä lakiin. Hänellä on lakinsa ja oikeutensa ja Hän ei tarvitse todistajia tuomitessaan. Ja Hän tuomitsee vielä kerran tämän meidänkin asiamme ja Hänen tuomionsa ovat oikeat. Minä luulin teidän omantuntonne jo auenneen katumaan rikostanne, mutta nyt huomaan luuloni olleen suuren erehdyksen. Minä rukoilen teitä: älkää kootko vihaa päällemme vihan päiväksi! Älkää viivytelkö, vaan tehkää parannus, ennenkuin Vanhurskaan Jumalan kosto joutuu, sillä Hänen kostonsa on hirvittävä", nuhteli ja pyyteli heitä leski.

"Me emme tarvitse sinun saarnojasi ja olisi varsin suotuisa asia, jos menisit pois täältä hulluttelemasta", sanoi Lauri.

Leski meni. Hän näki nyt perinpohjin erehdyksensä. Hän meni murtuneella ja särkyneellä mielellä majataloonsa ja suri siellä yksinänsä entisen kotitalonsa asukasten paatunutta ja jumalatonta tilaa. Hän oli jo ruvennut toivomaan hyvää, toivomaan heille elämän parannusta, jonkatähden hän ei ollut isoon aikaan enään mutissut noita ennustavaisia sanoja: "aikapa hänen näyttää", mutta tuon tapauksen jälkeen mutisi hän ne taas aina silloin kuin kuuli ylistettävän Kanniaisen asukasten onnellisuutta.

Olipa tuo lesken suora puhe saattaa levottomaksi Laurinkin ja Juhon, varsinkin Juho hätäili kovasti, sillä hän oli arka kunniastaan, vaan ei rikoksestaan. Leskellä oli tarkat tiedot hänen rumasta teostansa ja jos hän nuot tietonsa levittää maailmalle, niin Juhon kunnia on huutavassa hukassa. Tuo ennakkoluulo vaivasi kovin Juhoa, sillä hänellä oli nyt jo enempi kunniaa maailman silmissä kuin kenelläkään muulla paikkakunnassa ja sen menettäminen tuntui hänestä kovin kauhealta.

"Voi, voi! Tuo setävainajan rahojen katoaminen on kohta tietona ympäri kylää oikeassa karvassaan", päivitteli Juho isälleen, kun he olivat tulleet kahdenkesken.

"Ei sinun tarvitse tuosta olla noin huolissasi, kyllä asia salassa pysyy", sanoi isä lohdutukseksi rauhattomalle pojalleen.

"Mutta leski tuntuu tietävän kaikki", sanoi Juho yhä huolissaan.

"Vaikka, mutta hän onkin ainoa, joka asiasta tietää", sanoi Lauri.

"Mutta hänpä jo saattaa levittää asian ympäri kylää", sanoi Juho, yhä vielä peljäten.

"Hän ei tohdi sitä tehdä, sillä hän ei voisi, todistajain puutteessa sitä todeksi näyttää; annoinhan minä jo hänen tietää, mitä siitä seuraisi, jos hän asian levittelisi", sanoi Lauri suurella varmuudella.

Juho päästi syvän huokauksen, sillä hänen sydäntänsä helpoitti tuo isän rauhoittava ja lohduttava puhe.

"Mistähän leski on asiasta saanut niin tarkat tiedot?" kysyi Juho melkein jo iloisesti.

"Luultavasti on äitivainajasi sen hänelle kertonut. Hän raukka oli niin yksinkertainen, että yötä päivän uneksi ja höpisi tuota mitätöntä asiaa, ja oli niinkuin omantunnon vaivassa. Hän piti hirmuisena rikoksena sitä, että otimme oman omaisuutemme omaan talteemme; luultavasti on hän omantuntonsa vaivoissa kertonut asian kuolema-hetkellään leskelle, sillä hän oli juuri silloin hänen luonaan", selitteli Lauri pojallensa niin keveällä mielellä kuin olisi hän puhunut hyvin iloista tai aivan vähäpätöistä asiaa.

Tuo rauhoitti Juhon kokonaan. Jos hänen tuntonsa väliin nuhtelikin hänen tekoansa vääräksi, niin nuot isänsä puheet ja mielipiteet tekivät hänet aivan terveeksi, ja hänen paha työnsä tuntui nyt hänen omassa mielessänsäkin aivan oikealta. Äitivainajansa piti hän nyt vaan joutavana hupakkona, joka ei muka asioita oikein ymmärtänyt, ja Juho oli nyt melkein mielissään, kun oli hänestä päässyt, ettei tarvinnut enään kuulla hänen alituisia horinoitansa ja haukkumisiansa, jommoisina hän oli äitinsä neuvomiset ja varoitukset oppinut pitämään. Mutta että äidin sydän oli poikansa rikosten painon alla kesken ikänsä murtunut ja katkennut, sitä ei Juho ollut koskaan tullut ajatelleeksi, sillä hänen sydämestään oli sen tunnon poistanut — isä.

Noin rauhoittuivat taas isän ja pojan mielet ja heidän uskaltamisensa tavaroihinsa kasvoi aika ajalta aina isommaksi.

Onni ja menestys näytti olevan Kanniaisilla nyt kaikissa. Juhon vaimon isolla perinnöllä lisättiin talon ennestäänkin jo suuria varoja. Niitä ja muita talon varoja hoidettiin edelleenkin hyvästi, ja varat, tavarat, rikkaus, kunnia ja maine kasvoivat aina isommiksi. Pian oli yleisenä puheena monessa pitäjässä, ett'ei koko paikkakunnassa löydy Kanniaisen talon eikä miesten vertaa, mutta setä Juhon leski mutisi nyt tiheämpään kuin ennen: "aikapa hänen näyttää".

Lauri oli nyt jo jotenkin vanhentunut. Päästäksensä elämän huolista vähemmälle, antoi Lauri pojallensa isännyyden talossa ja kaiken muun tavarain hoidon. Juho otti sen ilolla vastaan, sillä se oli jo kauan ollut hänen sydämensä haluna, vaikk'ei hän koskaan julkisesti siitä maininnut.

Lauri oli nyt oikein hyvillä mielin, kun hän näki poikansa noin turvatussa tilassa. Hän oli kokenut kannattaa suvun kunniaa ja sen hän oli tehnyt mielestensä niinkuin mies. Hän oli oikein ja väärin kokoon käärinyt, eikä ollut koskaan ylön antanut työtä. Kaiken tuon työnsä ja vaivansa hedelmän oli hän nyt laskenut poikansa käteen ja se ei ollut hänen mielestään vähä. Oltiinhan monessa sukupolvessa oltu rikkaita ja se on hyvästi säilynyt, vieläpä melkoisesti karttunutkin. Nyt oli tuo rikkaus vähällä mennä kahtia, toisen veljen vuoksi, mutta tuo vaarallinen jakauminen saatiin toki estetyksi ja koko omaisuus on tarkasti suvun käsissä. Hän oli nyt jo vanhentunut, mutta hän oli tehtävänsä toimella tehnyt ja Juho oli siihen vielä lisäksi tuonut suuret vaimonsa perinnöt. Noita tekojaan, noita töitään peilaili Lauri nyt mielessään ja silti silmäili hän menneeseen aikaan. Se heijasti hänelle niin loistavalta ja tuota kunnollisuutensa heijastusta nähdessään ja tuntiessaan, ei hän voinut olla perheensä edessä levittämättä käsiänsä ja huudahtamatta: "eikös tässä ole?"

Lauri ei suinkaan ollut niitä ihmisiä jotka pitivät itsensä jumalattomina, ei, vaan hän tunsu tykönänsä, että hän on tehnyt kaikki mitä tehtämän piti. Hän oli välttävä kirja-mies ja kirkossa kävi hän ahkerasti. Hän kävi usein Herran ehtoollisella ja varoi tarkoin, ett'ei hän syönyt einettä niinä aamuina. Kirkon jälkeen lukea tankkasi hän korkealla nuotillisella äänellä raamattua. Hän ei käynyt sinä päivänä koskaan kylässä; ei hän myöskään ryhtynyt mihinkään maalliseen toimeen niinä päivinä. Usein, kun Lauri lukea pomotti raamattua, pitivät nuoret meluaan ja ilveitään samassa huoneessa, eikä he häirinneet Laurin hartautta, eikä Laurin hartaus heitä, sillä kumpikin puolue teki vaan vapaasti mieli-työtään, olematta vähintäkään haittana toisillensa! Katsoen kristilliseltäkin kannalta mennyttä elämänsä, oli Laurilla syy olla tyytyväinen siihenkin. Noita kaikkia katsellessaan ja tutkistelllessaan, pani Lauri kätensä ristiin ja lausui nuot hurskaan Simeonin sanat: "Nyt sinä Herra lasket palvelias rauhaan menemään, sillä minun silmäni ovat nähneet sinun autuutes".

Tulipas nyt pitäjässä lautamiehen virka avonaiseksi. Jos missä tuli puheeksi uudesta, tulevasta lautamiehestä, olivat kohta kaikki siinä yksimielisessä päätöksessä, ett'ei siihen ollut sen sopivampaa, rehellisempää, arvokkaampaa ja rikkaampaa miestä pitäjässä kuin Kanniaisen Juho. Kun kysymys tuli oikeudessa, kuka olisi sopivin siihen ammattiin, puoltivat käräjäkuntalaiset yksimielisesti Kanniaisen Juhon. Tuomari kysyi nimismiehen ajatusta asiassa ja nimismies sanoi tosin ajatelleensa ensimältä huonosti Kanniaisen Juhon, vaan ett'ei hän ole viime aikoina havainnut mitään vilppiä hänessä, jonkatähden ei hänellä ole mitään vastaan sanomista; seuraus kaikesta tuosta oli, että Juho sai luottamusviran, ja asianomaiset iloitsivat noin onnistuneesta vaalistaan.

Kanniaisen Juhon tuli nyt Kanniaisen lautamies. Hän ei ollut osannut aavistaakaan, että noin suuri kunnia juoksisi itsestään hänen syliinsä. Tuo uusi, odottamaton onni hurmasi hänen kokonaan, sillä hänen ankara kunnianhimonensa sai siitä semmoisen lisäyksen, ett'ei sillä ollut enään mitään rajoja. Lauri myös iloitsi sydämestään, sillä hän näki uuden, runsaan lisäyksen muutoinkin jo niin mainehikkaassa sukunsa kunniaassa, ja tuo lisäys oli Laurin mielestä ikäänkuin loistokivi sukunsa elämän kruunussa, jota se oli vielä tähän asti puuttunut.

Elämä Kanniaisella muuttui nyt kokonaan toiseksi; se muuttui työteliäästä talonpojan elämästä loistavimmaksi herras-elämäksi, sillä kuinkapas se muutoin sopisi noin korkeassa asemassa. Toisen pytingin huoneet laitettiin mitä hienoimpaan asuun: seinät tapiseerattiin, lattiat ja katto maalattiin, takat muurattiin uudestaan kaakelitakoiksi, huoneet sisustettiin kiilloitetuilla ja uuden mallin mukaan valmistetuilla huonekaluilla, suuret peilit asetettiin seinille ja saliin loistava kristallikruunu kattoon;

eipä niiden huoneiden tarvinnut hävetä parhaimman ja hienoimman herran asuntoa.

Juho heitti nyt kaiken työnteon ja työn perään katsomisenki pois, sillä hän tunsi, ett'ei hänen korkea asemansa sitä sietänyt. Työtä tosin tehtiin talossa niinkuin ennenkin, mutta työ oli palkollisten ja päiväläisten käsissä, jonkatähden työt tulivat tehdyiksi kuten sattui.

Lautamies rupesi oman perheensä kanssa syömään eri pöydässä ja herkkuja ei suinkaan puuttunut. Herrasväkeä kutsuttiin usein taloon ja heitä kestettiin mitä runsaimmalla vieraanvaraisuudella. Useat kerrat vuodessa pidettiin isot kemut, joissa oli runsaasti vieraita — ylhäisiä — tiettyä se. Niissä ei puuttunut ruokia eikä juomia ja kaikki ihmettelivät talon loistoa ja vieraanvaraisuutta.

Kun lautamies kulki kärjämatkoillansa, oli hänellä aina muassa kyytimies, joka häntä palveli. Hänellä oli vissit, rikkaat käymätalot, joissa hän majaili kulkiessaan ja joissa hän otettiin vastaan suurella mielihyvällä. Hänen kiiltävä ja korskuva hevosen pantiin talliin, ruokittiin ja hoidettiin kuin parhain taittiin, ja mies oli niissä taloissa kuin kotonansa. Hänellä oli hopea-helainen meren-vahapiippu, jossa oli niin pitkä helmillä koristettu varsi, ett'ei hän ylettynyt sitä muutoin sytyttämään kuin pitkällä päreellä. Kun hän tuli taloon ja sai vaatteet riisutuksi päältä, otti hän kauniin kukkaron esille, pani sieltä hienoimpia kartuuseja piippuunsa, istui sitten johonki näköisälle paikalle kenossa selin ja sanoi talon lapsille: "tuokaasta nyt papan piippuun poppaa!" Lapset riensivät kilvalla täyttämään tuota kunniaakasta käskyä, sillä he tiesivät, ett'eivät he nyt palvelleet mitään kunniantonta ja arvotonta miestä; olipa heillä toivossa voiton pyyntikin, sillä lautamies jakeli lapsille palveluksien edestä runsaasti makeisia, joita hänellä oli aina muassa. Kärjäpaikassa oli hänellä erityinen komea majapaikka, jossa hän usein kestitsi kärjäherroja, virkaveljiään ja muita arvokkaita ystäviensä. Kärjäkunnassa ei oltu koskaan ennen nähty semmoista lautamiestä, ja hänen maineensa ja rikkautensa loisto levisi ympäri maakuntaa.

KUODES LUKU.

Toinen rikos.

Laurin tyttäristä ei ole tullut puhutuksi isoon aikaan mitään, ei sittemmin kuin lapsina. Jos heidän kasvatuksensa oli lapsina ollessaan löyhää isän puolustuksen tähden, niin äidin kuoleman jälkeen se jäi kokonaan takapajulle. Kaksi oli heitä ja he olivat saaneet kasvaa kaikessa vallattomuudessa. Ei koskaan Lauri heitä nuhdellut riettaista ja siivottomista puheista, eikä kysynyt heidän peräänsä, vaikka he useinkin olivat yönkin poissa kotoaan, tanssi-retkeillään. He olivat Jumalan luoman puolesta kauniita ihmisiä, mutta tuommoisen kasvatuksen takia jäi heidän sydämensä kovin mustiksi.

Noin vallattomina kasvaneina tulivat Kanniaisen Laurin tyttäret siihen ikään, että he alkoivat hankkia miehelään menoansa. Kosioita heillä oli monenlaisiakin, mutta vaali valta oli Laurin ja hänen tytärtensä vallassa. Rikkaan Kanniaisen tyttärinä eivät kosiat pitäneet niin paljon lukua heidän sisällisestä ihmisestänsä kuin heidän ulkonaisista ja heidän kanssaan saatavista tavaroistaan. Moni siveä ja syvemmälle näkevä poika kyllä sanoi, ett'ei hän naisi Kanniaiselta, vaikka heillä olisi perintönä vuori kultaa vieressä, mutta kaikki pojat eivät niin ajatelleet, eivätkä sanoneet, ja kosioita oli kosolta. Tytärten mielipiteisiin oli juurtunut isänsä ajatustavat, ett'ei muu ole mitään tässä maailmassa kuin rikkaus ja rikkauten kanssa seuraa kunnia itsestensä, ja niin säilyy suvun kunnia mainehikkaana. Asiain näin ollessa eivät nuot vaalin ääntövaltaisetkaan katsoneet kosiain sydämiin eikä heidän mielenlaatunsa, vaan ainoastaan heidän ulkonaisiin tavaroihinsa.

Kosiain joukossa oli kaksi, jotka olivat kaikkia muita rikkaammat; toinen heistä tunnettiin juopporentuksi ja toisesta oli huhuja liikkeellä, että hän olisi ollut osallisena eräässä ikävässä rettelössä. Nuot pienet epäkohdat eivät vaikuttaneet tytärten eikä isän mielissä mitään vastakohtaa heidän rikkautensa rinnalla ja tyttäret valitsivat heidät miehiksensä, toinen toisen ja toinen toisen, arvaapas sen. Lauri suostui ehdottomasti vaaliin ja sitä tehdessään selitti hän tuosta juopporentusta: "kyllä hän siitä vakaantuu, kun akan saa" ja toisesta: "se on perätön ja todistamaton huhu, kateudesta tullut", ja Lauri iloitsi sydämestään, kun oli tyttärensä saanut niin onnellisiin naimisiin ja hän huudahti: "Kaikki on hyvin asiat!"

No mitäpä siinä oli; kun kaupat kerran tehtiin vissit, tuli asiasta tosi ja molempien tytärten häät pidettiin samalla kerralla komeasti jos komeasti. Mutta, koska noissa häissä ei tapahtunut mitään erinomaista, niin emme kerro niistä mitään. Heitämme hetkeksi Kanniaisen tyttäret onnelaansa, miehinensä odottamaan Kanniaiselta suuria perinnoita heidän isänsä kuoleman jälkeen, sillä Lauri ei

ollut antanut pojallensa, tuolle nykyään uljaalle lautamiehelle, mitään erikoista omaisuutta jos kohtakin hän oli hänelle antanut isännyyden koko talouden ylitse; "sillä", oli Lauri sanonut "yksi sormi on niin kipeä kuin toinenkin".

Asiat menivät Kanniaisella ennen alkanutta, loistavaa menoansa. Mutta maa oli mennyt rappiotilaan useamman lautamiehen herrastelemis-vuoden ajalla ja siitä syystä rupesi se vuosi vuodelta antamaan niukempia tuloja, mutta siitä ei lautamies paljon lukua pitänyt, sillä hän tiesi olevansa rikas mies. Hän pitkitti vaan yhä eteenpäin samaa loistavaa elämää, työttömänä ja työn perään katsomattomana ja päälle päätteeksi oppi hän vähitellen — ryyppimään. Vieraita rupesi Kanniaisella asustamaan tavallista tiheämmästi, ja sitten pidettiin huikaisevaa elämää ja oltiin pöhnässä. Laurin tarkka silmä näki miten viimein oli käyvä, jos tuonlaista elämää kauvan pitkittää. Pitkän elämänsä ajalla oli hän tullut huomaamaan sen tosi-asian, ett'eivät suuretkaan tavarat kestä, jos ei taloutta hyvästi hoideta ja jos vielä päälliseksi eletään tuhlaavaisesti. Hän oli jo vanha mies, ja oli maailmassa paljon kokenut, paljon hyörinyt ja pyörinyt tavaran perään; hänpä sen hyvin tiesi miten tavaraa kootaan ja miten sitä säästetään. Sentähden huudahti hän eräänä kertana, katsoen nykyistä talouden hoitoa ja muuta elämän menoa: "nyt pitäisi Laurin olla Juhona, Juhon Laurina, niin kyllä tässä vielä mentäisiin".

Lauri rupesi jo käymään kovin vanhaksi ja luonto rupesi vaatimaan häneltä velkaansa, jonka maksaminen lihalle ja verelle on niin vastahakoista; hänen otsaansa oli ikäänkuin piirretty sanat: "tee luku hallituksestasi, sillä täst'edes et sinä enään hallita saa". Hän kävi päivä päivältä huonommaksi ja viimeiseltä ei hän näyttänyt pitävän mitään lukua tästä maailmasta. Vanhuudessaankaan ei hän puhunut lapsillensa eikä poikansakaan lapsille, joita nyt oli jo useampia, yhtäkään neuvovaa eikä opettavaista sanaa, vaan he saivat elää ja olla aivan niinkuin heidän itsensä halutti.

Viimeiseltä kaatui hän vuoteen omaksi, jossa hän vielä vuosikauden vietti paremmin kuolleen kuin elävän elämää. Eräänä aamuna, kun häntä mentiin katsomaan, ei hänessä henkeä enään ollutkaan; elämä oli Laurin hyljännyt. Siinä makasi nyt tuo uskollinen tavaran kokooja ja palvelia, yhtä tyhjänä, yhtä köyhänä kuin kaikkein köyhin kerjäläinen.

Vainaja saatettiin haudata komeilla juhlamenoilla, ja hautajaiset pidettiin komeat jos komeat. Ne menivät tavallista menoaan, eikä niistä sen enempää.

Nyt oli tuo toivottu hetki — Laurin kuolema — tullut. Kauvan olivat Laurin tyttäret miehineen tuota hetkeä odottaneet ja nyt kun se tuli, heidän sydäntään oikein helpoitti. Ei suinkaan sentähden, että heidän olisi tarvinnut milloinkaan tuota "siivoa isää" peljätä, niinkuin he sanoivat, vaan sen vuoksi, että he nyt tiesivät saavansa tavaraa — suuret perintönsä. Kauan oli lautamieskin odottanut isänsä kuolemaa, ei senvuoksi, että hän olisi ollut koskaan hänen tiellänsä, vaan sentähden, että hän saisi hänen tavaransa omiin käsiinsä ja talouden hoidon omiin nimiinsä, sillä kaikki olivat olleet hänen isänsä nimissä ja se suuresti harmitti häntä.

Lautamies ei näyttänyt pitävän mistään lukua eikä kiirettä isävainajansa perinnön selvityksestä; pikemmin hän näytti kammovan ja pelkäävän sitä, kun asiasta tuli joskus puhe. Kun tyttäret ja vävyt huomasivat, ett'ei asianomainen pidä siitä mitään lukua, hätäilivät he kovin, ja vihdoinkin vaativat he laillisessa järjestyksessä pidettäväksi kalunkirjoituksen ja perinnön ja'on isävainajansa jälkeen; heidän sydämensä oikein hyppi ilosta, kun he kuulivat kirkossa ne toimitukset kuulutettavan vissinä päivänä pidettäväksi ja nimismiehen tulevan niiden toimitusmieheksi.

Tuo toivottu ja ikävöity päivä vihdoinkin tuli ja aamulla aikaisin tulivat vävyt ja tyttäret jo Kanniaiselle, saamaan isoa perintöä. Nimismies tuli taloon ja alkoi toimituksen. Maat ja mannut, kilut ja kalut, saamiset ja valmiit rahat pantiin tarkoin kirjaan ja niitä ei ollut vähäsen.

Kalunkirjoituksen jälkeen tuli perinnön jako eteen. Silloin meni lautamies hitaasti ja varovasti kaapillensa ja otti sieltä joukon papereita, joita hän selaili ja käänteli hitaasti, melkein niinkuin hän olisi jotakin peljännyt. Vihdoin hän otti niistä pari paperia ja toi ne nimismiehelle, mutta niitä tuodessa vapisivat hänen huulensa ja hiki juoksi hänen otsaltansa. Nimismies silmäili papereita ja hän näytti menevän kummiinsa.

"Tässä on lopulliset kuitit molemmilta vainajan tyttäriltä ja vävyiltä, että he ovat kaiken perintönsä saaneet ja ett'eivät he enään mitään kaipaakaan", sanoi nimismies vihdoin.

Nyt tuli tytärten ja vävyjen vuoro hämmästyä.

"Kuitit! Me emme ole mitään saaneet, emmekä minkäänlaista kuittia koskaan antaneet", huusivat tytöt ja vävyt yhteen ääneen.

"Mutta semmoiset ovat tässä kuitenkin olemassa", sanoi nimismies.

"Ne ovat väärät kuitit, me emme ole niitä antaneet; minkälainen on niiden sisältö?" hätäilivät

hämmästyneet perinnön odottajat.

"Meidän rakas isämme on katsonut hyväksi jo eläissään meille maksaa rakkaan ja aina muistossamme pysyvän äiti-vainajamme ja omasta perinnöstään, kolmetuhatta ruplaa kummalleki erittäin, jotka rahat olemme paikalla käteemme saaneet ja joista rakkaalle isällemme lopullisen ja täydellisen kuitin annamme, niin ett'ei meillä ole hänen kuolemansakaan jälkeen mitään kaipaamista, joka vakuutetaan ... llä 7 päivä Huhtikuussa 18..", luki nimismies.

"Onko siellä meidän nimemme ja puumerkkimme?" kysyivät asianomaiset hädissään.

"Kaikki täydellisesti, sekä tytärtä että vävyjen nimet ja puumerkit", selitti nimismies.

"Kuka on ollut kirjoittajana? hän saa katkerasti vastata väärästä työstään", utelivat asianomaiset yhä.

"Kirjoittajana on ollut viime vuotena kuollut — pastorimme".

"Ja entä vieraina miehinä?"

"Tankilan ja Pyrylän kuudennusmiehet, myös molemmat jo kuolleet", selitti nimismies yhä edelleen.

"Vaikka heissä vielä kukakin lienee pantu kirjoittajaksi ja vieraiksi miehiksi, mutta kuittien täytyy tulla vääriksi, sillä ne ovatkin väärät. Narrit eivät ole kumminkaan osanneet matkia tarkalleen pastorivainajan käsi-alaa, eivätkä tehdä asianomaisten puumerkkejä semmoisia kuin ne omista käsistä lähteneinä olisivat", sanoivat puoli toivossa vävyt ja tyttäret.

"Mitenkähän lienee? katsotaanpa", sanoi nimismies.

Nyt menivät vävyt ja tyttäret katsomaan kuitteja ja voi ihmettä! kaikkien heidän ja Tankilan ja Pyrylän kuudennusmiestenkin puumerkit olivat niissä niin selvät ja oikeat kuin kukin olisi ne omalla kädellensä piirtänyt, ja käsi-ala oli kuiteissa aivan samanlaista kuin pastorivainaja tavallisesti kirjoitti! Haettiin muita pastorivainajan kirjoituksia, pantiin niitä kuittien kanssa rinnakkain, nuuskittiin ja sihdattiin, eikö jossakin kirjaimessa olisi jonkunkaan mutkan eroitusta, mutta vaikka kuinkakin olisi koettu olla tarkkoja ja kärkkäitä löytämään noita eroituksia, ei niissä kuitenkaan mitään semmoista löytynyt.

"Tahdotko maksaa meille hyvällä osamme?" kysyivät sisaret ja vävyt lautamieheltä.

"En penniäkään", vastasi Juho kylmästi.

"Tästä tulee surkea juttu. Tuo sinun väärä kuittisi ei kelpaa mihinkään, me haemme sen vääräksi ja sinulta omamme pois", sanoivat sisaret ja vävyt, kun näkivät ett'ei tässä muu auttanut.

"Koetelkaa vaan", sanoi lautamies yhtä kylmästi.

"Niin. Tämä näyttää tosiaankin kummalliselta! Toisen kerran olen minä tässä talossa samanlaisessa työssä ja samankaltaiset jahkinat ovat kummallaki kerralla. Onpa se niin outoa, ett'ei niitä voi muuksi otaksua kuin väärennykseksi, sillä vaikea olisi uskoa perillisienkään tyhjää väittävän, mutta tuota kuittiakaan ei saa mitenkään vääräksi", sanoi nimismies.

"Mitä te joutavia uskotte! Varmaan he ovat kaikki sen saaneet mitä kuiteissa seisoo", sanoi lautamies.

"Kyllä sen vielä näet, olemmeko kaikki saaneet. Vaikka kuittikin olisi oikea, ei se olisi kuin pilkkahinta", sanoivat sisaret ja langot, ja lähtivät tyytymättöminä pois.

Nimismies lähti myös talosta, sillä hänellä ei ollut enään mitään tekemistä. Hän oli mielessään kovin kummastuksissa noiden hämäräin ja vääriltä tuntuviin, toisen kerran talossa tapahtuneiden perintöseikkain vuoksi ja selvään tunsin hän tunnossaan, että tuo vainajan perillisen maksukin oli hirveä ja kavala väärennys ja rikos, mutta niin kavalasti ja mestarillisesti tehty, ett'ei sitä ollut suinkaan helppo valkeuteen saada. Summa vaan kaikesta tuosta oli se, että nimismies rupesi lautamiestä taas epäluulolla katselemaan.

Huhu levisi pian ympäri kylää, että Kanniaisen Laurivainaja on jo eläessään maksanut molempien tyttäriensä perinnön ja että lautamiehellä on ollut sisariensa ja lankoinsa antamat kuitit, ja että sisaret ja langot ovat noita kuitteja väittäneet vääriksi. Kun tuo puhe tuli setä Juho vainajan lesken korville, sanoi hän: "se ei ollut Kanniaisen Juholla ensimmäinen kerta". Kun häneltä kysyttiin: "mikä ei ollut ensimmäinen kerta?" vastasi hän vaan: "aikapa hänen näyttää".

Lautamies ei ollut iloinen tuon tapauksen perästä. Hän oli harvapuheinen ja umpimielinen, ja haki yksinäisyyttä; milloinkaan ei oltu hänen nähty noin alakuloisena olevan. Perikunta nosti riidan lautamiestä vastaan perinnöstään ja nimismies rupesi heidän asiansa ajajaksi; se seikka ei suinkaan vähentänyt lautamiehen alakuloisuutta.

Käräjät tulivat. Lautamies toi kuitit oikeuteen. Kantajat eivät voineet millään tavalla niitä vääriksi näyttää, sillä kirjoittaja ja vieraat miehet olivat kuolleet, heitä ei voitu kuulustella; ilman sitä olivat he tunnetut rehellisiksi miehiksi; muita vieraita miehiä ei ollut, ja oikeus tuomitsi asian lautamiehelle eduksi.

Nytkös tuli toinen ääni lautamiehen pilliin. Hän tuli niin iloiseksi ja puheliaksi, ett'ei hän ollut koskaan sen iloisempi ollut. Hän piti niiden käräjain aikana monet semmoiset kestit, ett'ei hänen oltu nähty koskaan ennen semmoisia ja niin loistavia pitäneen, vaikka hän kyllä ennenkin oli ollut vierasvarainen.

Niinkuin luonnollistakin on, tuli hän käräjain loputtua kotiinsa. Hän kutsui kokoon ystävänsä ja kylän miehensä iloitsemaan kanssansa. Lautamies oli nyt vierasten mielestä erinomaisemman iloisena, puheliavana ja vierasvaraisena, ja tämän syytä eivät he voineet käsittää. Kun kaikki tulivat iloisiksi viinasta, löi lautamies yht'äkkiä reiteensä ja huudahti: "toisin pitää olla maailman ja toisaalta pitää auringon paistaa, ennenkuin Kanniaisen Juholta rahat loppuvat".

Vieraat käsittivät tuon lautamiehen lauseen niin, että hän oli noin iloinen ja lausui tuon kerskauksensa sen vuoksi, kun hän oli nyt saanut talon ja omaisuuden omaan haltuunsa. Hänellä ei tavaraa ollutkaan nyt vähän, sillä hänellä oli oma, runsas osansa, setä Juhon osa ja — sisartensa osa, ja nuot muiden osat oli hän niin toimella ja sukkelasti osannut itsellensä kääriä. Tuohon oikein ja väärin saatuun tavaransa lienee lautamies ehdottomasti luottanut noin huudahtaessaan, ja ehkäpä hän huomasi itsensä jo niin oppineeksi tuossa isänsä opettamassa taidossa, että se saattaisi häntä auttaa ainian.

Lukia kai tahtoi tietää kuinka noiden kuittien ja sisarten perintöjen laita oikeastaan oli; minä selitän ne ihan paikalleen, mutta sitä tehdessäni täytyy minun poiketa vähän syrjä-asiaan.

Paikkakunnassa asui siihen aikaan eräs nurkkasihteeri. Hän oli koulua käynyt melkoisen määrän; lieneekö hän jonkun rikoksensa vuoksi tullut kesken koulusta pois pannuksi taikka jostakin muusta syystä virkaan kelpaamattomaksi tullut, en tiedä, mutta summa vaan on se, ett'ei hänen tiedetty koskaan missään virassa olleen. Hän oli pieni, suippopäinen mies. Hänellä oli punainen tukka ja parta, matala otsa ja jotenkin suurehko, vähän kyömyinen nokka. Tuon matalan otsan alla, oudosti liki toisiaan, kiilui kaksi pientä, pih'an-karvaista silmää, jotka alati vilkkuilivat sinne tänne ympärillensä. Noiden tähden ei hän ollut mikään miellyttävän näköinen mies.

Hän oli maakunnassa kaikkena kaikissa. Hän kirjoitteli ihmisille kauppa- ja velka-kirjoja, piti kalunkirjoituksia ja huutokauppoja niille, jotka häntä niihin vaativat, ajoi ihmisten käräjä- ja muita oikeuden asioita, sanalla sanoen: hän teki kaikkia niitä töitä, joita paras nurkkasihteeri lienee koskaan maailmassa tehnyt — kelpo maksua vastaan tietysti. Hänellä oli erinomaisen kaunis käsi-ala ja niin selvä, että oli sen luullut painosta lähteneen. Hänellä oli jokseenkin hyvä asioimiskyky ja päälle päätteeksi oli hänellä niin erinomainen jäljittelemis-kyky, että hän osasi jäljitellä joka-ikisen käsikirjoitusta, olipa se hyvää tai huonoa, niin tarkkaan, ett'ei hänen jäljittelemistään voitu oikeasta eroittaa. Kun hänellä oli noin vaaralliset aseet käsissänsä, voi hän tehdä melkein mitä tahtoi. Hänen sydämensä ei ollut vilpistä puhdas, että hän olisi voinut hillitä noita hyviä lahjoja poikkeemasta tieltä, ja sen tähden olivat nuot lahjat monelle valistumattomalle ihmisraukalle suureksi vahingoksi. Hän ei kammonut rahan edestä tehdä vaikka mitä, sillä hänen omatuntonsa oli paatunut ja sielunsa mustunut pitkäikäisessä rikosten koulussa, ja noita rikoksiansa kylvi ja istutti hän muihinkin, opettamalla ja kiehtomalla heitä tekemään lähimäisilleen vääryyttä. — Moni leski ja lapsi itki vielä toisessa polvessakin tuon nurkkasihteerin tekemien vääryyksien vuoksi.

Maakunnassa kutsuttiin häntä "Valvoherraksi" ja tuon nimen sai hän siitä, että hän, kun ihmiset pyysivät häntä asioitansa ajamaan, sanoi: "kyllä minä valvon, kyllä minä valvon".

Oliko Valvoherra rikas, kun hän oli saanut noin suuren vallan tyhmien ihmisten ylitse ja kun hänellä oli niin isot tulot? Ei, rikas ei hän ollut, sillä hänen punainen partansa ja tuhkaharmaa naamansa veti niin paljon, kun hänellä oli "paloviina ostamisessa", niinkuin hän itse usein sanoi.

Semmoinen mies oli Valvoherra, ei parempi eikä pahempi. Hän oli viime aikoina usein oleskellut Kanniaisella ja tuohon vierastelemiseen lienee hänellä ollut useamman laatuset syyt. Kanniaisen lautamies ei ollut "raaka talonpoika", jonkatähden hänen kanssaan sopi seurustella. Talossa oli hänellä valmis, maksuton ruoka ja juoma, ja ehkäpä hänellä oli talossa vähän — työtäkkin, jos ei isompaa, niin ainakin pari kuitin tekoa. Siinäpä sitä olikin, sillä siitä oli lautamiehelle ainakin kahdentoista tuhannen markan hyöty jos ei enempää; mitä lienee itse työn tekiä saanut, kun teettäjäkin niin paljon sai, sitä ei kukaan tiennyt, mutta sen vaan kaikki tiesivät, että kauan oli Valvoherralla hyvät päivät Kanniaisella.

Kaikki ihmiset arvasivat, että Valvoherra oli Laurin kuoleman jälkeen tehnyt kuitit ja tuomarikin sen tunnossaan tunsu, vaan ei voinut todistajain puutteessa asiaa oikaista, eikä kuitteja vääriksi tuomia.

Noin oli lautamies jo kahdesti onnistunut toisen omaisuuden anastamisessa ja siitä hän iloitsi. Hän oli niin korkealla nyt mielessään, että luuli Jumalan täytyvän ennen muuttaa järjestyksensä, kuin itsensä köyhäksi tulevan. — — — Isän opin siemen oli langennut hyvään maahan.

SEITSEMÄS LUKU.

Ei aina niin.

Nyt tuli elämä Kanniaisella peräti rajattomaksi. Työttömyys, huolettomuus, kestäminen, juominen, kulkeminen, hoijottaminen ja pöyhkeileminen olivat nyt lautamiehen varsinaiset ja alituiset työt. Kaikki oikeat ihmiset kammoivat nyt jo Kanniaisen elämää, eivätkä käyneet talossa vieraina, mutta sen enemmän nähtiin kumminkin Kanniaisella vieraita. Valvoherra oli talossa pöntiönä, ja kaikki juopot ja roistot, läheltä ja kaukaa, saivat Kanniaiselle tehdä pesänsä. Viinaa kannettiin kylästä, kun talosta loppui ja juotiin viikkokausia yhteen pyllyyn. Parku, pauke, sadatus, tora, riita, väliin tappelut, oli melkein joka-aikaisena soitantona Kanniaisella. Juopot ylistelivät ehtimiseen lautamiehen rikkautta, viisautta, loistavuutta, mahtavuutta ja tuota tekivät he saadaksensa paremmin suuhunsa. Tuo imarteleminen ei mennytkään hukkaan, sillä se teki kovin hyvää isännän kunnian ahneille korville ja kehumisen vaikutukset olivat semmoiset, että kaikki oli heille talossa altisna. Kauan oli lautamies jo halunnut saada kunniaa; sitä oli hän saanut ja sai vieläkin, mutta ei hän osannu pitää väliä, keiltä tuo kunnia olisi oikeastaan saatava ja millä tavalla. Ja totta on, ett'eivät hänen nykyiset kunnioittajansa suinkaan suuresti lisänneet hänen kunniaansa.

Itsestänsähän on arvattava, että lasten kasvatus Kanniaisella jäi nytkin tuommoisen elämän vallitessa aivan takapajulle. Lapset, joita oli useita, elivät ja olivat oman mielivaltaansa mukaan, niinkuin heikko tou'on taimi huonosti ruokotussa ja rikkaruohoisessa maassa. Ei kukaan heitä ohjannut mihinkään hyvään, eikä varannut mistään pahasta. Jokapäiväinen turmiollinen elämä talossa oli lapsille ainainen koulu. Joka juopon suuhun olivat he katsoa töllöttämässä ja kuuntelemassa heidän rivoja, siveyttömiä, epärehellisiä ja jumalattomia puheitansa, ja tuo vaikutti lapsiin kovin vahingollisesti. Aikaisin jo oppivat he valhettelemaan, kiroilemaan, vertaisiansa pettämään, muita ihmisiä katsomaan ylönsä, tottelemattomuuteen, laiskuuteen ja lukemattomiin muihin paheisiin ja isä vaan nauroi, kuinka nuot "kakarat ovat viisaita".

Äiti? — Niin, niin, äidistä ei ole tullut puhutuksi paljon mitään. Rikkaan Kanniaisen nuori emäntä, loistavan lautamiehen vaimo ja noiden vallattomien lasten äiti, hän on kohta mennyt ihminen. Hän on aikaa jo elämän kokemuksesta tullut tietämään, ett'ei rikkaus ole suurin onni ihmisellä tässä maailmassa. Kova on tuo kokemus ollut emännälle, sillä ennen aikojaan on se katkaissut hänen elinvoimansa. Hän on monta unetonta yötä valvonut miehensä tähden. Hän on saanut vihiä miehensä molemmista rikoksista: hän on kauhistunut niitä, vaikk'ei ole tohtinut virkata niistä mitään. Hiin on rukoillut miestänsä — rukoillut, pyytänyt kyneleet silmissä, rukoillut itsensä ja lastensa tähden, rukoillut häntä kierrellen, parantamaan elämänsä. Hän rukoili miestänsä pitämään huolta lasten kasvattamisesta ja koetti maalata hänelle sitä vaaraa, joka heitä tulevaisuudessa kohtaa, jos he tuota jälkeä kasvavat — niin hän rukoili itsellensä valtaa — omain lastensa ylitse, jota ei hän ollut miehensä tähden tähän asti saanut; noin rukoili, toivoi, odotti ja kärsi perheen äiti, mutta mitä auttoivat kaikki hänen rukouksensa ja huolensa. — Selkäänsä sai hän useasti rukoustensa edestä, ja lasten kasvatuksessa sai hän sen ohjeen, että hänestäkin on tullut *mies*, vaikk'ei häntä ole lapsena piesty eikä lahdattu.

Nähdessään ja käsittäessään raukenevan kaikki pyrintönsä ja toivonsa tyhjiin, nähdessänsä mikä kohtalo lähimmässä tulevaisuudessa jo odotti hänen miestänsä ja lapsiansa, tuommoisen elämän ja kasvatuksen hedelmänä, raukesivat heikon ja paljon kärsineen äidin voimat, ja mykkänä, murheellisena odotti hän ikävällä sitä hetkeä, jolloin kuolema tulisi ja pelastaisi hänet enempää näkemästä.

Tuommainen elämänlaatu oli Kanniaisella ollut jo monta vuotta ja se ei voinut hyvään loppua. Nuot lautamiehen hyvät tavat ja hänen mielestään niin kunnialliset menot, olivat hänen tietämättään ja huomaamattaan yksissä neuvoin vähennelleet häneltä loppumattomiksi luultuja tavaroita ja kylässä tiettiin kuiskaella, että Kanniaisen lautamies on vähitellen urkkinut pois ympäristöllä olevat saatavansa.

Kanniaisella oli elämä ollut kauan aikoja hiljaisempaa, eikä kaukaan aikaan oltu talossa nähty Valvoherraa eikä muita renttuja, ja kylässä ihmeteltiin tuota elämän muutosta.

Eräänä iltana käski lautamies poikansa, Juhon, joka nyt oli jo kohta täydessä miehen ijässä, tykönsä ja

sanoi hänelle:

"Tiedätkö sinä missä Valvoherra asuu?"

"Tiedän", vastasi poika.

"Hyvä! Pane hevonen aisoihin, aja hänen asunnolleen ja pyydä hänen tulemaan heti luokseni, minulla on hänelle tärkeä asia", sanoi lautamies pojallensa.

Poika totteli.

Lautamies jäi pojan mentyä yksin huoneeseen. Hän käveli edestakaisin huoneen lattialla ja mutisi itseksensä: "kummallista! Paljon oli minulla rahoja, mutta paljon on niitä mennytkin; mahdollottoman paljon saattaa ihminen tuhlata, mutta ehkä tässä joku keino auttaa — ovathan ne ennen auttaneet; häntä minä tarvitsen nytkin, hän on minua ennenkin auttanut ja auttaa varmaan nytkin — ei tässä vielä hätää". Lautamies ei ollut huomannut, että talon piika-tyttö oli tullut huoneeseen, juuri silloin kun poika lähti isänsä asialle, sillä hän seisoj ovipielen ja takan kulmauksessa, jossa oli jokseenkin varjokas paikka.

"Mitä sinä täällä teet?" kysyi lautamies, jotenkin kiivaasti, kun huomasi tytön.

"Minulla on asiaa", sanoi tyttö.

"Minä puhuin tai oikeimmin ajattelin ääneeni, kuulitko ja ymmärsitkö mitä puhuin?"

"Kuulin kyllä teidän jotain mutisevan, vaan en ymmärtänyt siitä yhtäkään sanaa", sanoi tyttö kierrellen, vaikka hän kuuli ja ymmärsi kaikki.

"No, hyvä! Mikä on asiasi?"

"Emäntä laitti minun teiltä kysymään, mihin poika Juho meni hevosella", sanoi tyttö.

"Se ei ole semmoinen asia, jonka välttämättömästi pitäisi emännän tietoon tulla. Sano emännälle, ett'ei poika Juhon matkan tähden kukaan maalta merelle joudu ja sen vastauksen kanssa saat mennä!" sanoi isäntä.

Emäntä makasi voimattomana vuoteella. Sieltäkin loi hän vakoilevia silmäyksiä miehensä ja lastensa elämään, sillä hän toivoi vieläkin, toivoi heidän elämänsä parannusta. Kun poika Juho oli lähtenyt hevosella pois kotoa, oli huolehtiva perheen äiti aavistanut taas jotakin turmiollista hanketta, ja sentähden oli hän laittanut piika-tytön mieheltänsä kysymään, mihin pojan retki piti. Tyttö toi emännälle lautamiehen vastauksen, jonka kuultuansa emäntä sanoi huo'aten: "senhän minä tiesinkin; eihän sieltä sen parempaa tule".

Valvoherran majapaikka ei ollut kovin kaukana Kanniaiselta. Poika Juho tulikin myöhään kotio samana iltana, tuo toivottu ja ikävöity vieras mukanaan. Heti kartanolle päästyä, hyppäsi eli oikeimmin kömpi Valvoherra ylös lautamiehen omasta, karhun nahkaisilla peitteillä peitetystä ajo-reestä. Hän mennä kolusi suoraan lautamiehen kamariin, sillä olipa se ennestäänkin hänelle tuttu paikka.

"Ahaa! Täälläpä sinä, veli, istut, vaaleana ja kalpeana juuri kuin olisit pitänyt oikein pitkän paaston ja syönyt pari puolikkaa hapantakaalia etikan kanssa. Hiisikö sinun on noin nolostuttanut ja kalvistuttanut? En koskaan ennen ole sinua nähnyt tuommoisena! 'Hei, hopsaljaa, olutta on kannussa vaan ei kaljaa', hoihkasit sinä ennen jo kaukaa minun nähdessäsi ja nyt sinä istut vesissä silmin ja näivettyneenä kuin hohkaantunut nauris-paistikainen", sanoi ja puhui Valvoherra kamariin tultuansa.

"Mies toinenkin, vaikka lujakin, ei jaksaisi minun nykyisessä tilassani olla iloinen", sanoi lautamies.

"Mikä, hiton nimessä, sinua sitten vaivaa?" kysyi Valvoherra.

"Voisitko minua auttaa? sinä hiton henki, puna-harjainen käärme", sanoi lautamies omantunnon tuskissaan.

"He-he-he-hee! Kunniani kautta! Minä voin auttaa ketä tahdon ja olenhan sinua ennenkin auttanut, miksi en nyt auttaisi, vaikka oletkin tänään vähän närkkäällä tuulella; se tulee kait, arvaan ma, jostakin raskaasta kiusauksesta, mutta siitä sinut pian päästän. Mutta pullo ensin tänne, sillä kurkkuni on kuiva ja janoinen kuin korvennettu kiukaan harja", sanoi ja lohdutteli Valvoherra alakuloista lautamiestä.

"Tuo tyttö saisi poistua", sanoi lautamies, katsahtaen oven suussa olevaa piikatyttöä, jonka emäntä oli taas laittanut katsomaan, kuka tullut vieras oli.

"Oikein, oikein! Hi, hi hi hi! Me emme tarvitse narttuja seurassamme, sillä harvoin he ennustavat hyvää miehisten miesten toimille, hi, hi hi hi! Kuulithan tyttö-hupakko, mitä lautamies sanoi, tottelepas ja mene kiireesti pois, kanojasi ja porsaitasi ruokkimaan ja koiran koppelia siivoamaan; semmoinen työ on parhaiksi semmoisille nassikoille kuin sinäkin olet, eikä tyhjä nuuskiminen ja urkkiminen miesten toimista ja puuhista. Koreasti nyt ulos vaan", lirsi Valvoherra tytölle.

Tyttö seiso i vielä ovipielessä.

"Hyvän nimeni kautta! Eipä sinua, veli, liikuta enään mikään, ei janoni eikä avuliaisuuteni. Sinä et ole kuulevanasikaan minun pyyntöäni etkä tietävinäsikään janostani mitään, vaikka jo kerran olen tahtonut pulloa; tuskin sinulla onkaan minkäänlaista suun avausta, pelkään ma", sanoi Valvoherra lautamiehelle.

"No vieköön hiisi sinun koko pura-silmän ja punatukan, tuommoisia arvellessasi. Milloin olet meiltä kuivinsuin ja selvinpäin lähtenyt? Kontallasi olet aina kömpinyt kuin kaksivuotias karhun pentu ja märkänä olet päältäkin päin ollut melkein yhtä paljon kuin sisältäkin. Nytkään eivät puutu pullo sinun varaltasi, sen takaan, eikä sinulla tee kukaan ihminen mitään muutoin, jos et saa janoovaa vatsaasi siemastuksi täyteen kuin puhallettua rakkoo", sanoi lautamies Valvoherralle.

"Hi, hi hi! Onpa sinussa vielä entistä Kanniaisen lautamiestä. Lystikäs mies kuin peijakas, vaikka tänään vähän hidas. Vedäpäs pullo näkösalille, mies!" liverteli Valvoherra, kun kuuli hyvät ajat olevan tulossa.

Lautamies avasi kaappinsa ja veti sieltä esiin täysinäisen pullon. Sitten sanoi hän piika-tytölle: "mene tiehesi siitä töllöttämästä ja tottele!"

Tyttö meni ja lautamies otti avaimen pois suulta ja pani oven lukkoon.

Sinä yönä ei sammunut valkea lautamiehen kamarista. Mitä siellä tehtiin, ei tiedetty, mutta väliin kuultiin sieltä iloista naurua, mutta enimmiten oli kamarissa haudan hiljaisuus. Kauas päivään asti oli lautamiehen kamarin ovi lukossa ja kun se viimein avattiin, oli siellä viheliäinen näkö nähtävänä. Valvoherra oli oksentanut lattian ja sängyn hulveisilleen ja tuossa liassa hekumansa nesteessä oli hän rypenyt itsensä ylt'ympäri. Pörröisenä kuin karhun penikka, kiiluvine silmineen ja punaisine partoineen, joka paikasta oksennukseen tahraantuneena, näytti hän paremmin siivottomalta elukalta kuin järjestelmältä ihmiseltä; hän oli siis saanut yön kuluessa kylläksensä illalla niin haluttua mieluomaansa. Lautamies ei ollut tosin oksentanut, mutta raskas oli hänenkin päänsä ja pörröinen tukkansa.

Sen siaan kuin piika-tyttöä oli illalla kitistetty pois kamarista, kutsuttiin hän nyt sinne. Lautamies antoi hänelle käskyn, että hänen tulee siivota kamari, Valvoherran vaatteet ja vuode. Tytön täytyi totella, vaikka sydäntä ellosteli ja nostatti.

"Korjaa nyt, piikani, vaatteeni ja sänky hyväksi, niin minä annan sinulle juomarahaa", örisi Valvoherra tytölle.

"Illalla sanoitte minun olevan omiani koirien ja sikojen hoitajaksi; kuka olisi saattanut uskoa teidän olevan niin profeetallisen, sillä olenhan nyt oikeassa työssäni", sanoi tyttö kekseliäästi.

"Kas saakeli, kuinka nenäkäs jo noin nuorena! Sinusta tulisi kelpo kasvatuksella oiva ihminen. Koe nyt vaan puhdistaa, niin saat juomarahaa", sanoi Valvoherra hänelle.

"Minä luulen teidän itse tarvitsevan rahanne juodaksenne", sanoi tyttö ja koki nenä tukittuna siivota paikkoja.

"Huutiton! Etkö ai'o antaa rauhaa minun vieraalleni?" ärähti lautamies äreästi tytölle.

"Tuommoiselle vieraalle!" mutisi tyttö puoliääneen.

"Mitä sanoit?" kysyi lautamies tiukasti.

"En juuri mitään", sanoi tyttö ja teki iljettävää työtänsä.

Se päivä meni lautamieheltä ja Valvoherralta sairastaessa ja kohmeloa parannellessa, sillä huimasti olivat he ryyppyjä ottaneet viime yönä. Tuota tekosairautta kokivat he parannella tuolla vaarallisella lääkkeellä — uusien ryyppyjen ottamisella, jolla lääkitys-keinolla useimmiten on se paha vika, ett'ei siinä tahdo arvata kohtuutta, sillä kohtuus siinä kohdassa on hyvin kaitainen; kumminkaan eivät he juoneet itseänsä nyt siaksi, mutta kuitenkin jotenkin hyvään hujakkaan.

Kanniaisella ruvettiin nyt laittamaan pitempää kaupunki-matkaa, aina läänin pääkaupunkiin saakka, johon lautamies aikoi itse lähteä. Huolellisena kuuli huolellinen ja sairastava emäntä tuon uutisen. Hän kutsutti miehensä kamariinsa jossa seuraava kanssapuhe syntyi heidän välillänsä:

"Mitä tahdot minusta?" kysyi lautamies kylmästi, huoneeseen tultuaan.

"Käsketin sinun tänne; sanotaan sinun lähtevän kaupunkiin?"

"Niin olen aikonut".

"Mitä, Jumalan tähden, sinä sinne taas menet?"

"Sinun ei tarvitse niin tarkkaan tietää minun asioistani".

"Minä aavistan, että jotakin on taas tekeillä, koska tuo ilkiö on ollut meillä yötä".

"Kuka ilkiö?"

"Valvoherra".

"Et sinä tiedä mitä puhut; hän on parhaita miehiä maan päällä".

"Saattaa niin olla sinun ja monen muun mielestä, mutta minä en häntä jaksa kärsiä".

"Mutta oletpa häntä kumminkin useasti kärsinyt".

"Pakosta, kauheasta pakosta olen sitä tehnyt".

"Sanoit *taas* olevan jotakin tekeillä, milloinkas myös?"

"Onko se tosi — minä rukoilen sinua: älä suutu minuun, vaan sano suora totuus — onko se tosi, että olet — voi, älä suutu! että olet setä Juho vainajan kuolema-hetkellä varastanut hänen rahansa ja että olet väärillä kuiteilla anastanut sisariesi perinnön? Voi, voi! Jumalan viha makaa päällämme, rakas mieheni".

"Kirottu mitä puhut! Mistä olet semmoisia tietoja saanut?"

"Voi, älä sinä kiroa minua. Minä en tarkoita muuta kuin hyvää sinulle ja perheellemme".

"Mistä olet nuot kirotut tietosi saanut, mistä, pirun nimessä, mistä?"

"Maailmalta, salaisina kuiskeina", sanoi sairas vaimo surullisesti, tuskin kuultavasti.

"Ja noita maailman hulluja juoruja uskot sinä!"

"Minä en mielelläni uskoisi niitä, mutta mieleni on niin kummallinen. Lastemme tila huolettaa kovin minua. Synnillisessä ja irstaassa elämän humussa kasvavat he pahemmiksi luontokappaleita. Ei ole sitä, joka heitä kerrankaan ohjaisi oikeaan; heikko, huono äiti ei saa eikä tohdi, isä ei tahdo ja niin he saavat vallattomina rientää turmiotansa kohden. Voi surkeus!" Ja hellä äiti purskahti haikeaan itkuun.

"Tyhjä saarna, porina ja turina. Minä kyllä olen siksi mies ja tunnen lakia ja oikeuksia ja muitakin asioita niin paljon, että tiedän, miten elää tulee, enkä tarvitse neuvoikseni akkojen kontturasaaernoja ja sillä hyvä", sanoi lautamies kiivastuneena sairaalle vaimollensa.

"Älä nyt suutu minuun, rakas Juho! Minä rukoilen sinua: älä lähde kaupunkiin!"

"No mutta herran tähden miks'en?"

"Se ei ole hyvä matka, sillä minusta tuntuu niin kummalliselta; en minä tiedä mitä se on, mutta niin se on".

"Ja mikä on oikeana syynä pelkoosi? puhu suusi puhtaaksi!"

"Kaupunkiin lähtösi on yhteydessä tuon ilkiön täällä olon kanssa, jonkatähden luulen teillä olevan jotakin vehkeitä, jotka eivät suinkaan ennusta mitään hyvää; semmoinen on luuloni ja siitä pelkoni. Ilman tuota sydämeni vaivaa, luulen, ett'en elä enään kauan ja soisinpa sinun olevan kuolema-hetkelläni vuoteeni vieressä".

"Sinä puhut niinkuin keitetystä lampaan päästä. En suinkaan minä voi sinua kuolemasta estää, vaikka kymmenenä seisaisin alituisesti vuoteesi vieressä. Etkä sinä ymmärrä minun asioitani enempää kuin sika tuuli myllystä: minun tässä tulee huoli kaikista pitää", sanoi lautamies vaimollensa ja lähti kylmänä, ynseänä ja vihoissaan sairaan vaimonsa luota pois.

Emäntä purskahti kauheaan itkuun miehensä mentyä. Kauan, kauan ja kovasti oli pehmitetty hänen sydäntänsä, ja se oli heltyneet lähes katkeamiseen asti, mutta nyt oli se lyöty murskaksi. Hän oli kauan toivonut miehensä elävän paranevan ja siinä samassa lastensa. Joka sopivassa tilaisuudessa, kun hän

vaan luuli tohtivansa, oli hän kokenut varoittaa miestänsä palajamaan pois vilpilliseltä ja synnilliseltä tieltä, mutta useasti oli hän saanut korvillensa tuosta rakkauden työstään. Usein sai hänen ruumiinsa silloin haavoja ja sinimarjoja, mutta hänen sydämensä sai myös samassa haavoja, joita suuresti lisäsi isän puolustamain rikollisten lastensa pilkka ja ylönkatse. Hän tunsi, ett'eivät hänen hetkensä enään olleet lukemattomat ja hän luuli voivansa järkäyttää miehensä kivikovaa sydäntä kuolin-vuoteellansa, mutta pettyi siinä niinkuin ennenkin. Entinen elämän kova koulu oli jo laskenut hänet vuoteelle ja edessään näki hän nyt välttämättömiin kovan kohtalon miehellensä ja lapsillensa, hedelmänä väärästä ja jumalattomasta elämästä ja huonosta lasten kasvatuksesta. — Oliko kumma, jos murhe kovin rasitti riutuvaa äitiä?

Kaupunkiin lähti vaan lautamies vielä saman päivän illalla. Valvoherra lähti myös hänen kanssaan pois talosta, sillä hänen majapaikkansa oli lautamiehen matkustettavan tien varrella. Komea hevonen pantiin heidän eteensä ja komea oli reki, karhun nahkaisine peitteineen ja alustoineen. Kulkusien soidessa ja aisakellon huikeasti vinkuessa, ajoivat he illan hämyssä ulos Kanniaisen mahtavasta kartanosta, mutta kotia jäi huolestunut, sairastava vaimo.

Onnellisen matkan päästä tuli lautamies onnellisesti kaupunkiin; seuratkaamme häntä sillä retkellä. Mutta me emme voi katsoa hänen sydämeensä, jos emme saa tietää hänen asiaansa kaupunkiin. No niin. Kanniaisen lautamies oli nyt raha-metsässä, rahan haussa, komea velkakirja lakkariissa. No, mutta oliko häneltä sitten jo kaikki omat niin runsaat ja niin monikertaan saadut varansa, taikka tarvitsiko hän vaan satunnaista lainaa? Ei se ollut jälkimäistä, vaan edellistä laatua se lainan haku. Kaikki olivat nyt lautamieheltä rahat ja hän tarvitsi nyt toisia saada turmeltuneen elämänsä ja luullun kunniansa ylläpitämiseksi. Niinhän se käypi useinkin tässä maailmassa. Maailma oli aivan ihan samalla kannalla ja samoin päin kuin ennenkin ja Herran aurinko paistoi aivan samalta paikalta kuin ennenkin, ja kuitenkin olivat Kanniaisen Juholta nyt rahat kaikki.

Kaupungissa oli eräs varakas kauppamies, joka usein luotettaville perustuksille lainasi rahoja, semminkin hyödyllisiin yrityksiin: hänen tykönsä kääntyi lautamies tarpeessaan. Kun sovelias aika tuli, meni lautamies hänen tykönsä ja esitteli hänelle asiansa.

"Paljonko te tarvitsisitte?" kysyi kauppamies.

"Puolitoista tuhatta ruplaa, tuon joutavan pienen summan vaan", sanoi lautamies punastellen. "Onpa tuossa sentään summaa, eipä summa ole mielestäni perin joutava, mutta tahdonpa miettiä asiaa; onko teillä velkakirja?" sanoi kauppamies.

"O-on", sanoi lautamies ja rupesi pitkäveteisesti sitä kaivamaan taskustansa.

Kauppamies piti kauvan kättänsä koholla, odottaen tuota hitaasti lähtevää velkakirjaa. Kun hän viimeinkin sai sen käteensä, silmäili hän sitä. Hänen mustat, tuuheat ja kaarevat kulmakarvansa rypistyivät yhteen myttyyn, katsellessaan velkakirjaa ja koko hänen muotonsa synkistyi, mutta lautamiehen kasvot punastuivat. Kova oli velkakirja, sillä velan ottajana oli allekirjoittanut koko maakunnassa kuuluisaksi tullut ja rikas Kanniaisen lautamies ja takuumiehinä oli varakkaaksi tunnettu, toisessa kaupungissa asuva sorvari, ja sen likitienoolla oleva mahdottoman rikas provasti.

"Miks'eivät takuumiehet antaneet itse teille rahoja lainaksi?" kysyi kauppamies lautamieheltä, ja katsoi häntä tuikeasti ja terävästi silmiin.

"Heillä ei sattunut itsellensä olemaan rahoja käsillä", vastasi lautamies hymyillen ja punastellen.

"Sitä on minun melkein mahdoton uskoa, mutta miks'eivät he panneet sinettiänsä alle?" kysyi taas kauppamies.

"He eivät sattuneet kotiinsa".

"Missäs he olivat silloin kuin takuunsa kirjoittivat?"

"He olivat matkalla meidän pitäjäässä".

"Soo!" sanoi kauppamies ja katsoi tarkasti lautamiestä silmiin.

Lautamies huokasi keveän huokauksen ja sioitti itsensä vähän toiseen asemaan; nähtävästi oli joku sisällinen tunne ahdistanut häntä, joka tuosta kauppamiehen "soo" sanasta lieveni.

"Tunnetteko paikkakunnassanne erästä miestä, jota kutsutaan Valvoherraksi?" kysyi kauppamies äkkiä.

"Minäkö? En minä häntä tunne, enkä ole nähnyt koko miestä koskaan", sanoi lautamies säpsähtäen ja hätäyksissään.

"Sepä olisi kummallista, niin kuuluisaa miestä! Minä ajattelen asiaa tämän yön seutuna; huomenna saatte vastauksen. Missä teillä on kortteeri?"

Lautamies selitti missä hän on "sisällä".

"Nyt saatte mennä", sanoi kauppamies ja lautamies meni pois jotenkin sekavalla mielellä, sillä hän oli pyörällä kauppamiehen kummallisten kysymysten vuoksi; velkakirjan heitti hän kauppamiehen haltuun, odottamaan rahoja.

Lautamies tuli maja-paikkaansa ja riisui itsensä hiasilleen. Kun hän oli syönyt evästänsä, haki hän matka-repustansa pitkä vartisen merenvaha piippunsa, pisti siihen kartuusitupakkaa, sytytti sen pitkällä pärevalkeella, ja istui sitten mukavaan nojaan sohvan kannelle, polttelemaan tuota mahti-piippuansa, joka hänellä oli aina mukana. Kun piippu oli juhlallisesti pohjaan poltettu, haki hän esille konjakki pullon ja hyvän paakun sokeria, sitten pyysi hän majatalon emännältä lämmintä vettä ja laseja ja samassa majatalon isäntää olemaan hyvän ja tekemään seuraa hänelle. Emäntä toi sekä vettä että lasit ja pian höyrysi punertava ja voimakas toti-lasi kummankin miehen nenän alla.

Niin teki lautamies majatalossaan ja mahdotonhan olisi hänen, kuuluisan ja rikkaan vieraan ollut olla ilman tuota välttämätöntä sivistysjuomaa ja tarjoamatta sitä majatalonsa isännälle, jos hänen oli mieli arvokkaan miehen nimeä kantaa.

Kun tuolla pienellä seuralla oli toiset lasit puoli tekeissä menossa, astui huoneesen kolme poliisimiestä.

"Pitääkö tässä majaa eräs lautamies Juho Kanniainen?" kysyi eräs heistä, joka näytti päälliköltä.

"Tekö olette Kanniaisen lautamies?" kysyi poliisipäällikkö.

"Minä se olen, teidän mieliksenne", sanoi lautamies, mutta hänen huulensa vapisivat.

"Oikeuden nimessä vangitsemme teidät", sanoi poliisipäällikkö.

"Minun?!"

"Juuri teidät".

"Ja kenen käskystä, jos saan luvan kysyä?" sanoi lautamies vapisten niin, että housun lahkeet läpäyttivät.

"Käskymme olemme saaneet viskaalilta", sanoi poliisipäällikkö.

"No mutta herran tähden! mistä syystä tämä tulee?" hätäili lautamies.

"Siitä vastatkoon viskaali", selitti poliisipäällikkö.

"Hym!" hyngähti lautamies.

"Meidän täytyy tehdä tehtävämme; seuraatteko meitä hyvällä?" kysyi poliisipäällikkö.

"En hyvällä enkä pahalla", sanoi lautamies.

"Varmaankin toisella tai toisella tavalla; lain koura on perään antamaton", intteli poliisipäällikkö.

"Minä olen lain mies itsekin ja tiedän mitä maksaa vangita viaton mies; pois täältä menkää ja paikalla!" uhkaili lautamies.

"Siitä vastatkoon viskaali, niinkuin jo sanoin; me teemme tehtävämme, emmekä katso persoonan muotoa, syyllisyyttä tahi syyttömyyttä, ne välit selvittää laillinen tutkinto", selitti poliisipäällikkö.

"No mutta herran tähden...", sopersi lautamies.

"Ei mitään mutkia eikä metkuja; aiotteko seurata meitä hyvällä?" sanoi poliisipäällikkö jäykästi.

"No, no, malttakaahan nyt hetkinen. Juodaan lasi totia mieheen, koska se on tässä aivan valmiina", sanoi lautamies hädissään poliisimiehille.

"Ei yhtään lasia, eikä mitään viivytyksiä. Hän juonittelee; Pihtari, tuo raudat esille!" sanoi poliisipäällikkö likellä seisovalle toiselle poliisimiehelle.

"No, koska, te olette niin kiinteitä vaatimuksissanne, niin minä lähden hyvällä; ei tarvita rautoja, minä lähden hyvällä, mutta tämän saatte vielä katkerasti maksan, maksaa luita ja ytimiä myöden", sanoi

lautamies ja rupesi kokoilemaan kalujansa.

"Niistä ei teidän tarvitse pitää mitään huolta, sillä reppunne otamme samalla takavarikkoon kuin miehenkin. Pankaa päällemme vaan kiireesti ja mars!" sanoi poliisipäällikkö.

"Voi hyvä Jumala! Kaikissa näissä ollaan", sanoi lautamies ja puki vavisten kiireesti vaatteita ylleen.

"Niin on, kissa, asiat", sanoi Möykkälän Matti, kun hän löi kissan hännästä lattiaan puolikuolleeksi — mars!" sanoi poliisipäällikkö, pilkatun siten lautamiehen nähtävää hätää.

Sitten he lähtivät. Poliisipäällikkö seurasi lautamiestä aivan kannaksilla, ja toiset poliisimiehet kävelivät hänen sivullansa kahta puolta niin liki, että syrjästä katsoja luuli heidän pitelevän lautamiestä rinnoista kiinni. Semmoisessa asemassa telläsivät he pitkin kaupungin katuja vankihuonetta kohden, ja sinne päästyänsä tyrkkäsivät he lautamiehen pimeään, kolkkaan, kosteaan tyrmään. Sitten löivät he kiinni raskaasti raudoitettun oven, ja kitinällä ja narinalla meni kolea, moni keinoinen lukko kiinni poliisimiesten väentäessä. Sinne ylös yksin jäi rikas, uljas ja mainehikas lautamies, viettämään ikävää yötänsä ja miettimään arveluttavaa tilaansa. Majataloon jäi häneltä höyryävä, viettelevä totti ja majatalonsa väki, joille hän oli kokenut näyttäytyä niin ylevältä, mahtavalta ja suurelta kuin suinkin mahdollista — töllistelemään ja ihmettelemään jäivät he suuren ja mahtavan vieraansa niin perinpohjaista ja äkkinäistä alennusta.

Tuo varakas kauppamies, jolta lautamies meni saamaan rahoja lainaksi, oli iso asioitsija. Kotkan silmillä iski hän katseensa kaikkiin hänelle tulleisiin asiakirjoihin. Pitkällinen kokemus ja alkutoimissaan useat, väärennyksien kautta tapahtuneet vahingot, olivat teroittaneet hänen näkönsä niin tarkaksi, että hän tunsi jokaisen asioitsian käsikirjoituksen niin tarkkaan kuin omansakin, nim. niiden, joiden kanssa hän vaan kerrankaan ennen oli kirjeenvaihdossa ollut. Siihen vielä lisäksi tuli se kummallinen ja lautamiehelle eduton seikka, että lautamiehen tuomassa velkakirjassa olevat takuumiehet olivat molemmat kauppamiehelle sukua, toinen vävy ja toinen lanko. He sattuvat molemmin olemaan kaupungissa ja oitis tiedusteli kauppamies heiltä kuinka asia oikeastaan oli. He kielsivät kovasti koskaan matkustaneensa lautamiehen kotipitäjässä, sitä vähemmin hänelle taanneensa. Sitä he vaan ihmettelivät, kuinka oli voitu niin mestarillisesti jäljitellä heidän käsikirjoitustansa. Tämän kuultuansa hän vähääkään epäilemättä pyysi viskaalilta lautamiehen vangitsemista, joka tapahtuikin, niinkuin olemme jo nähneet.

Siihen aikaan ei ollut sähkölennättimiä, eikä rautateitä, joiden avulla olisi saatu pikainen tieto asianomaisille, sentähden laitti kauppamies erään poliisipalvelian haastamaan molemmat velkakirjassa olevat vieraat miehet ja kirjoittajan todistajiksi, kaupungin neuvohuoneessa määrättyinä päivänä tapahtuvaan asian tutkintoon.

Määrätty päivä tuli ja kutsutut vieraat miehet olivat saapuneet paikalle. Poliisimiehet saattivat kunnian lautamiehen oikeuden tutkittavaksi, ja viskaali oli kannustaja.

"Oletko sinä tällä velkakirjalla yrittänyt saada rahaa lainaksi?" kysyi oikeuden esimies lautamieheltä, näyttäen hänelle velkakirjaa.

"En minä ymmärrä koko kysymyksessä olevasta velkakirjasta mitään, enkä tiedä koko asiasta sen enempää", sanoi lautamies.

"Sinä siis kiellät koko asian?"

"Kiellän".

Vieraat miehet kuulusteltiin. Molemmat takuumiehet todistivat, ett'eivät he ole koskaan tuon takauksen alle kirjoittaneet. Velkakirjan kirjoittajaksi ja toiseksi todistajaksi kirjoitettu todisti, ett'ei hän ikänä ole tuota velkakirjaa kirjoittanut, vaikka — ihme kyllä! — kirjoitus on ihan hänen käsikirjoituksensa näköistä; toinen todistaja todisti myös, ett'ei hän ole koskaan ollut todistajana tuota velkakirjaa tehdessä. Kauppamies todisti juuri tämän oikeuden edessä seisovan Kanniaisen lautamiehen tulleen häneltä tällä kysymyksessä olevalla kirjalla eräänä iltana rahaa pyytämään lainaksi.

"Asia on selvä: sinä olet tehnyt ruman väärennyksen, sinulla on rikos-veli samassa asiassa, tunnusta se!" sanoi oikeuden esimies vapisevalle lautamiehelle.

"En".

"Etkö tunnusta?"

"En".

"Mutta se saattaisi tuoda ilmi lievittäviä asianhaaroja sinulle itsellesi".

"Vaikka tunnustukseni toisi minulle taivaan autuuden, en sittenkään tunnustaisi", sanoi lautamies jäykästi.

"Taivas ei lienekään sinulle juuri isosta arvosta", mumisi esimies ja kirjoitti pöytäkirjaa.

Asia oli selvä. Oikeus tuomitsi väärennyksestä lautamiehelle neljäkymmentä taalaria sakkoa ja kunniansa menettäneeksi. Siinähan se meni lautamiehen virkakin — sepä nyt on tietty.

Lautamiehen kotipitäjästä oli tahdottu hänen papinkirjansa oikeuteen. Sen kautta oli levinnyt huhuja pitäjääsen, että Kanniaisen lautamies on kaupungissa joutunut kiinni. Kun tuo huhu joutui Kanniaisen setä Juho-vainajan lesken korville, mutisi hän: "olkaasta vaiti! Jokohan aika rupeaa jotakin näyttämään?" Pahempaa teki tuo huhu lautamiehen sairastavalle vaimolle. Kun hän sen kuuli, huudahti hän sydäntä särkevällä äänellä: "voi Jesus! Enkö minä samaa aavistanut", ja hän tuli siitä hetkestä pitäen paljon entistänsä heikommaksi.

Kylässä tultiin nyt tuiki uteliaiksi lautamiehen asian suhteen. Joka kaupunki- ja matkamieheltä kyseltiin lautamiehen kuulumisia, ja pian saatiin tietoon, että hän on menettänyt kunniansa ja virkansa, vieläpä saanut sakkoakin. Kun se sanoma ehti riutuneen lautamiehen vaimon korviin, parahti hän pari kertaa, juuri kuin sydäntä olisi häneltä poikki leikattu, ja sen erän perästä ei hän puhunut yhtäkään sanaa; puolen vuorokauden kuluttua oli hän — ruumiina — hengetönnä. Sammunut oli suitseva kynttilä, katkennut oli kärsivä sydän, turhaksi oli käynyt pettynyt toivo; niin oli käynyt sen sielun, sen sydämen, sen toivon ja niin käypi monasti maailmassa.

Kun setä Juho-vainajan leski sai kuulla todellisesti, kuinka lautamiehen oli kaupungissa käynyt, sanoi hän: "aika on jo näyttänyt, totuus on voittanut". — Lautamiehen vaimon tilaa oli hän kauan surrut ja säälinyt, mutta hänen kuolemaansa piti hän vainajan pelastuksena, ett'ei hänen tarvitseisi enempää nähdä, sillä hän aavisti, ett'ei tämä kaikki vielä ole kuin "alkutanssia", niinkuin hän usein sanoi. Setä Juhon leski oli nyt jo sangen vanha ihminen ja hänkin kääntyi pian tautivuoteelle. Kauan eivät kestäneet hänen riutuneet voimansa taistella kuolon rautaisia kouria vastaan, ennenkuin hän heitti henkensä ja kallisti päänsä lepoon, mutta hänellä oli vääryyttä, kärsineenäkin oma leipänsä kuolemaansa asti. Näyttipä siltä kuin Jumala olisi sallinut hänen niin kauan elää kuin "aika näytti".

Lautamies ei vetänyt asiaansa ylempiin oikeuksiin. Hän oli lautamiehenä olonsa aikana tullut jo sen verran tuntemaan lakia, ett'ei asia niin raskaassa rikoksessa ja niin tukevilla todistuksilla niissä suinkaan parane, vaan pikemmin pahenee. Hän siis tyytyi tuomioonsa.

Köyhänä, rahoja saamatonna, entisenkin muassaan olevan omaisuutensa menettäneenä ja kunniansa tuhlanneena palasi Kanniaisen Juho vihdoin kotiansa. Hänellä ei ollut niin paljoa omaisuutta muassaan, että olisi voinut ostaa ruokaa nälkäisen vatsansa täytteeksi, vaan hänen täytyi anella välillä. Eikä hän ollutkaan enää liika komea kerjäläiseksikään, näin oli hänen maailman ranta neuvonut kaikin puolin. Oudoissa ihmisissä salasi hän huolellisesti nimensä, mutta tultuansa tuttujen ihmisten pariin, itki hän hartaasti, kuinka hän aivan syyttömästi ja vääräin todistusten nojalla oli niin hirmuisesti saanut kärsiä.

Noin viheliäisenä tuli, muinoin niin mahtava Kanniaisen lautamies nyt kotiansa. Ei hän näyttänyt pitävän mitään lukua vaimonsa kuolemasta; lieneepä se hänelle ollut mieluistakin, sillä olihan hän nyt poissa kurisemasta, kärisemästä ja morkkaamasta häntä ja hänen kelpo lapsiansa. Tosin suri Juho nyt, mutta ei hän surrut kuollutta vaimoansa eikä mennyttä rikoksellista elämänsä, ei tehtyjä rikoksiansa, ei huonoa ja jumalatonta lastensa kasvatusta, ei, vaan hän suri mennyttä tavaraansa, mennyttä kunniaansa; niitä hän suri. — Ensi aikoina kotia tulonsa jälkeen kuultiin hänen usein jonkun veisun tapaisesti yksinänsä jollottelevan:

"Täällä minun täytyy oleskell', ja käveskell',
Häpeän ja kunnian välillä".

No niin. Taisipa tuossa nyt tosiaankin olla jonkunlaista häpeän ja kunnian väliä, mutta ei niiden välillä ollut niin suurta rajaa kuin Juho itse luuli, sillä aikaa oli hän jo menettänyt suurimman osan kunniastaan oikeain ihmisten silmissä; hän oli menettänyt vaan viimeisen hitusen kunniaastansa, vaikka hän luuli sitä tähän saakka itsellensä niin runsaasti olleen.

Juho oli pari kertaa jo ennen saanut vääryydellä paljon rahaa itsellensä. Sentähden kai hän luuli, että kavala vääryys menestyy häneltä aina yhtä onnellisesti kun ennenkin, mutta — ei aina niin.

KAHDEKSAS LUKU.

Täysi mitta.

Nyt vasta elämä Kanniaisella vallattomaksi ja rajattomaksi tuli. Kaikki roistot ympäri maailmaa saivat siinä nyt mukavan ja suotuisan majapaikan. Heillä oli rajaton vapaus, sillä talossa ei ollut ainoatakaan ihmistä, joka vähänkään olisi hillinnyt talon väkeä ja alituisten, epärehellisten vierasten jumalaton ja hillimätöntä elämää. Poissa oli nyt emäntäkin, ainoa koko talossa, joka heitä tähän saakka oli hieman orjallisina pitänyt. Alinomainen juopuneitten pauhu, sadattelemiset, epärehelliset ja riettaat puheet, olivat jokapäiväisenä Kanniaisen nuoren väen kouluna juuri heidän aikaisiksi ihmisiksi tultuaan. Isä kyllä juovuspäissään usein vuodatti kyyneleitä, ja kollotti: "täällä minun täytyy oleskell' ja käveskell'" virttänsä, mutta eipä tuo hartaus tainnut paljon pehmittää hänen lastensa eikä vierastensa sydämiä.

Olen unohtanut mainita, että ihmiset rupesivat tuota ennen niin mahtavaa Kanniaisen lautamiestä kutsumaan "Vanhaksi viraksi", siitä saakka kuin hän menetti lautamiehen viran. Sillä nimellä täyty meidänkin häntä kutsua kertomuksen loppuun asti, koska ei häntä muulla nimellä täst'edes paikkakunnassa tunnettu.

Niin. Olipa Kanniaisella nyt elämä semmoista, että kaikki oikeat ihmiset kauhistuivat ja kammoksuivat sitä. Tuossa melussa ja mäikkinässä riensi aika eteenpäin, ja Vanhavirka oli unhoittanut tuon ainoankin murhe-pahasensa. Kylillä ruvettiin puhumaan kaikenlaisia rivoja töitä Vanhanviran molempien poikien, Juhon ja Antin päähän, muiden muassa semmoisiakin salaisia kuiskeita, että he olisivat olleet varastamassa siellä ja siellä. He osasivat ja kykenivät jo tyhjentämään ryyppynsä niinkuin "kelpo miehet", kuten he itse sanoivat, ja joka tappelussa olivat he ensimmäisinä miehinä, puukon kanssa heilumassa.

Jonkun ajan kuluttua tuli Vanhalleviralle oikein hyvät päivät. Likellä Kanniaisen taloa, jossakin syrjäisessä niittyladossa, oli iso ankkuri puusta tehtyjen jalkojen päällä. Se oli sioitettu jalkoineen keskelle lattiaa ja oli täynnä oivallisinta viiniä. Pulskea hana törötti astian toisessa päässä, ja niin antelias, ett'ei tarvinnut muuta kuin kierasta tappia, niin alkoi jo tulla jorrotella tuoppiin vaahtova punainen viini. Sen ääressä tääräsi ja hääläsi Vanhavirka poikinensa ensimmäisinä miehinä ja ryyppyjä otettiin ahkerasti. Vaikka paikka olikin niin syrjäinen, osasi sinne kuitenkin tulla vieraita läheltä ja kaukaa, tuttuja ja tuntemattomia, sillä "kussa raato on, sinne kotkat kokoontuvat".

Koko tuon meluavan ja inhottavan joukon työnä oli nyt vaan juominen. Kuitenkin pidettiin taloudellisistakin asioista niin paljon huolta, että joten kuten tolkullaan olevat kantoivat kylästä paloviinaa lisäksi, ett'eivät kantavarat niin pian loppuisi ja että se paremmin tepsisi. Ken heistä kykeni vähänkin jaloilleen, oli hän aina ottamassa viinaa ja tarjoili sitä toisille huonommasti voiville tovereilleenkin.

Kummalliselta ja inhottavalta näytti tuo seura. Mikä makasi seposten seljällänsä tiedottomana, syltä suorana ja tukka pörröllään kuin kosken takkuinen kivi. Kuka oli kömpinyt ryntäillensä, jossa asemassa hän hartaasti, oikeinpa sydämen pohjasta puseri ylön-antamista. Mikä taas oli saanut tehdyksi jo tuon vaivaloisen työn ja päässyt lepoon, jossa hän uupuneena ja väsyneenä ankarasta ponnistuksesta makasi raukeana ja päästä jalkoihin asti tahraantuneena vaivojensa hedelmään. Jotkut heistä toikkeroisivat vielä pystyssä, mutta he horjuivat ja hoipertelivat sinne tänne, tavasta kompastuen lattialla makaaviin, ja kaatua rötäkhdellen ylenkuppuraisiaan heidän päällensä juuri kuin märät vasikat. Ken vaan kykeni, koetti halvaantuneella ja kangistuneella kielellänsä tehdä suonenedon tapaisia ponnistuksia, saadaksensa kokoon kaikenlaisia jumalattomia ja iljettäviä sanoja ja lauseita.

Se oli kevätkesä, jolloin noita kuuluisia kestejä pidettiin. Kaiketi olivat he tuon syrjäisen paikan valinneet juomapaikakseen sentähden, että he saisivat kenenkään huomaamatta tehdä mielityötänsä, ja siten salataksensa jotakin ehkä vielä pahempaa. Kumpaakaan tarkoitustansa eivät he kuitenkaan voittaneet, sillä heidän metelinsä kuului tuotakin tuokemmaksi, ja pian oli se tietona ympäri kylää.

Melkein samaan aikaan kuin Kanniaisen niittyladossa noin iloisia pitoja pidettiin, levisi tieto, että naapuri pitäjän kirkosta on varastettu iso viini-ankkuri ja muuta kirkon omaisuutta. Nimismiehenkin tietoon oli tämä asia tullut, samaten nuot merkilliset kestit Kanniaisen niittyladossa.

Useampia vuorokausia oli jo mellastettu viini-astian ympärillä. Se oli jo ehtinyt melkein kuivaksi, samaten muutkin kylältä kannetut paloviinavarat. Tämän huomattuaan rupesivat pitovieraat harventamaan annoksia tahi oikeammin otoksiansa, ja siitä selvästä syystä olivat kestin pitäjät osaksi jo selvenneet.

Noiden tietojen johdosta lähti nimismies liikkeelle, ja eräänä päivänä tulla pölähti hän räätälin kanssa tuon vierasvaraisen niittyladon eteen. He astuivat suorastansa latoon, ja kaikki siellä olijat hämmästyivät noiden suomattomien vierasten äkkinäisestä ilmestymisestä.

"Täälläpä on kaunis seura koolla", sanoi nimismies.

"Mihin herra vallesmanni nyt on kulkemassa?" kysyi Vanhavirka, toikkeroiden nimismiestä lähemmäksi.

"Kuljen virkamatkoillani. Kenen on tuo viini-ankkuri tuossa lattialla?" sanoi nimismies, päätänsäkään kääntämättä lakki kourassa edessään seisovaa Vanhaavirkaa kohden.

"Mitä varten te sitä tahdotte tietää?" kysyi Vanhavirka.

"Minä kysyn vaan: kenen on tuo astia, ja kuka on sen tänne kuljettanut?" uteli nimismies.

"Ankkuri ja sen sisusta ovat minun, minä olen sen viime viikolla itse tuonut kaupungista: mitäs tahdotte?" sanoi Vanhavirka vähän ylvästellen ja voittoriemulla.

"Naapuripitäjän kirkosta on kadonnut juuri tämänkaltainen nassakka, eikä ole yhtään takaamista, ett'ei tämä ole se sama. Lain nimessä otan minä sen takavarikkoon sisältöineen päivineen", sanoi nimismies.

"Te ette saa koskea minun omaisuuteeni, minä kiellän sen", sanoi Vanhavirka.

"Vai niin! Sinun kiellostasi emme huoli mitään, mutta sanoppas, mies, miltä kauppiaalta olet tuon astian täysilleen ostanut?" sanoi nimismies kiivastuneena.

Vanhavirka sommerteli hädissään sitä ja tätä. Vihdoin hän suurella varmuudella ja pontevuudella koki selittää, keneltä hän on astian ja viinin ostanut. Siitä huolimatta otti nimismies astian haltuunsa, mittasi jäljellä olevan viinin; sitä ei ollut enään kuin puolitoista kannua.

Sitten kääntyi hän Vanhanviran puoleen ja sanoi: "Minä olen pari kertaa jo ennen käynyt sinun luonasi, ja kummallakin kerralla ovat asiat olleet kummalliset, mutta vähitellen rupeavat asiat selvenemään. Varmana asiana nyt jo pidän sen, että sinä olet se, joka setäsi kuolemahetkellä varastit hänen rahansa. Väärillä kuiteilla anastit sittemmin sisariesi perinnön. Ne temput onnistuivat sinulle, mutta vääryydellä saadut rahat ovat sinulta menneet ja kaupanpäälle vielä omasikin. Tämän kaiken uskallan nyt jo sanoa vasten silmiäsi, sillä oletpa jo kerran käynyt käpyyn konnan koukuistasi. Tästä ankkurista saat myös oikeuden edessä tehdä selityksen, mistä sen olet saanut, ja haastan sinut nyt oikeuteen lain nimessä. — Ja teidät muut hyvät kestivieraat haastan minä myös samoihin kemuihin, antamaan asialle jotakin selkoa, ja vastaamaan näistä liian hyvistä päivistänne".

Sitten kirjoitti nimismies kirjaansa kaikki nuot nykyjensä nolot kestivieraat, loi heihin kiinteän ja yleisen katseen ja lähti pois.

Siihen jäi Vanhavirka poikinensa ja vierainensa ällistyneenä haukottelemaan ja töllistelemään. Mutta kappaleen ajan päästä selvisivät he hämmästyksistänsä, ja nytkös heillä oli sitä ja tätä sanottavana puolustukseksensa, hyvin pontevaa ja vaikuttavaa tietysti. Tovin päästä olivat he mielestänsä kaikin paljon paremmalla puolella kuin nimismies.

Virkansa puolesta kuulusteli nimismies kaupungissa: onko Vanhavirka sieltä ostanut täyden viini-ankkurin. Sieltä sai hän semmoiset ja varmat tiedot, että Vanhavirka oli pari kuukautta takaperin kaupungista ostanut viiniä ainoastaan viiden kannun, ja senkin vienyt lasipulloissa kotiansa. Sittemmin ei oltu häntä kaupungissa nähty.

Tämän johdosta antoi nimismies tiedon sen pitäjän johtaville hengille, jonka kirkosta oli varustettu. Nämät tulivat heti tarkastelemaan ankkuria ja tunsivat heti sen samaksi astiaksi, joka heidän kirkosta oli varustettu. — Tästä sai Vanhavirka oitis eri haasteen.

* * * * *

Edellä mainittiin jo Vanhanviran pojasta, Juhosta; nyt täytyy meidän sitä taas vähän jatkaa, koska se on asian kanssa yhteydessä. Hän oli jo ennättänyt jotenkin pitkälle isänsä opettamissa tavoissa. Eräänä kertana oli hän pieksänyt isänsä pahanpäiväiseksi. Kauan aikaa poti Vanhavirka poikansa antamista haavoista, kuhmuista ja vammoista. Olipa Vanhanviran vanhimmalla pojalla jo muitakin urostekoja. Niinkauan kuin talossa oli jotakin saatavissa, varasteli hän mitä käsiinsä sai, kantoi ne kylille ja möi niitä mistä hinnasta milloinkin, tahi vaihetteli suorastaan viinaan, kostutellaksensa kovin janoovaa kurkkuansa, joka jo jaksoi ja halusi juoda kaikki hänen oikein ja väärin saadut tavaransa. Pian tuli kotisaanti kovin niukaksi, sillä varat talossa vähenivät sitätehden kuin hänen janonsa eneni: ilman sitä oli talon varoja kuluttamassa monta muuta kättä, lisäämässä ei yhtäkään. Niinkuin jo ennen on mainittu, kuului usein kylältä huhuja, että Vanhanviran "Jussi" on ollut osallisena kylässä usein tapahtuvissa varkauksissa, mutta ei niitä voitu toteen näyttää.

Vanhanviran Jussi kävi usein markkinoilla ja olipa silloin ihmisten kesken puheena Jussin niilläkin

retkillä varastelleen. Mitenkähän lienee ollutkin, mutta markkinain väli-ajat oli Jussi rikkaana, sillä hänellä oli alkupäästä rahoja oikein kosolta ja useampia taskukelloja, mutta kauaksi tuota hyvyttä ei riittänyt, ennenkuin ne olivat puti puhtaaksi juodut.

Jussi meni taas markkinoille tuon viini-juhlan ja käräjain välillä. Siellä hän ryhtyi uusiin ja päteviin keinoihin. Hän varasti sukkelasti eräästä tallista hevosen, ja möi sen samoilla markkinoilla jollekin ostajalle. Hänellä oli takavarikossa useampia lakkeja ja muita päällysvaatteita, joita hän muutteli tarpeen mukaan; kun hän möi varastetun hevosen, muutti hän kohta salaa toiset vaattet yllensä. Asia luonnistui sanomattoman hyvin ja rahoja oli Jussin lakkarissa nätti summa. Kun oli alku tehty noin hyvällä menestyksellä, kiihoitti häntä hyvä saalis toimimaan nyt oikein miehen lailla; hän meni siis ja varasti toisen hevosen; möi senkin, muutti vaatteensa, ja nyt oli kahden hevosen hinta lakkarissa.

Varastettuja hevosia haettiin oikein poliisin avulla. Varkaita ajettiin takaa jokaista kaupungista lähtevää tietä, mutta missään ei oltu nähty senlaisien hevosten kuljettajia. Äkkiarvaamatta tavattiin sattumalta toinen varastetuista hevosista kaupungissa. Onneksi sattui sen ostajalla olemaan vieraat miehet, kun hän hevosen osti. Sekä ostajan että vierasten miesten silmiin oli pistänyt hevosen myöjän vasemmassa poskessa oleva iso arpi. Tuon arven oli Vanhanviran Jussi saanut eräässä tappelussa vastustajansa veitsestä ja sitä kantoi hän hautaansa asti.

Ruvettiin nyt poliisein kanssa koettamaan saada itse varasta kiinni. Mentiin suorastaan siihen kaupungin osaan, jossa majaili sen pitäjän markkinamiehiä, josta Vanhanviran Jussi oli kotoisin, sillä he olivat yleiseen jo pahassa huudossa. Sattumalta menivät etsijät siihen taloon, missä Jussikin piti majaa. Heti huoneesen tultua selitti poliisi mitä on tapahtunut, ja mitä heillä on asiana. Silloin oli jo niin myöhäinen ilta, että kaikki markkinamiehet olivat majapaikassaan. Kaikki rupesivat kummailemaan ja kauhistelemaan tehtyä tekoa, ja poliisein asiaa. Jokainen majamies antoi itsensä mielellään tarkastaa, niinpä Vanhanviran Jussikin.

"Ei täällä ole sitä miestä, joka minulle möi hevosen, sen tunnen helposti näiden majamiesten vaatteista; parasta on meidän lähteä muualta etsittäväämme etsimään", sanoi varastetun hevosen ostaja.

Varkaan hakiat alkoivat kävellä ovea kohden pois mennäkseen. Erään poliisin kädessä oli lyhty, jonka hän oli kotoansa ottanut mukaansa, sillä nyt oli sangen pimeä. Heidän mennessä majamiesten sivu, valaisi lyhdystä lähtevä valo markkinamiesten kasvoja. Eräs hevoskaupassa ollut vierasmies sattui samassa tuokiossa luomaan silmänsä heihin.

"Seis!" huudahti hän yht'äkkiä. "Tarkastetaanpas vielä näitä miehiä!"

"Mitä mietit?" kysyi poliisi.

"Näinpä tuossa joukossa eräät oudot, tahi oikeammin sanoen, tutut kasvot", sanoi mies.

"Ei meillä ole nyt aikaa kaikkien tuttuja puhuttelemaan", sanoi poliisimies.

"Ei, mutta minä tarkoitan juuri niitä kasvoja, joita haemme", sanoi mies vakavasti.

"Mitä puhut?" sanoi petetty hevosen ostaja.

"Sanon kun sanonkin: tarkastellaanpas vielä tämän talon nykyiset vieraat. Minä luulin lyhdyn valossa nähneeni arpiposkisen miehen", sanoi mies päättävästi.

Asia alkoi kuulua toden mukaiselta ja uusi tarkastelu alkoi.

Nuot puheet kuultuansa, paitsi Vanhanviran Jussi kiireesti muiden taa, mutta tuo hänet havainnut mies seurasi häntä kotkan silmillä.

"Tätä miestä minä tarkoitan", sanoi mies, tarttuen hänen rinnuksiinsa ja laahaten häntä muiden takaa valkean näköön.

"Ei saakeli! Hän ei ole se mies, jolta minä hevosen ostin; hän ei ole saman näköinen ensinkään; heitäpäs mies irti ja pyydä häneltä anteeksi pieni, mutta harmillinen erehdyksesi", sanoi hevosen ostaja.

"En minä häntä niin vähällä laske. Otetaanpas hänen päästään pois tämä toinen lakki, jonka hän näkyy kaupan jälkeen päähänsä tupanneen, ja katselkaa sitten tarkemmin hänen kasvojansa; sitten vasta saatte hänen vapaaksi julistaa, jos tahdotte", sanoi mies, kuotasten lakin Jussin päästä pois.

"Jumalisten! Hän on totisesti sama konna, joka minulle hevosen möi, vaikk'en olisi häntä ilman sinutta, veli kulta, tuntenut. Hän on, näemmä, sitten kaupamme muuttanut pukunsa ihan toisenlaiseksi. Minä pyydän teidät hänet vangitsemaan", sanoi hevosen ostaja, kääntyen poliisein

puoleen.

Poliisit täyttivät heti käskyn ja Vanhanviran Jussilla ei ollut mitään muuta sanomista kuin että hän nyt ihka syyttömästi pantiin kiinni.

Paikalla pidetyssä poliisitutkinnossa tuli sitovia asianhaaroja ilmi. Usea markkinamies oli Jussin nähnyt useamman kaltaisessa pukimessa markkina aikana. Eräs heistä oli nähnyt hänen useasti tulevan ulos talossa olevan tallin parvelta, jolloin hän aina oli ollut erilaisissa vaatteissa; sentähden hän oli ruvennut häntä epäluulolla katselemaan. Mentiin tarkastelemaan tallin parvea ja sieltä löydettiin usea vaatekerta, jotka tunnettiin olleeksi Jussin päällä. Häneltä ei löydetty yhtään niitä rahoja, joita hän oli hevosesta saanut, mutta kun ruvettiin tarkastamaan noita hänen varavaatteitansa, löydettiin sieltä enemmänkin kuin ne rahat, mitkä hän oli varastetulla hevosella saanut; noista vara-vaatteista löydettiin myös se puku, joka hänellä oli päällä silloin kuin hän hevosen möi. Asia oli selvääkin selvempi ja poliisi korjasi Jussin koreasti talteensa.

Huhu tuosta merkillisestä tapauksesta levisi pian ympäri kaupunkia ja toivon säde lensi toisenkin hevosensa kadottaneen miehen mieleen. Oitis lähti hän nyt hevostansa kaupungista haeskelemaan ja ihme kumma! pianpa hän sen löysikin, mutta ei ostajalta eikä varkaalta. Ruvettiinpa tuosta arvelemaan ehkä olisi tämänkin asian kanssa käynyt samalla tavalla kuin edellisenkin. Mentiin tuosta asiaa tarkastelemaan vankilaan ja katso! Vanhanviran Jussi tunnettiin heti senkin hevosen myöjäksi.

Tutkinto tapahtui piakkoin kaupungin neuvohuoneessa ja molemmat asiat olivat niin selvät, että oikeus tuomitsi Vanhanviran Jussille neljäkymmentä paria raiippoja ja kaksi tuntia seisomaan rautakaulassa.

Merkillinen kohta tässä tapauksessa on se, että hänen entinen pahuutensa oli nykyisen rikoksensa ilmisäättäjänä. Sillä tuskinpa olisi hänen varkauttansa ilmi saatu ilman tuota arvetta hänen poskessaan, sillä hän oli petoksensa ajatellut ja rakentanut niin kavalasti, että häntä olisi ollut mahdoton tuntea.

Vanhavirka oli poikansa haastattanut kihlakunnan oikeuteen isänsä pieksemisestä. Sentähden lähetettiin hän kiireesti parast'aikaa pidettäviin kihlakunnan käräjiin, johon isä oli jo tullut vastaamaan kirkon varkaudesta.

Nyt tuli Vanhalleviralle kaunista ja uljasta seuraa — oma poikansa ja niin loistavilla matkapasseilla, jotka hänen mukanaan tulivat kaupungista. Olipa poika nyt jo neljäkymmenen mies, vaikka hän oli vielä niin nuori; kuinka korkealle hän voisikaan nousta ennen elämänsä ehtoota?

Isän asia tuli ensinnä tutkittavaksi. Kaikki asianhaarat todistivat Vanhanviran omistaman ankkurin olevan saman, joka kirkosta oli varastettu. Hänen osoittamansa kauppamiehet todistivat, ett'eivät he ole koskaan nivoneet Vanhalleviralle tuota astiaa eikä sen täyttä viiniä. Asia kävi Vanhalleviralle eduttomaksi ja oikeus tuomitsi hänelle asianhaarain mukaan neljäkymmentä selkään ja kymmeneksi vuodeksi kuritushuoneeseen, vaikk'ei varastetun arvo nousutkaan sataan taalteriin.

Toisenlaisessa asemassa ja toisenlaisena miehenä oli nyt Vanhavirka käräjissä kuin koskaan ennen. Toistakymmentä vuotta oli hän nähty käräjäpaikassa uljaana, rikkaana ja loistavana lautamiehenä, jonkalaisena hän oli usein ottanut osaa pahantekijäin rangaistus-tuomioihin. Nyt hän oli itse saman oikeuden edessä, ennen jo rangaistuna ja nykyään tuomittuna rumasta rikoksesta. Ennen hän oli kunniaa loistavana, nyt häpeästä tukehtumaisillansa ja mikä oli tehnyt tuon kauhean muutoksen? Huono kasvatus, se seikka, että hänen isänsä oli hyväksynyt hänen ensimmäiset rikoksensa, ett'ei isä ollut ojentanut häntä oikeuden ja totuuden tielle, että isä oli puoltanut poikansa rikoksia hänen äitinsä edessä, joka olisi sydämestään tahtonut poikansa kasvattaa kurituksessa ja herran nuhteessa — nehän ne olivat syyt, jotka tuon hirveän muutoksen olivat aikaan saaneet Vanhanviran elämässä. —

Pojan asia tuli nyt esille. Päteviä todistuksia puuttui, jonkatähden oikeus vapautti Jussin isänsä pieksemisen kanteesta, mutta olipa hänellä jo kylläksi ennen saatua, vaikka laillaan vielä saamatonta.

Molemmat vangit — isä ja poika — vietiin nyt vangin vartian luoksi vartioittaviksi. Hänellä oli niin vähän käsi- ja jalka-rautoja, etteivät ne riittäneet kaikkien käräjäkunnan rikollisten kiinni-pitimiksi, sillä nyt oli niin paljon rumista rikoksista vangittavia, ett'eivät ihmiset koskaan olleet nähneet eivätkä kuulleet siinä käräjäkunnassa niin paljon vankeja. Ruvettiin tuumimaan, että täytyy panna kaksi vankia yksiin rautoihin, toinen oikeasta ja toinen vasemmasta jalasta ja Vanhavirka poikineen katsottiin sopivimmaksi pariaksi. Tuumasta tekoon, ja pian oli isä ja poika yksissä ja samoissa kahleissa. — Kaunis pari!

Kumpikin heistä oli hankkinut itsellensä surun lievikettä — viinaa, sillä eipä puuttunut niitäkään, jotka niin mielellänsä tuossa tilassa murheellisia lohduttavat, vaikka tuo laupeuden työ on kovasti kielletty. Kumpikin heistä oli hyvästi hutikassa, kun heitä kytkettiin yksiin kahleisiin. Oitis rupesivat he pitämään pahaa elämää ja riitelemään toisiensa kanssa. Vanginvartia koki heitä hillitä ja kieltää minkä

voi, mutta se ei vaikuttanut mitään. Hän uhkasi mennä nimismiehelle sanomaan, turha sekin, sillä he yltyivät vaan jumalattomassa elämässään, ja vihdoin he rupesivat — tappelemaan. Tietääpä tuon, minkälaiseksi tuo taistelu tuli, kun molemmat olivat kiinni yksissä raudoissa. He kaatuivat aivan pian yhdessä nipussa lattialle, jossa he kierivät ympäri kolisten, temmeltäessään. Poika ei nyt vuovannut pieksemään isäänsä, piti vaan itseänsä puollustus-asemassa; se oli isä, joka nyt rankaisi poikaansa, mutta tuo rangaistus oli liian hiljaista, liian sopimattomassa paikassa tehtyä, jonkatähden ei siitä liene suurta elämän parannusta vuotanut. Kaikki läsnäolevat saivat pyöriä ja hääläätä heidän välissään, ett'ei isä olisi saanut ruhtoa poikaansa palaisiksi. Poika ei sen vuoksi uskaltanut muokata isäänsä, kun oli niin paljon vieraita miehiä saapuvilla, sillä hän oli juuri nykyään oppinut sen, kuinka hyvä asia olisi, kun ei olisi vieraita miehiä läsnä rikosta tehdessä.

Heitä ei saanut asettumaan mikään voima. Sentähden juoksi vanginvartia hätäpikaa ilmoittamassa nimismiehelle; hän tuli paikalla, pamppu kourassa, sinne.

"Tekö ette täällä pidä siivoa edessänne?" ärjäsi nimismies huoneesen tultuansa.

Tuon nähtyänsä ja kuultuansa, lakkasivat he tappelemasta ja kömpivät lattialta ylös ja rupesivat taas haukkumaan ja sättimään toisiansa.

"Pankaa vatsallenne tuohon lattialle!" komensi nimismies.

"Miksi!" kysyi Vanhavirka, vähän hämillään.

"Sittepähän nähdään", sanoi nimismies.

He tottelivat vastahakoisesti, tietämättä kumminkaan mitä tuo oikeastaan merkitsisi; luultavasti luulivat he osaksi, että nimismies ottaa raudat heidän jaloistaan pois.

"Mies kummankin niskan ja samoin jalkojen päälle!" komensi taas nimismies ja pian oli käsky täytetty. Nimismies alkoi nyt pampullaan mätkiä kumpaakin selkään. Tovin aikaa olivat he hiljaa, vuoraten siten äkäisyydellensä kunniaa. Mutta kun nimismies yhä vaan hutki, äykähti Vanhavirka viimein: "aih, s—na! Kipeästihän se käypi".

"Sitähän minä juuri vuovaankin, että osaisitte siivolla olla", sanoi nimismies ja lujenti lyöntiään.

Koettivat he vielä tovin olla äkäisinä mutta viimein he hoilahtivat huutamaan ja rukoilemaan täydeltä kurkkua, Nimismies heitti lyönnin pois ja kysyi, jos he nyt lupaavat olla siivolla. Vihan-kyyneleet silmissä lupasivat he olla rauhassa ja ja nimismies lähti pois.

Tuskin lienee nimismies päässyt kotiansa, niin alkoivat he taas jyräköidä ja riidellä. Ei siinä auttanut suolat ei jauhot, vaan heidät piti päästää irti yksistä kahleista ja raudoittaa kumpikin erikseen. Vankien joukossa oli kaksi mustalaista, he kytkettiin yksiin kahleisin, ja he sopivat vallan hyvin kantamaan yhteistä ijestä, mutta ei isä ja poika.

Vanhavirka poikineen tyytyi oikeuden päätöksiin; Jussi erittäinkin sen vuoksi, kun hänen isällensä oli matka tiedossa, jonkatähden hänen tuli jouduttaa itsensä isännäksi Kanniaiselle.

Tuli huomina päivä, jolloin isä ja poika olivat päättäneet kärsiä rangaistuksensa. Ilma oli sangen kaunis: aurinko nousi kirkkaana ja lempeän näköisenä. Oli niin tyyni, että huokauskin kuului useamman sadan sylen päähän. Tieto tuosta merkillisestä Vanhanviran ja hänen poikansa alennuksesta eli — puuhun ylennyksestä, oli levinnyt kauas ympäristöön ja jokainen tahtoi tuota näytelmää olla katsomassa. Sen takia kokoontui mahdoton väen paljous paikalle. Uteliaina odottivat ihmiset tuota surullista näytelmää. Monenlaisia keskusteluja kuului odottavain ihmisten kesken asiasta. Mikä ylisteli ja kunnioitti jo varalta sitä urheutta ja raakamielisyyttä, jota he kenties tulevat osoittamaan rangaistustaan kärsiessään: mikä taas tuntui pitävän melkein sulana vääryytenä sitä, kun heidän täytyy kärsiä, toiset taas säälittelivät Vanhanviran Jussin niin kovaa, äkkinäistä ja ankaraa kunnian alennusta. Tuolla huonetten sisäpuolella oli taas Vanhallaviralla ja hänen pojallansa niin paljon ystäviä ja suosioita, että tuskinpa suurimmallakaan ihmiskunnan hyväntekijällä on enempää ollut suosioita ja palvelijoita. Kilvalla he pyrkivät tekemään kunniaa ja palvelusta kohta kärsiville vangeille, ei senvuoksi, että he olisivat tahtoneet heitä saattaa parannuksen ja katumuksen tielle, vaan sentähden kuin heidän sisällinen ihmisensä oli sopusoinnussa vankien sisällisen tilan kanssa. He olivat niin innokkaita rakkauden ja laupeuden työssään, että läpikäpten olivat he vangit juottaa juovuksiin, vaikka kyllä koetettiin heitä tarkasti vartioida.

Semmoinen oli asema, kun hälinä ja liike syntyi ulkona odottavan väen sekaan. Vanhanviran Jussi tuli nyt rangaistuspaikalle, nimismiehen ja oikeuden palveliain seuraamana. Rautojen kolina ja kalske raikui kamalasti tyneessä aamuilmassa. Jussi kiinnitettiin nyt kaakkiin ja määrätty paino pantiin rautaa hänen kaulaansa, ja nyt hän rupesi siinä seisomaan tuomittua kahta tuntiansa. Kansa sohisi ja hälysi

sitä ja tätä, josta nousi jonkinmoinen melu, jonka takia ei voinut mitään yleistä puhetta kuulla.

"Olkaasta hiljaa!" kuului yht'äkkiä korkea ja kimakka ääni tovin ajan päästä, ja kun tarkastettiin keneltä tuo pyyntö olisi lähtenyt, havaittiin sen lähteneen Vanhanviran Jussin suusta.

Kaikki vaikenivat.

Kun vanki huomasi, että kaikki olivat hiljaa, nosti hän päänsä pystyyn, jossa asemassa hän näytti kuuntelevan jotakin hyvin tarkasti. Kysyttiin häneltä vihdoin, mitä hän kuuntelee? "Minä kuuntelen, jos kuuluisi hevosten kelloja", sanoi hän pilkallisesti. Melkein kaikki ihmiset remahtivat nauramaan, niin mielinen oli heille tuo heidän mielestään niin viisas ja urhoollinen sukkeluus.

"Paatunut konna! hän ei ole viimeistä kertaa tuossa", mutisi silloin eräs vanha äijä puoliääneen, mutta tuon lauseensa vuoksi sai hän niin paljon vihaisia katseita, että hän katsoi parhaaksi siirtyä siitä paikasta pois.

Sitten alettiin Jussille toimia raippoja. Raippojen läjähdykset, kansan kohina ja rangaistavan ähkymiset, solahtivat kauas lempeään ja tyyneen aamu-ilmaan, ikäänkuin todistuksina ihmisten pahuudesta, Luojan hyvyyttä ja lempeyttä vastaan.

Kun raippojen lyönti oli noin puolitiessä, sanoi rangaistava yht'äkkiä: "minä olisin oikeastaan ansainnut sata paria, mutta oikeus vähensi minun saataviani kokonaisella kuudella kymmenellä, eikä vallesmannin sopisi minua armahtaa sen verran, että antaisitte minulle kaikki saatavani — sata paria?"

Yleinen naurun hohahdus palkitsi tuon paatuneen kompan.

Kappaleet sinkoilivat lyötävän seljästä, mutta hän ei huutanut, puri vaan hampaansa yhteen, että karske kuului tuotakin tuonnemmaksi ja päästyään kerskasi hän, ett'eivät saaneet hänestä "lukkaria".

Niin. Hän oli rikksellisellä elämällään menettänyt inhimillisen kunniansa, hänen piti saada kunnian — äkäisydellensä ja tunnustaa täytyy että hän sitä saikin, eikä aivan vähäiseltä joukolta.

Moni katseli säällillä tuota kaunista ja Jumalan luoman puolesta kaikin puolin uljasta, solevaa ja miellyttävän näköistä nuorukaista, joka jo noin nuorena oli seisomassa ankarinta pahantekien rangaistusta ja niin paatuneella sydämellä. Moni katselia teki silloin kysymyksen sydämessään: jos tuokin olisi saanut lapsuudessaan oikean kasvatuksen, mitä olisikaan hän voinut, kunniallisena kansalaisena tehdä hyötyä yhteiskunnalle ja isänmaalle? Tuo kysymys sydämessä, käänsi moni katselia kammolla päänsä pois tuosta surullisesta näytelmästä, saamatta kumminkaan selvää vastausta kysymyksellensä, mutta siitä he tulivat kumminkin vakuutetuiksi, ett'ei hän ainakaan olisi nyt tuossa asemassa.

Kun poika oli kärsinyt rangaistuksensa, tuotiin — isä.

Siinä ei ole muuta kertomista kuin että Vanhavirka huusi, porasi ja rukoili koko lyönti-ajan, niin että ilma kajahteli, mutta ei se mitään auttanut, sillä laki teki tehtävänsä.

Rangaistuksensa kärsittyään pääsi poika vapaaksi, mutta isä vietiin kymmeneksi vuodeksi pakkotyöhön, sovittamaan viimeistä osaa tuomiostaan.

Heitämme nyt tällä kerralla isän ja pojan siihen ja käymme katsomaan tapauksia sivu-suvussa, mutta kumminkin tapaamme vielä Vanhanviran poikineen ennen kertomuksemme loppua.

YHDEKSÄS LUKU.

Sukuhunsa suopetäjä.

Ennen olemme jo nähneet Kanniaisen Laurin tytärten joutuneen naimisiin. Olemme myös jo silmälleen, minkälaisen kasvatuksen he olivat saaneet. He olivat terveet ja hyötyisät ihmiset ja tulivat tavallisessa luonnon järjestyksessä äideiksi. Vanha sananlasku sanoo: "minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa" ja niinpä kävi näidenkin äitein. He olivat itse kasvaneet mielivaltansa mukaan, kaikessa hillitsemättömässä elämässä, isänsä puoltamina, tottelemattomina heitä nuhtelevaa äitiänsä kohtaan, ja tottelemattomina kasvoivat nyt heidänkin lapsensa.

Täytyy surulla tunnustaa, että huonoa jälkeä tekivät Vanhanviran sisaret lastensa kasvatuksessa, sillä heissä vallitsi samat mielipiteet kuin ennen Kanniaisella. Niinkuin ennen olemme nähneet, eivät heidän miehensäkaan olleet käsittäneet elämän onnellisuutta muulta kun varallisuuden kannalta, jonka vuoksi he pian kaikessa muussakin sulasivat mielipiteissänsä vaimoinsa kanssa yhteen.

Ensi aikoina naimisensa jälkeen olivat Kanniaisen vävyt hyvässä sovussa vaimoinsa kanssa, sillä he toivoivat isoja perinnöitä vaimoinsa isän kuoleman jälkeen. Mutta kun tuon perinnön saamisen kävi niinkuin tiedämme, tulivat he nyrpeiksi ja kylmiksi vaimoillensa, ja alkoivat heitä sättiä köyhyydellä ja millä vaan osasivat. Vaimot taas, kasvaneena pahojen sisujensa täydessä vallassa, eivät osanneet lempeydellä ja vienolla surumielisyydellensä — noilla vaimojen suurimmilla ja vaikuttavimmilla lahjoilla — lepyttää ja hillitä miestensä vääriä mielipiteitä ja sättimisiä, ei, vaan he panivat kiukun kiukkuu vastaan ja antoivat "sanan sanasta ja kaksi parhaasta", niinkuin sananlasku sanoo.

Kauan ei tuo miesten ja vaimoin keskinäinen väli pysynyt paljaalla tieteellisellä kannalla, ennenkuin he rupesivat käytännöllisellä tavalla väitöksiään toteen näyttämään. Tappelu ja melu oli nyt heidän välillensä jokapäiväisenä työnä ja silloin olivat tukat pöläkässä. Eivätpä nuot heikommat astiat näyttäneet tuossa taistelussaan kovinkaan heikoilta, sillä monasti tapahtui niinkin, että he verestivät miehensä kasvot vielä sittenkin, vaikka olivat jo kovasti selkäänsä saaneet.

Merkillinen ilmaus tässä sisarusten elämän laadussa oli se seikka, että heidän molempien kotitapansa olivat samankaltaiset kuin purtu nielty, ei paremmat eikä pahemmat toisiansa; se lienee siitä tullut, että "sukuhunsa on suopetäjä".

Kumpi sisaruksista saikin vaan selkäänsä, oli hän kohta valmis menemään armaan sisarensa luokse, jossa sitten kilvalla koetettiin miehiänsä haukkua, ja viimeiseltä tuo heidän mieltänsä liikutti heidän sydämiänsä niin, että he lopulla molemmin purskahtivat katkeraan itkuun.

Miehet taas eivät katsoneet vaimojensa muuna kuin kauheana ristinänsä ja vaivanansa ja tulivatpa he oikein murheellisiksi mielissään, kun he saivat niin köyhät ja pahankuriset akat. He rupesivat viinalla lieventelemään tuota ajallisen elämänsä surua ja ristiä. Silloin kuin he olivat juovuspäissään, kokivat he käytännössä oikein hartaasti toteen näyttää, että mies on vaimon pää, ja saivatpa vaimot silloin usein töppöstellä melkein alasti talvisina aikoinakin kypälämäkeen, jolloin he tavallisesti saivat yönsä viettää lammas-navetoissa, lehmien parissa ja mikä missäkin.

Miehet tavallisesti jäivät silloin, niinkuin tappelussa voittaneet kukot, pöyhistelemään muka voitostansa ja vielä paukkaamaan ja möykkäämään jälkisoinnuksi onnellisesti päättyneelle tappelulle merkiksi, että he ovat herrat kotonansa ja että heidän vaimoinsa pitää heidän tahtonsa ala annettu oleman. Mutta eipä miehet olleet vielä ennättäneet kämpiä vuoteiltaan seuraavana aamuna, kun jo heidän kotiristinsä palasivat hajallansa olevilla ja revityillä hapsilla, veriset naarmut ja siniset kuhmut kasvoissa, pilkkuja, laattoja ja mustelmia käsivarsissa ja selässä — miehiensä tykö. Ja noita illallisia saaliitansa olivat he nyt oikein innokkaat esittelemään miehillensä itkun, parun, kirkumisen, sättimisen ja haukkumisen kanssa ja näkivätpä miehet silloin, ett'ei heidän voittonsa ja herruutensa ollut kovin pitkälinen.

Tuommainen oli sisarusten koti-elämä ja tuommoisina olivat isät ja äidit jokapäiväisinä esikuvina lapsillensa.

Vaikka aviopuolisot olivat noin riitaiset keskenäisessä elämässään, olivat he kumminkin yksimieliset puoltaessaan lastensa rikoksia. Niitä ei ollut asia yhdenkään ihmisen ilmoittaa, ei lapsille itselleen, isälle ja äidille sitäkin vähemmin, sillä siitä nousi kohta ankara sanakiista ja haukkumiset. Otamme nyt erinänsä tarkastettavaksi vanhemman sisaren kodin tapoja siinä asiassa.

Miniällä, jonka nimi oli Kaija, oli kaksi poikaa, joista toisen nimi oli Israel ja häntä kutsuttiin lyhennettynä "Issu'ksi"; toisen pojan nimi oli Leonhard, jota kutsuttiin "Nartiksi". Kaijan miehen vanhemmat elivät ja he molemmat olivat vielä täysissä voimissa. Vanhukset olivat niitä ihmisiä, jotka olivat oppineet vaatimaan kuuliaisuutta lapsiltansa. Tosin eivät hekään olleet lapsiensa kuuliaisuutta istuttanut helleydellä, mutta sitä ankarammin ruoskalla ja kepillä. Oli miten oli, mutta hyvä ei ollut heidän lastensa silloin tiristä, kun heidän puhevuoronsa oli, ja kun lasten tuli osoittaa kuuliaisuutta. Sen vuoksi pitivät vanhukset kovin kummana poikansa ja miniänsä lapsien tottelemattomuutta ja suulautta, ja kummastelivat, että heidän niin annetaan olla.

Eräänä kertana tapahtui niin, että Issu rupesi kieputtamaan keitto-pataa vipu-koukussa.

"Älä kieputa, poika, sitä pataa, pudotat sen vielä ja särjet", kielteli ukko.

Poika ei ollut kuulevinaanakaan, kieputti yhä vaan.

"Kuulitko, poika! Älä särje sitä pataa", toisti ukko kiivaasti.

Poika katsoa muljautti kiivaasti ukkoa silmiin, mutta ei totellut; yhä hän kieputti vaan ja — pauskis — pata putosi lattialle ja siinä se nyt oli — tuhansina pirstaleina.

Ukko kiivastui tuosta pojan uppiniskaisuudesta niin, että hän sivalsi kepakon ja lyödä navautti sillä poikaa housuille. Poika painoi heti käsiselkäänsä koskettuun paikkaan ja päästi kauhean porun. Samassa hyppäsi hän heti vanhemmilleen sanomaan, jotka eivät silloin sattuneet olemaan saapuvilla. Tulisissa tauloissaan syöksähtivät isä ja äiti ukon kimppuun ja nytkös ukko raiska oli pölkässä.

"Mitä sinä, sen tuhannen kallas, minun sikiöistäni tahdot?" tiuskasi äiti uhalla heti huoneesen tultuaan.

"Hän särki padan, eikä totellut, vaikka ma kielsin häntä useat kerrat", puolusteli ukko itseään.

"Vaikka hän olisi särkenyt tusinan patoja, niin en salli Teidän pieksevän lapsiani", säesti isä.

"Lapsenne ovat jo niin huonolla jäljellä, että, jos ette rupea heistä vaaria pitämään hyvä ei heitä peri. Eivät he vääjää enään teitä eikä muita, ja ihmiset eivät saa heiltä silmiänsä auki", sanoi ukko tuimasti.

"Älä tuossa, kotka, pakkaudu saarnaamaan, kyllä me itse vastaamme lastemme kurituksesta ja tulevaisuudesta", sanoi äiti tiuskuen.

"Hym!" hyngähti vanhus ja sitten hän vaiken.

Ukon päällekkantaja — Issu poika, oli myös saapuvilla tuon keskustelun aikana. Hän porasi tavasta vielä nytkin ja painoi käsiseljällään sitä paikkaa, johon ukon keppi oli koskenut. Mutta tuo hauska keskustelu ukon, isän ja äidin välillä, joka vielä päälliseksi koski hänen omaa asiaansa, saatti pojan aina tavasta vaikenemaan ja silloin hän katsoi vuoroon isän ja äidin, vuoroon ukon silmiin, mutta ukkoa silmiin katsoessaan muutti hän muotonsa; ikäänkuin olisi hän tahtonut sanoa: "älä huoli! Kyllä minä vielä muistan".

Tuonlaisella kasvatus-tavalla päätui lasten sydän kovaksi ja häijyksi vanhuksia kohtaan, ja sen erän perästä eivät he pitäneet heitä koiraa parempina; se tuotti vanhuksille paljon harmia ja mielikarvautta heidän vanhoilla päivillänsä.

Kun pojat kasvoivat vähän isommiksi, varttuivat he päivä päivältä rajummiksi niissä tavoissa, joissa heitä oli opetettu.

Samassa kartanossa, jossa hekin asuivat, asui toisenkin talon asukkaat, vaikka eri rakennuksessa. Kummallakin talolla oli vesi-paikka vähän ulohtaalla, jonkatähden kummankin talon piti vesi talouden tarpeeksi vetää kelkalla. Kun toisen talon asukkaat vetivät vettä, olivat aina Issu ja Nartti vahdissa porrasten päässä, ja he kaasivat usein vesi-saavin siihen. Tuosta närkästyivät eräänä kertana veden vetäjät niin, että he ottivat pojat kiinni ja tukkivat heidän housunsa, takkinsa, liivinsä ja kaikki paikat niin täyteen mätälunta, ett'eivät he päässeet enempää liikkumaan kuin lumi-ukot.

Kun koltosen tekijät menivät pois, rupesivat pojat täydellä kurkulla huutaa molottamaan, hyvin tietäen siten saavansa pikaista ja tehokasta apua vanhemmiltansa.

Voi taivasten tekijä, kun heidän äitinsä kuuli tuon sydänpöystensä porun ja kirkunan. Tuiskuna syöksi hän esille, mutta hänen ensimmäinen työnsä oli pelastaa pienokaisensa tuosta pahasta pölkähästä. Mutta sen jälkeen tulikin veden vetäjien eli oikeammin poikien housujen täyttäjien vuoro kuulla oikeat ape-marjat, sillä huolellinen äiti ei heittänyt niin vähällä pienokaistensa solvaisemista. Hajalla hapsin ja kiiluvin silmin töytäsi hän toisen talon tupaan, uunin hiili-hanko kädessä, jolla hän alkoi hosua ja hutkia asianomaisia, samalla kirkuen, noituen ja huutaen minkä vaan jaksoi, olipa koko talon väki hädässä hänen kanssaan ja viimein täytyi hänet miesvoimalla panna ulos.

Eräänä kertana oli Issu-viikari kähminyt toisen talon hohtimet: niiden varret oli hän sitten kuumentanut tulikuumiksi ja sitten tarjosi hän ne toisen talon Liisu nimiselle tytölle, isälleen vietäväksi. Tyttö parka ei arvannut petosta välttää, vaan otti hohtimet vastaan. Mutta samassa tuokiossa säntäsi Issu puristamaan tytön käsiä, ett'ei hän saanut kuumia hohtimia käsistään pois. Ennenkun ihmisiä oli ehtinyt apuun, olivat tyttö raiskan kädet palaneet pahan päiväiseksi. Tytön äiti pölyytti Issua tukasta oikein kelpolailla tuon ilkityön tähden. Issu sydäntyi tuosta kovasti ja lähti poruten huoneesta ulos. Sieltä oli hän hakenut pärehalon itselleen aseeksi ja sen kanssa palasi hän pimeään porstuaan, vahtaamaan tytön äitiä tulevaksi ulos. Vihdoin hän tulikin ja Issu alkoi pärehalollaan häntä huimia niin paljon kun vaan ennätti. Se oli kostoja tukasta puistamisesta. Se temppu ei kuitenkaan pitkälle onnistunut, sillä tytön äiti väänsi pärehalon pois pojan kädestä ja pölyytti häntä toisen kerran tukasta paljoa kovemmasti. Poika rupesi taas poruamaan ja niin poruten meni hän kotiansa, eikä kauan viipynytkään, ennenkuin äiti oli taas pauhaamassa poikansa puolesta ja pitämässä jumalatoimintaa elämää.

Olipa siinä likitienoilla asumassa eräs mökkyri, jolla oli Jaakko niminen poika: häntä kutsuttiin Haka-Jaakoksi, sillä mökin nimi oli Hakala. Tuo poika oli siivo poika ja niin vankka ja roteva ikäisekseen, ett'ei hänen vertaansa ollut ikitienoilla. Issu ja Nartti, tappelun ja riidan haluisia kun olivat, kävivät joka tilaisuudessa Haka-Jaakon päälle. Hän väisteli vihollisiansa minkä voi, mutta Issu ja Nartti vainosivat häntä kaikkialla. Eräänä kertana olivat nuot pienet vainolliset menneet vahtiin Jaakkoa erään metsäpolun varrelle, jota myöden he tiesivät hänen tulevan. Niinkuin tiikerit hyökkäsivät viholliset piilostansa huolettomana kulkevan pojan kimppuun, sillä he tahtoivat kaikin mokomin löylyyttää ja nöyryyttää tuon köyhän, mutta vankan naapurinsa. Ankara ottelu ja temmellys syntyi nyt noiden kolmen poikasen välillä — ankara ainakin taistelijain ikään, kokoon ja väkeen katsoen. Haka-Jaakko oli nyt pakoitettu puolustamaan itseänsä, sillä hän ei päässyt puuhun eikä pitkään heidän kynsistänsä. Kauan oli taistelun onni tietämättömissä, kummalle puolelle se kallistuisi, mutta viimein sai Haka-Jaakko voiton ja hän löylytti Issua ja Narttia oikein kelpolailla. Nyt näkivät veljekset, ett'eivät he voi sitä tietä nöyryyttää tuota jäykkää vastustajaansa; täytyi keksiä muita keinoja.

Oli niityn aikana useampia sade-päiviä, jonka tähden ei Issun ja Nartin talon väki menneetkään eräänä semmoisena päivänä niitylle, vaan panivat sen päivän aitaan, kuusi-vitsasten kanssa. Huomenna, tuli pouta ja väki meni taas niitylle, mutta Issu ja Nartti ottivat kirveen, menivät ja hakkasivat kaikki vitsakset poikki eilen pannusta aidasta. — Kun väki palasi niityltä, havaitsivat he joka syllän olevan hakattuna maahan. Tulissaan tauoloissaan tuli Issun ja Nartin isä kotia ja tahtoi kiivaasti tietää kuka aidan on hakannut.

"Haka-Jaakko lurjanteli tässä tänä päivänä kirveen kanssa", olivat veljekset kohta valmiit sanomaan.

Isä suuttui tuosta silmittömäksi Haka-Jaakolle ja rupesi vaanimaan, saadaksensa häntä piestä.

Ennenkuin hän sai pojan käsiinsä, oli hänelle toteen näytetty, että aidan olivat hakanneet juuri hänen omat poikansa. Mutta isä ei ottanut tutkiakseen asiaa siltä kannalta, eikä uskoakseen semmoisia kuulumisia, vaan hän uskoi enemmän vilpillisiä poikiensa; hän luuli vaan, että ihmiset vihaavat heidän hyviä lapsiaan ilman syyttä, ja noille totuuden sanojille sanoi hän: "aina teillä kaikilla on aita matalin minun lasteni päälle".

Kerran sai kun saikin hän Haka-Jaakko raiskan käsiinsä ja poikiensa nähden pieksi hän, aivan viattoman pojan lähes vaivaiseksi, mutta Issu ja Nartti terjuivat vieressä ja huusivat: "kas niin, menestä vielä meidän aitaan hakkaamaan".

Tuommoisia tepposia tekivät Issu ja Nartti jo noin nuorina ja monta muuta kolttosta tekivät he, joita kaikkia kertoellessa kävisi asia liian pitkäksi. Sentähden olkoon edellisessä jo näytteeksi, minkälaisen kasvatuksen he saivat.

Vielä mainittakoon se, että elämän tavat ja lasten kasvatuksen muoto oli molempien sisaruksien kodeissa niin yhdenkaltaiset, ett'ei nuoremman sisaren kodista ole mitään erinäistä kerrottavaa, sillä vanhemman sisaren elämän laatu ja hänen lastensa elämän alku, antaa hänenkin elämästään täydellisen kuvan. Semmoinen summa on vaan heidän silloisesta elämästään, että heitä miehineen pidettiin kaikkien riitasien parikuntien esikuvina, ja että heidän lapsiaan nyt jo pidettiin koko kylän kauhistuksena ja Issua rupesivat kyläläiset kutsumaan "Kissuksi" ja Narttia "Artiksi", kummankin tappelu-halun tähden. — Mutta ryhtykäämme tarkastelemaan mitä hedelmiä tuommoinen kasvatusta ja tuommoinen elämän aamu tulee kantamaan poikien vastaisessa elämässä.

Kun nuot sisarusten pojat kasvoivat isommiksi, hakivat he kaltaisiaan seurakumppaneita ja semmoisia löysivätkin he — enonsa pojissa, Kanniansen Jussissa ja Antissa. Niin pian kuin he kynnelle kykenivät, hakivat he alati toisiensa seuraa ja pian sulivat heidän käsityksensä ja mielipiteensä yhteen. He tulivat toisillensa niin välttämättömiksi, ett'eivät he voineet toisittansa toimeen tulla; kuinkas muutoin, sillä "mukaistaanhan mullikin puskee".

Pienistä poikasista pitäen oleskelivat sisaren pojat usein enolassa ja mitä heidän opetuksestansa kotona puuttui — pahuuteen, se täydennettiin ja kehkeennytettiin vähitellen enon ja hänen poikiensa elämän koulussa oikein käytännöllisellä tavalla. Sisaren pojat olivat aivan yhden ikäiset enon poikien kanssa ja yhden vertaiset olivat he myös opissa ja elämässä. Yht'aikaa oppivat he enon poikien kanssa tottelemattomiksi vanhemmilleen ja muille ihmisille, yht'aikaa viekkaiksi valhettelioiksi ja tekemään kaikenlaisia konnan koukkuja. Yht'aikaa oppivat he kiroilemaan, vannomaan ja — tappelemaan ja mikä vielä surkeampi: juomaan ja varastelemaan, ja noiden nepainten väli oli ystävyysväli, oli erottamaton.

Kunniaa, loistoa näkivät nuot nuoret miehet elämänsä alussa osanansa olevan ja muissa ihmisissä näkivät he kovin heikon vastapainon omalle korkeudellensa. Tuosta tuli heihin se suunnattoman korskea ylpeys, joka heissä oli jo aivan nuorina silmään pistävästi inhottavana nähtävänä.

Tosin oli tuo nepainten vahva ystävyys saanut pahan kolahduksen silloin, kun tiedoksi tuli, ett'eivät sisaret saakaan perinnöitä kantaa Kanniaiselta. Mutta ei tuo pieni riesa kauaksi kestänyt, sillä heillä oli yhteiset asiat, yhteiset pyrinnot ja riennot, yhteiset työt ja toimet, yhteinen päämäärä ja tarkoitus — niin, miks'ei heidän sopinut olla ystävyyskinä? Vanhanviran onnen aurinko tosin laskeentui ja lakkasi loimoamasta, mutta mitäpä siitä, olivathan nepaimet jo niin oppineita ja kokeneita miehiä, että he voivat omin päinsä toimeen tulla.

Heidän sydämiinsä kylvetyn siemenen olemme jo havainneet hyvästi jos hyvästi itäneen, orastaneen ja kasvaneen, nyt jo alkavat hedelmät näkyä. Issu oli jo siksi iäkäs ja muistava silloin, kun hän vaariltaan sai tuon kepin nauvahduksen padan särkemisen tähden, ett'ei se voinut hänen mielestänsä haihtua. Mustana koston pyyntönä pysyi tuo kepin lyömä tuon huonosti kasvatetun lapsen sydämessä; sitätehden kun hänen ruumiillinen kokonsa ja voimansa karttui, sitätehden paisui myös hänen musta koston pyyntönsäkin. Sentähden kantoi Issu ukolle alati yrmeää mieltä ja yrmeästi hän kohteli vanhusta joka päivä. Pojan vanhemmat eivät koskaan kieltäneet vanhusta ylenkatsomasta ja antamasta hänelle pahoja, ylenkatseellisia ja hävyttömiä sanoja; useinpa he vaan nauvoivat ja sanoivat: "voi kuinka tuo poika on — viisas!" Kun Issu tuli isommaksi, alkoi hän tulla usein juovuspäissään kotia. Silloin sai ukko-raiska kuulla hävyttömältä herjausta, mutta lopulta sai hän ruveta varomaan päätänsä. Ukko koki usein puhua vanhemmille pojan vallattomasta ja hävyttömästä käytöksestä kohtaansa ja hän pyysi heidän poikaa kurissa pitämään ja hälväisemään, mutta tavallisesti vastasivat he: "eihän nuot ole teiltä vielä kertaakaan silmää vieneet, jaksaaahan nuot kärsiä ja minkäpä me heille teemme!"

"Hym!" nurmahti silloin ukko ja meni surumielin pois.

Kun Issu oli jo aikamies, tuli hän taas eräänä kertana päissään kotiin.

"Kattilat ja sangat ja itse pata — p-le-kin", kirkasi hän heti tupaan tullessaan ja töytäsi ukkoa, jonka seurauksesta ukko rymähti kumoon.

"Ole hyvä ihminen siivolla!" sanoi ukko ja kömpi ylös.

"Nauskis, sanoi keppi, kun kävi pojan housuille", sanoi Issu ja samassa hän lyöä läimäytti kasvoille juuri ylös päässyttä vanhusta. Vanha mies ei voinut kestää tuota nuoren miehen viinasta raivostunutta iskuja; hän horjahtui — ei hän kaatui kuin ranka kumoon, silmä kävi tuolin nurkkaan ja nyt oli ukolta mennyt — silmä. Kauhea haava tuli myös hänen kulmaansa, josta veri rupesi virtana vuotamaan. Vanhus pyörtyi saadun kovan kolahduksen vuoksi ja Issun vanhemmat itkivät nyt suden kolloa, mutta nuot kyyneleet olivat krokotiilin kyyneliä, sillä pojan työt olivat hedelmiä heidän omasta varhaisesta ja ainaisesta kylvöstänsä. Issu ei ollut kaikesta tuosta millänsäkään; hän hyppeli, noitui ja maikkasi vaan ja sanoi: "hei! tässä poika on, tämä ei pelkää, vaikka tulisi viisi; tässä oikein kruunun ja Viaporin korea on".

Vihdoin saatiin vanhus virkoamaan ja hänen haavansa sidotuksi muiden ihmisten avulla, mutta kauan sai vanhus kärsiä kauheita tuskia haavansa ja silmänsä tähden. Usein ukko-rukka itki tuskissaan ja sanoi: "voi, voi! nythän se on silmä minulta mennyt; lieneekö sekin heidän mielestänsä tapahtunut liiksi hiljaa".

Noin varttuivat Vanhanviran sisarten pojat heille lapsuudesta pitäen opetetussa elämän kaavassa aina uljaammiksi, ja pian olivat he paikkakunnassa kaiken pahuuden, ilkeyden, jumalattomuuden, saastaisuuden ja riettauden esikuvina.

Parin vuoden perästä tuon surullisen tapauksen jälkeen, jolloin ukko menetti silmänsä, oli Issu joutunut jo niin korkeaan määrään, että hän seiso i kaakin vieressä rautakaulassa, sovittamassa oikeuden antamaa tuomiotansa kalliin hevosen varkaudesta, ja sen kärsittyään annettiin hänelle samassa kaakissa neljäkymmentä paria raippoja selkään. Tuo tapahtui samoina aikoina kuin Kanniaisen Jussikin seiso samankaltaisen rangaistuksen, niinkuin ennestään jo tiedämme. — No niin. Olivathan nuot nepaimet käyneet yhtäläistä koulua, ja yhtäläiset olivat heidän käsitys-voimansa omaamaan koulunsa opetuksia, sen selvästi todistaa sekä Issun että Jussin ensimmäinen tutkinto tuon koulun opista, jonka he kumpikin niin loistavasti ja niin suurilla tahi korkeilla arvolauseilla, melkein yksin ajoin suorittivat; siis kumpikaan heistä ei ollut toistansa korkeampi, vähempi tahi suurempi.

Nepaimet alkoivat tulla nyt oikein oiva-mestareiksi. Heillä oli jo muitakin seurakumppaneita ja oppilaisia, ei vaan omat nepaimensa ja koulumestarein oppi rupesi juurtumaan muidenkin paikkakunnan nuorukaisten sydämiin. Hedelmät rupesivat aivan pian näkymään tuosta uudesta ja vapaasta opista, joka alkuaan oli perustettu hellään ja varaamattomaan lasten kasvatukseen heidän rikkoessaankin, ja suvun kunnian ylläpitämiseen. Juoppous, irstaisuus, haureus, tappelukset, puukottamiset, murhat ja varkaudet alkoivat pitäjäässä tulla nyt niin yleisiksi ja jokapäiväisiksi, että se paikkakunta ennen pitkää tuli kaikkien oikeain ihmisten kauhuksi ja kammoksi ja pahuudestaan mainioiksi koko maassamme. Kaikilla roistoilla olikin nyt hyvät turvapaikat Kauniaisen Jussin ja hänen

täteinsä poikien tykönä, sillä he olivat ottaneet kotonansa semmoisen ylivallan, ett'eivät heidän vanhempansa tohtineet heille puhua mitään, vaikka nyt jo olisivat sitä tahtoneet tehdä, sillä he itsekin jo huomasivat lapsiensa olevan väärällä tiellä, olevan semmoisia, jommoisia eivät he heidän olisi suoneet olevan, olevan ihmiskunnan ja itsensä pahennuksena ja kauhuna; mutta vitsa ei ollut enään väännettävissä.

Läheltä ja kaukaa tulvaili nyt kaikenkaltaisia epärehellisiä ihmisiä paikkakuntaan, nepainten hyvän suojeluksen vuoksi ja niiden kautta paikkakuntaan tullut väen lisäys ei suinkaan parantanut sen asukasten sisällistä tilaa.

KYMMENES LUKU.

Hedelmät.

Kukaan kuolevainen ei voi kertoa sitä viheliäisyyttä, surkeutta ja jumalattomuutta, minkä tuo Kanniaisen Laurin liian hellitelty ja varomaton lasten kasvatusta ja heidän rikoksiensa hyväksyminen paikkakuntaan toi. Hänen poikansa, Vanhavirka, oli nyt jo saanut selkäänsä ja parast'aikaa oli hän Viaporissa kärsimässä kymmenvuotista rangaistustansa. Hänen poikansa poika oli saanut seisoa häpeällisimmän rangaistuksen ja saanut selkäänsä korkeimman määrän raippoja. Hänen tyttärensä olivat huonosti kasvatettuina joutuneet äideiksi, jonkatähden he kehnosti toimittivat kalleimman elämänsä velvollisuuden, lastensa kasvatuksen, niinkuin olemme jo edellä nähneet. He hoitivat huonosti niitä pikkuisia taimia, jotka Jumala oli heille uskonut, sillä he istuttivat pienoihin sen myrkyllisen siemenen, jonka he itse jo pieninä ollessaan olivat isältään entisessä kodissaan omiin sydämiinsä imeneet: liian höllän kasvatuksen vaan, liian suuren vapauden vaan. Tuota perus-aatetta seurasivat he sitten lastensa isommiksikin tultua, aina siihen asti, kun he näkivät, minkälaisia hedelmiä tuommoisen kasvatusta matkaan saattaa, että se, nimittäin, tuottaa aineellista vahinkoa, ruumiillista kipeää ja kunnian siaan häpeää, mutta sielusta ei tullut kysymystäkään; tuon kaiken havaittuansa, olisivat he suoneet asiain toisinkin olevan, mutta se tunto tuli heille liian myöhään. Kerran pahaa siementä saatuaan, tulivat Vanhavirka sisarinensa paljoa huonommiksi lasten kasvattajiksi kuin heidän isänsä, Lauri, olikaan ja ihmispetojen isäksi ja äideiksi tulivat he.

Edellä on jo mainittu, kuinka noilla nepaimilla oli oppilaisia ja tosi on, ett'ei niitä ollut vähä, ja noiden opettajien oppi levisi kuin ruttotauti paikkakunnan nuorisohon; eipä ihmekään, sillä paha on niin kärkeä istumaan kiinni ihmissydämeen. Kanniaisella nyt vasta elämä "rennoksi" muuttui, vaikk'ei se hääviä ollut Vanhanvirankaan aikana. Siellä tanssittiin harva päivä, juotiin ja tapeltiin, pauhattiin ja meuhuttiin. Noihin oli hyvä tilaisuus tulla kokoon sekä opettajain että oppilasten, tuumittelemaan tulevasta varastuksista ja muista tuhotöistä. Silloin kun ei noita iloja eli riemuja ollut Kanniaisella, olivat ne tädin poikien luona ja sopihan sinne tulla lystiä pitämään ja neuvottelemaan yhtä luottavasti kuin Kanniaisellekin, sillä olivathan niiden talojen vallitsevat henkilöt kyllin oppineita ja koeteltuja ihmisiä.

Seuraukset tuosta kaikesta alkoi pian tulla laajemmalla näkösalilla. Tavallista useammin kuului nyt ympäristöllä varkauksia, tappeluksia, pahoja haavoja ja murhia. Matkustajat eivät olleet enään turvassa kulkiessaan tuon kammottavan pitäjän läpi. Usein tulivat he taipaleilla ryöstetyiksi ja raastetuiksi puti puhtaiksi ja jos he rohkenivat vastustaa tuota heidän mielestään niin luvatonta anastamista, tulivat he tavallisesti piestyiksi liki henkeä. Ulkopitäjäläisillekin tuli tuosta semmoinen kammo, ett'eivät he uskaltaneet matkustaa paikkakunnan kautta, muutoin kuin isoissa partioissa, kovasti varustettuina kaikenlaatuisilla puolustus-aseilla, niinkuin seipäillä, kangilla, puukoilla, kirveillä j. n. e. Usein syntyi sittenkin oikein ryskä-tappelu matkustajain ja kylän asukkaiden välillä, ja siinäkin seipäät suhahtelivat, kanget kalahtelivat, puukot välähtelivät ja kirveet kimaltelivat. Siinä porua ja pauhua, huutoa ja meuhua, kirkunaa ja karjuntaa, oihkaa ja ähkää; siinä hypeltiin, sadatettiin, lyötiin, lykättiin, kaaduttiin ja noustiin, voitettiin ja tapattiin, ja tuosta ankarasta temmellyksestä syntynyt melu kuului usein useampain virstojen päähän. Tappelun lakattua oli tappelukentällä kummallinen näkö. Hevoset juoksentelivat valjaita, pelästyneinä sinne tänne tappelukentällä, sillä aisat, luokat y. m., olivat lopen tarvittu tappelu-aseiksi ja muutoinkin vastustus-puolue koetti saada vihollisten hevosia pois valjaista, siten estääksensä heitä pakoon pääsemästä, jos — niinkuin toivottiin — sotaonni kääntyisi heille epäedulliseksi. Rikkeimiä ajokaluja: rekiä, häkkeitä, katkotuita köysiä, aisoja, luokkia, länkiä, päitsiä, mäkivöitä ja särjetyitä sekä sinne tänne viskotuita kuormia oli sikin sokin ympäri tappelukenttää, sillä ei tuota sota-onnelle niin edullista hevosten riisumistyötä tehty juuri niin laupealla kädellä. Siellä täällä kömpi mies suurella vaivalla ylös, sillä he olivat saaneet pahoja ruhjevammoja tuossa mieli-työssään. Mikä oli saanut päähänsä pahoja, isoja haavoja, jotka yhdessä kovan veren-juoksun kanssa vaikuttivat

sen, että tuo pää tuntui niin hirveän raskaalta, ett'ei sitä voinut nostaa maasta ylös. Miltä oli mennyt käsivarsi, miltä sääri, miltä olkavitsa tai joku kylkiluu poikki ja nuot vammat pahuukset tekivät semmoista kiusaa ja vaivaa, ett'eivät kyyneleet omin avuinsa ylös nousemaan, vaan toisien vielä pystyssä olevien täytyi heitä nostaa ja rekeen vääntää, ja tuo heille tehty apu tuotti lisää kipua ja tuskaa. Useasti noissa taisteluissa pääsivät matkustajat voitolle, sillä he olivat enimmästi lukuisimmat, mutta kävipä joskus niinkin, että he joutuivat tappiolle ja silloin ei heillä ollut syytä kehua kauppaansa. Hirviöt eivät silloin säästäneet mitään, vaan he haaskasivat ja raiskasivat kaikki mitä haaskattavissa oli. Semmoisissa tapauksissa eivät matkustajat saaneet useinkaan omaisuudestaan mitään takaisin; hyväpä oli että saivat puolikuolleeksi pyntätyn henkensä pitää, mutta tapahtuipa joskus niinkin, että joku matkustaja menetti senkin.

Tietysti olivat nuot nepaimet aina paraina miehinä, jopa oikeen johtajinakin tappeluissa ja muissa ilkitöissä. Ei ollut niitä häitä, jossa eivät he olisi nurkkareina olleet, häiriötä ja pahennusta aikaan saattamassa; jos missä he olivat, ei silloin ollut ihmisillä mitään hyvää odotettavana. Tanssi- ja kuuliaispaikoissa oli heillä aina tappelu välttämättömänä tehtävänä, ja sitävarten olivat he varustettuna kirveillä ja monenkaltaisilla aseilla. Loppusointu tavallisesti tuommoisissa tilaisuuksissa oli se, että tanssi- tai kuuliais-talojen ovet, akkunat, muurit, jopa huonekalutkin olivat lopen tuhansina pirstaleina. Hääpaikoissa he tavallisesti taas repivät tai muutoin häväsivät morsiamen kruunun, sotkivat ja kaatelivat ruo'at, tekivät vahinkoa ihmisien hevosille ja ajokaluille. Täytyipä paikkakunnassa vihdoin kokonaan hävittää nuot kansallis-kemut aivan noitten riivattujen junkkarien tähden.

Itsestäänsä on arvattava, ett'ei tuommoisen elämän vallitessa työn teosta tullut mitään, joka kumminkin on välttämätön elämän ehto maata viljelevälle kansalle. Siitä aivan helposti johtui, että maat rupesivat antamaan huonompia satoja, ja sen likeisempänä seuraajana olivat: köyhyys ja puutokset. Ja ne, joiden maanviljelyksen noin oli käynyt, olivat niin monet, että tuo takaperäisyys koski koko paikkakuntaan. Tuon taloudellisen vajavuuden täyttämiseksi täytyi heidän keksiä uusia keinoja ja sen he olivatkin jo löytäneet, nimittäin — varkauden. Tuota uutta ja heidän mielestään oivallista elinkeinoaan kokivat he edistää kaikilla keinoilla. Parvittain miehiä kulki kyläläisiä markkinoista markkinoille ja heidän jälkensä kuului, missä ikänä he vaan liikkuvatkin.

Markkinapaikoissa oli tuo seura kaikissa asioissaan yksimielinen. Kaikilla keinoin kokivat he pettää ihmisiä. He varastivat, ostivat ja möivät, ja missä ei pettäminen ja salaa ottaminen menestynyt, käytettiin siinä ryöväämistä, kun tilaisuus sen vaan salli. Kaupassa he kokivat pettää sillä tavoin, että toiset olivat ostamassa jotakin ja tarjoilemassa pilkkahintaa kalulle. Siihen tulivat toiset veijarit syrjästä outoinakin miehinä, ja rupesivat kyselemään mitä kalulla on hintana ja mitä siitä tarjotaan. Asiasta kahden puolen selvän saatuaan, rupesivat he kohtikurkkua nauraa hohottamaan, kuinka muka tuo ostaja on tuhma, kun tarjoaa kaksinkertaista hintaa tuommoisesta mitättömästä kalusta, jota he muka eivät viitsisi tieltä korjata. Moni yksinkertainen ihminen takertui noiden konnien koukkuun ja sai jälestä päin katua tuhmuuhtansa; kävipä usein niinkin, että tuonlainen kalunsa myöjä näki aivan oudon miehen jonkun tunnin päästä myövänsä hänen vasta myötyä kaluansa kaksin- ja usein monin-kertaisiin hintoihin; sydäntä silloin kyllä karvasteli, mutta mitäpä se enään auttoi.

"No miks'ei noita kaikkia konnia annettu lain rautaisen kouran puristeltaviksi ja kuritettaviksi?" kysyy kai lukija. Kyllä olisi ollut niin tehtävä, vaan sepä ei käyntykään laatuun niin helposti kuin outo luulisi.

Pahuus oli jo paikkakunnassa levinnyt niin yleiseksi, ettei julkisempiakaan asioita saatu toteen, todistajien puutteessa, vaikka katsojia oli rikosten tapahtuessa väliin useampiakin, he vaan valansa päälle puhua helistivät, ett'eivät ole mitään nähneet eivätkä kuulleet. Silloin jo, kun Kanniaisen Jussi kärsi edellä kerrotun rangaistuksensa hevosten varkaudesta, oli tuon "komppaljuunin" oppi niin levinnyt ja juurtunut kansaan, ett'eivät kruunun kahleetkaan riittäneet kaikille pahantekiöille ja sen takia joutuikin Vanhavirka poikansa kanssa silloin yritykseen yksissä kahleissa olemaan.

Ne taas, joilla oli halua totuutta esiin tuomaan ja puolustamaan, olivat alituisessa hengen vaarassa. Sentähden eivät he tahtoneet heitä ilmi antaa, sillä roistot vainosivat kaikkialla ja kaikilla keinoin niitä, jotka heitä jollakin tavoin hätyyttivät ja oikeuteen saattivat. Siitä seurasi aivan helposti se, ett'eivät vahingon kärsineet uskaltaneet ilmi antaa noiden roistojen tekoja ja ilkitöitä. Ja oikeat ihmisetpä ne olivatkin juuri noiden läpi turmeltuneiden roistojen tähtäämisten ja koston alaisina, kun eivät he yhtyneet heidän jumalattomiin vehkeisiinsä ja julmuuksiinsa ja vieläpä väliin kokivat heitä saattaa rangaistuksen alaisiksikin; toisilleen nuot veinarit antoivat kyllä kelpo rauhan, sillä "vaivainen lintuhan se on, joka pesänsä sotkee".

Mainittakoon muutamia esimerkkejä noiden oikeuden hylkääjien koston tuumista.

Kanniaisen Jussi rupesi kosimaan erään varakkaan talon ainoaa, kaunista ja siveää tytärtä. Kaunis oli kosiakin Jumalan luoman puolesta, kylän uljain ja komein poika, mutta hänen kunniansa oli silloin jo tahraantunut. Häpeällisesti oli hän käyttänyt itsensä senkin jälkeen, eikä se suinkaan pyyhkinyt pois hänen entistä tahraansa. Kaikki nuot tekivät yhteensä sen, ett'ei Jussin kauneuskaan vaikuttanut tytön

mielessä mitään, joka niin monen neidin on sokeaksi ja onnettomaksi saattanut, ja tuon vaikuttamattomuuden seuraukset olivat semmoiset, että tyttö antoi Jussille oikein komeat rukkaset. Jussi ei pitänyt tuota totenakaan ja piiritti yhä vaan tyttöä. Kun tyttö ei päässyt hänestä muutoin erillensä, ilmoitti hän asian isällensä, joka oli tunnettu kylän vahvimaksi mieheksi. Tytön isä piti suorana hävyttömyytenä tuommoisen miehen kosimista ja antoi Jussi-raiskalle semmoisen kyydin, ett'ei hän ollut äskeen mokomampaa saanut. Tuo oli Jussin mielestä anteeksi antamaton loukkaus niin hyvää miestä kohtaan kuin hän muka mielestensä oli. Pitkiä aikoja ei kulunut tuon tapauksen jälkeen, kun kositun neidin kotoa paloi iso luuva rakennus eloineen päivineen. Jonkun ajan takaa leikattiin usealta saman talon raavaalta kaulat poikki navetassa. — Eikö tuo ollut hirveää? Selvään nyt jo arvattiin, että entinen armas sulhanen, kumppaniensa kanssa, oli nuot turmat tehnyt. Nyt ei talossa enään tohdittu muutoin elää ja olla, kuin täytyi laittaa useita miehiä vahtiin, jotka yökaudet kiertelivät taloa, varustettuina aseilla. Vahdeilla oli muun muassa pyssyt, joilla he tavan takaa ampua paukuttelivat, ikäänkuin antaaksensa ilkiöille tietää, ett'ei sinne ollut hyvä tulla.

Kauan aikaa oltiin talossa noin varusalla, mutta mitään erinomaisempaa ei näkynyt eikä kuulunut: tuntuipa siltä kuin tuo koko vahtiminen olisi ollut aivan turhaa työtä ja sen ajatuksen takia rupesivat vahdit veltostumaan. Eräs heistä ei kuitenkaan antanut ennakkoluulojen itseänsä pettää, sillä hän tunsiperinpohjin ilkiöiden kavaluuden; hän vahtasi vaan silloinkin, kun toiset vahdit veltostuivat ja pötkivät levolle.

Eräänä myrskyisenä, pimeänä yönä istui tuo valpas vahti tuvan akkunan luona pöydänpäässä ja tirkisteli sekä kuunteli, näkyisikö ja kuuluisiko ulkoa mitään epäselvää; toiset vahdit olivat silloinkin panneet maata ja vetelivät hartaasti tuota kaikilta niin haluttua unta. Myrsky pauhasi ulkona ja synnytti monenlaisia epäselviä ääniä ja kolahduksia, mutta noiden seasta oli valpas vahti kuulevinaan jonkun lyhyen väliajan takaa jotakin säännöllistä karnutusta. Tuota piti hän jonakin epäluulon alaisena, jonkatähden hän hiipi hiljaa porstuaan, avasi varovasti porstuan oven raolleen ja tirkisteli ja kuunteli siitä. Tuon tarkastelun kautta tuli hän huomaamaan, että tallin lukkoa sahattiin irti, sillä kaikki huoneet täytyi pitää lukossa näinä vaarallisina aikoina, jos mieli oli jotakin saada säilytetyksi. Heti tuon huomattuansa, kiirehti vahti tupaan ja herätti hiljaisesti toiset nukkuvat vahdit. Kun he toipuivat, selitti vaaran keksinyt hätäpikaa heille, mitä hän luuli olevan tekeillä. He varustausivat heti ja hiipivät hiljaa porstuaan; isännälle myös annettiin sana hiljaisuudessa ja hän myös tuli porstuaan. Isännän kehoituksesta päätettiin olla niin kauan hiljaa kuin he pääsisivät talliin; sieltä olisi heitä muka helppo kiinni ottaa. Helposti kuulivat he nyt, kuinka soukan puukko-sahan karskahdukset hitaasti, mutta varmasti jouduttivat lukon irtaumista. Jo irtausikin se, ovi aukeni narahtain, ja selvään kuultiin, että useampia miehiä luiskahti talliin. Mutta samassa tuokiossa törmäsivät vahdit tallin ovelle, isäntä edellä.

"Ahas, junkkarit! Satuittepa", sanoi isäntä, tormaten talliin ja pimeän päässä tarttuen kauluksiin kiinni ensimmäistä miestä, joka hänen käsiinsä sattui; toiset olivat aseilla varustettuina jääneet ovea vartioimaan.

Samassa tuokiossa välähti puukko yön tuiki heikossa valossa, ja isännän miestä pitävä käsivarsi oli samassa silmänräpäyksessä luuta myöden — poikki. Silloin töyttäsi tallista kolme miestä ovea kohden; ovella seisovat vahdit horjahtuivat oven reijältä, sillä eivät he osanneet aavistaa niin voimakasta ja äkkinäistä hyökkäystä ja noiden vahtien lävitse syöksähtivät ilkiöt päätänsä myöden kartanolle.

Se, jota isäntä kiinni piteli, oli viimeinen, joka ulos tormasi ja hänelle ennätti eräs ovella seisova vahti antaa kirvespohjalla lanteille oikein aika kolahduksen. Tuon saatuaan hän vauhtinsa turvissa vielä mennä hyökkäsi kappaleen matkaa kartanolle, mutta sitten hän kaatui eikä päässyt paikalta pökähtämään. Toiset veijarit näkivät paikalla, mitenkä heidän toverinsa kävi; he juoksivat kiireesti kova-onnisen kumppaninsa luo, kaappasivat hänet syliinsä ja veivät kiireesti nurkan takana odottavan hevosensa rekeen; sitten lähtivät he täyttä vauhtia ajaa karistamaan, ja niin he veivät vamman saaneen toverinsa kiireesti pois, ennenkuin hän ennätettiin kiinni saada.

Ilkiöt eivät ennättäneet hevosille tehdä väkivaltaa, joka heillä tarkoituksena oli, mutta eivät vahditkaan voineet heitä kiinni saada, niinkuin toivottu oli. Mutta saatiinpa kuitenkin tietoon, eräs noista ilkiöistä, sillä talon tyttären onnistumaton kosia — Kanniaisen Jussi — makasi monta viikkoa kirvespohjasta lanteillensa saatua kolahdusta.

Isännän käsi parani terveeksi lääkärin hoidolla ja hän laitti kaksinkertaiset vahdit taloonsa ja vahtimista käytettiin nyt suuremmalla valppaudella kuin tähän asti, jonkatähden eivät roistot uskaltaneet enään hätyyttää sitä taloa.

Olisipa luullut nuot kosimisen koston tuumat loppuneen jo siihen, mutta niin ei käynyt. Kysymyksessä oleva tytär naitiin jonkun ajan kuluttua erääsen varakkaasen ja siivoon taloon. Onnellisena aloitti nuori parikunta elämänsä aamun. Vapaina roistojen pelvostakin, eivät he osanneet aavistaakaan mitään kosta ilkiöiltä, sillä he olivat asumassa siksi kaukana tuosta pahamaineisesta paikkakunnasta, hyvien kylänmiestensä keskellä. Ensi vuotena, kun miniä oli asumassa rauhaisassa kodissa, nukkui talon perhe

levollista untansa eräänä pimeänä lokakuun yönä. Silloin lyötiin yhdellä rämäyksellä talon akkunat, kehyksineen päivineen palasiksi, ja kiviä alkoi sataa akkunoista sisälle niin paljon kuin ennätti; usea sisällä olija sai haavoja ja kuhmuja. Kylläpähän sen arvaa, minkälaiseen hämmästykseen huoneessa olijat joutuivat tuommoisen julman yöllisen päälle-karkauksen vuoksi. Lapset parkuivat, vaimot voivottivat ja pakenivat lastensa kanssa mihin turvapaikkaan mihin pääsi. Eipä ollut juuri paljoa paremmasti talon miestenkään laita, sillä he kovin hämmästyivät tuommoisesta oudosta ja hirveästä rynnäköstä ja hyppäsivät alastomina vuoteiltansa nurkkiin seisomaan, jossa he vapisivat kuin haavan lehti. Viimein toipuivat he kumminkin hämmästyksestensä ja sieppasivat seinältä luoti-pyssyynsä joilla he alkoivat ampua akkunoista summassa yön pimeyteen, sillä kaikki talon miehet olivat metsästäjiä.

Hirveä oli tuo näky pimeänä syksyisenä yönä. Lapset ja vaimot parkuivat, miesten ampuessa särjetyistä ikkunoista. Pyssyjen paukahdellessa leimahteli tuli ja valaisi kolkkoa, pimeää yötä; seiniin paukahtelevat kivet, jotka eivät sattuneet akkunain reikiin, lisäsivät vielä melua; näyttipä tuo ikäänkuin pienen linnoituksen valloitukselta, jota urhoollisesti puollustettiin. — Tuo roistojen rynnäkö maseni osaksi kumminkin heti kun miehet rupesivat ampumaan, mutta olipa tuohon toinenkin vaikuttava syy: talon navetta-kartano oli näet ilmitulessa. Roistot olivat sen sytyttäneet ennen rynnäkönsä. Palosta nouseva savu, huuto, parku, pyssyjen paukaukset ja kaikesta tuosta nouseva melu oli herättänyt kylän väen ja hengen kiireissä riensi nyt ihmisiä hätään ja tuon havaittuaan pötkivät hirviöt kiireesti kypälämäkeen. Hädintuskin saatiin ihmisten avulla eläimet pelastetuiksi, mutta huoneet paloivat aivan poroksi. Niin olivat sekä ihmiset että eläimet suojattomina talven lähestyessä aivan pahan-ilkisen ihmisen vuoksi.

Talon tyköä löydettiin eräs lakki, joka tunnettiin Kanniaisen Jussin omaksi ja siitä arveltiin tuho hänen tekemäkseen ja olevan vielä hyljätyn kosijan kosta. — Hyi! — Ja niin se olikin, sillä Kanniaisen Jussi veljineen ja nepaimineen ynnä muiden hyvien ystäviensä kanssa oli menossa taas markkinoille, ja syrjä-asianaan tekivät he tuon koston työnsä.

Nepaimet haastettiin oikeuteen asian-omaisina ja kaikki muut vieraksi miehiksi, joita oli parikymmentä miestä, mutta yksikään heistä ei ollut muka kuullut eikä nähnyt mitään, eikä siis tietänyt koko asiasta niin mitään. — Ja narrit pääsivät vapaiksi syytöksestä.

Eräs isäntä pani Issun syytökseen varkaudesta. Ennenkuin asia oli oikeuden edessä tutkittavanakaan, tapahtui tuon rohkean päällekantajan talossa jo useampia murhapolton yrityksiä. Todistusten puutteessa ei asia tullut valkeuteen, sillä todistajat kaikki kuuluivat samaan pyhään liittoon, johon syytettykin kuului. Olisipa noin onnistuneen käräjä-asian jälkeen luullut koston-pyyntiin jääneen siihen, mutta niin ei käynyt tässä. Monen onnistumattoman kokeen perästä paloi murhapolton kautta päällekantajan talo aivan puti puhtaaksi.

Eräs talon isäntä kävi etsimässä varastettuja kalujaan Issun ja Nartin kotona. Näitä ei hän löytänyt, mutta kallishintaisen hevosen hän kyllä löysi ensi-aamuna hevossaastaan — hirtettynä.

Tuommainen oli elämän laatu, ja yhteiskunnallinen turvallisuus paikkakunnassa, semmoinen oli oikeuden tunto. Oliko sitten kumma, jos laki ei saanut heille voimaansa osoittaa? Oliko kumma, jos ne harvat, oikeat ihmiset, jotka paikkakunnassa löytyivät, eivät enään viimeiseltä uskaltaneet heitä yrittääkään ilmiantaa? Eipä ollenkaan ja sen takia pääsi turmelus aina syvemmälle juurtumaan paikkakunnassa.

YHDESTOISTA LUKU.

Katsahdus suvun kunniaan.

Niin. Suvun kunniaa oli Kanniaisen Lauri lähtenyt kannattamaan ja turvaamaan. Hänen sielunsa oli siksi pimeä, että hän luuli tuon kunnian riippuvan rikkaudesta. Puhtaasta, rehellisestä omastatunnosta ei hän tietänyt mitään, ja sentähden ei hän kammonut lastensa sydämiin istuttaa väärää, vilpillisiä mielipiteitä. Me olemme jo osaksi nähneet, minkälaisia hedelmiä, minkälaista kunniaa tuo varomaton lasten kasvatus toi sekä itse suvulle että paikkakunnalle, ja kuinka oli kolmannessa polvessa jo kasvanut suureksi, mutta me emme vielä tiedä minkälainen tuon kunnian loppu oli. Katselkaamme siis sitä.

Kun ihminen paatuu ja piruttuu semmoiseksi, ett'ei hänellä ole enään mitään pyhää, kun hän antautuu koko sielunsa ja ruumiinsa kanssa pahojen himojensa orjaksi, palvelemaan syntiä joka jäsenellään, niin näyttääpä usein siltä kuin ei löytyisikään enään totuutta koko maassakaan; näyttääpä

siltä kuin Jumala ei etsiskeleisikään isäin pahoja tekoja Häntä pelkäämättömien lasten päälle; näyttääpä siltä kuin pahuus saisi kukoistaa ijankaikkisesti, mutta niin ei ole. Jumala on pitkämielinen, sentähden kokee hän kaivaa ja lannoittaa vääräksi kasvaneen puun juuria ja sitten Hän odottaa, toivoo hedelmiä. Vasta sitten kun Hän on nähnyt kaikki kaivamisensa, lannoittamisensa, odottamisensa ja toivomisensa turhaksi, vasta sitten antaa Hän vanhurskaan vihansa langeta paatumuksen tuomion alle langetetun ylitse ja silloin ei enään pahuus menesty.

Kauan menestyi hirvein rikossellisuus tässäkin kysymyksessä olevassa paikkakunnassa. Kauan välttivät paatuneet pahantekiät lain rankaisevaa kättä joukkonsa laajuuden nojalla, puuttuvan oikeuden tunnon vuoksi ja hirmuisen pelottelemisensä tähden; kuitenkin ei se heille menestynyt ikäkauttansa, sillä pää tulee viimein vetäväälle.

Kanniaisen nuorten miesten isä oli Viaporissa sovittamassa rikostansa, tuosta ei ottaneet pojat ojentuaksensa, ei parantuaksensa, vaan monta kertaa hurjempaa ja rikossellisempaa elämää viettivät he kuin heidän isänsä oli koskaan viettänyt — mitenkäpäs muutoin, sillä eipä heille oltu parempaa opetettukaan. Vanhanviran nuorempi poika, Antti, sai kohta isänsä Viaporiin lähdön jälkeen, juuri kun hän oli ripille päässyt, selkäänsä kahdeksantoista paria raippoja varkaudesta. Tuo ei ollut kyllä korkein määrä, mutta kumminkin jo hyvä alku kunnian leikkaamiseen niin nuorelle miehelle. Tuokin annos tapahtui sillä aikakaudella, jolloin heihin vielä voitiin ja uskallettiin käydä käsiksi.

Noin loistavasti aloitti Antti elämänsä aamun ja noin loistavasti osoitti hän työllä ja totuudella, mitä hänessä oli vaikuttanut ne opetukset, joita hän oli rippikoulussa saanut. Siellä tietysti ei hänelle pahaa opetettu — hyvää siellä opetettiin, mutta hyvä ei enään pystynyt häneen, sillä aikoja ennen oli hänen sydämeensä istutettu paha turmeluksen siemen ja tuo siemen oli siellä jo niin juurtunut ja kasvanut, ett'ei hyvä voinut siellä sijaansa saada.

Poika Antilla oli kumminkin vielä jäljellä hiukka vanhemman rakkautta, sillä hän kävi asian-tesden katsomassa isäänsä Viaporissa, jolloin hän vei rangaistusta kärsivälle isällensä ruokaa ja rahaa minkä voi kokoon saada. Oikeat ihmiset pitivät tuota hyvänä merkinä ja toivoivat Antin vielä vakaantuvaa mieheksi. Kun Kanniaisen Jussi, Antin vanhempi veli, tuon kuuli, selitti hän veljensä vanhemman rakkauden omituisella tavalla.

"Ei Antilla ollut asiana isänsä tervehtiminen, eikä ikävä häneen, vaan hän kävi Viaporissa katsomassa itselleen — talonpaikkaa", sanoi hän.

Kumpikahan puoli noissa ennustajissa oli oikeassa? Kenties Jussi tunsu veljensä sisällisen ihmisen paremmin kuin muut ihmiset. Niin, kenties. — — —

Eräänä kertana lähtivät taas nepaimet kumppaniensa kanssa erälle markkinoille — kuinkas muutoin. Oltiin jo poissa kotipitäjästä, kaukana vieraassa paikkakunnassa. Yö läheni ja nuot oivalliset markkinamiehet valitsivat itselleen yöpaikaksi erään kylän. Nuoria, iloisia olivat nuot markkinamiehet ja saman näköisiä katsella kuin muutkin ihmiset; vieläpä kauneempiakin kun moni muu, ja kyläläiset eivät osanneet aavistaakaan mitään pahaa noista iloisista markkinavieraistansa.

Eihän muuta. Markkinavieraat laativat heti tanssit majataloonsa, sillä eihän muutoin ilo ilolle tuntunut. Kylän pelimanni haettiin paikalle ja viinaa hankittiin sekä hänen että omiksi tarpeeksi. Kylän nuori väki kokousi äkkiä noihin kemuihin ja pian oli tuvan lattia täynnä iloisia pareja. Erinomainen ystävyys vallitsi kyläläisien ja vierasten välillä ja edelliset oikein kunnioittivat noita iloisia ja vierasvaraisia vieraitansa. Siinä sitten tanssittiin, jotta vesi päältä lähti ja hiki otsalta valui.

Keskellä "silmää" pistäysi Vanhanviran Jussi ulos, pyyhkien valkosella nenäliinalla, jonka hän oli kylän parhaalta neidiltä lainaksi saanut, runsaasti valuvaa hikeä pois otsaltansa. Silmä ei ollut vielä loppunut, kun hän palasi takaisin tanssi tupaan, mutta silloin hän jo voi kuiskata Issun korvaan:

"Täällä te turhaan näette vaivaa palavissa päin, mutta minulla on toki jo jotakin tallessa".

No, mitäpä oli sitten Jussilla tallella? Vaikk'ei hän sen enempää aikaa ollut poissa tanssituvasta, oli hän jo kumminkin ennättänyt käydä muurista irti repimässä talon ison, vaskisen muurikattilan. Tuon oli hän polkenut luttuun ja kuopannut rekeensä; tuon työn tähden se oli, kun Kanniaisen Jussi tuli niin tyytyväiseksi ja hyvälle omalletunnolle.

Kylän nuoriso ja vieraat pitkittivät vaan tanssiansa, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Vieraatkaan eivät kiirehtineet sen enempää lähtöänsä, sillä nyt oli jo niin myöhäinen aika, ett'ei kukaan enään näin hiljan tarvinnut valkeaa kodan muurissa; siitä tuo rauha ja hätäilemättömyys vierailla. Viimein lähti kylän nuoriso pois ja vieraat panivat maata. Kauan eivät he kumminkaan maanneet, ennenkuin he löivät hevosesensa aisoihin ja lähtivät ajamaan edessään olevaa pitkää talotonta taivalta.

Melkein heti kun vieraat lähtivät, nousi talon karja-piika ylös. Hän puki päällensä ja meni kiireesti

virittämään kodan pesään valkeaa, mutta voi hirmua! Muurikin oli revitty rikki ja kattilaa ei ollut olemassakaan. Piika kiiruhti heti asian ilmoittamaan muulle talon väelle. Heti huomattiin mitä tietä kattila oli talosta pois juossut. Pari roimaa hevosta valjastettiin heti, ja rekihin siepattiin kylän reippaita nuoria miehiä ja siitä nyt lähdettiin veijareita takaa ajamaan. Puoli taipaleessa saavuttivat takaa-ajajat jo illalliset vieraansa ja vaativat heidät seisahtumaan syynä varten. Veijarit kieltäisivät siitä ja matkustivat vaan eteenpäin. Takaa-ajajat yrittivät väkivallalla tekemään sitä, jota eivät hyvällä saaneet toimeen. Mutta pian huomasivat he sen keinon turhaksi, sillä koko rosvo-joukko alkoi käydä heidän päällensä ja takaa-ajajat saivat kiittää onneansa, että pääsivät eheinä pois heidän kynsistänsä. Takaa-ajajat valitsivat nyt toisen keinon: he seurasivat ullonkanteella roistoja, aina ensimmäiseen kylään asti. Kylään tultua alkoi takaa-ajajain joukko kasvaa ehtimiseen, sillä kaikille ihmisille, joita vaan näkivät, selittivät he lyhyesti asiansa, ja kun he asian kuulivat, liittyivät he takaa-ajajain joukkoon. Kylän tiheämmäksi tultua sai tuo matkaava, iso armeija kylän väen liikkeelle heidän edellensäkin; niille huusivat takaa-ajajat, että he ottaisivat menijät kiinni, ja pian oli takaa-ajettaville tie pystyssä. Lurjukset eivät ruvenneet enään tappelulla itseänsä puolustamaan, sillä he näkivät sen aivan turhaksi noin isoa joukkoa vastaan, semminkin selkeällä päivällä.

"Kyllä kaiketi meidät saatte syynätä vähemmälläkin, mutta mikä häntä nyt keskellä tietä rupeaa mokomaan työhön; ajetaan likimäiseen taloon", esitteli Kanniaisen Jussi rehevästi.

Kaikki suostuivat ehdotukseen ja niin ajettiin ensimmäisen varakkaan talon kartanolle, mutta Jussi ajoi hevosensa liki navetta-pihaa.

Siinä sitten syynättiin yhden ja toisen rekeä, mutta mitään ei löytynyt. Noin puolitekeissä oli syyni, kun Vanhanviran Jussi sanoi: "Kovin paljon on kokoontunut suuteita rekeeni, niitä täytyy kantaa tunkiolle" ja samassa hän kohmusi vankan sylin heiniä reestään ja lähti viemään niitä. Lähellä seisova mies sattui ikäänkuin tapaturmassa kirvespohjalla kopasemaan tuohon hänen sivutsensa vietävään suude-syliin. Kopsis! kirvespohja rämähti suoraan heinä-sylin sisällä olevaan, luttuun poljettuun kattilaan ja heinä-syli kattiloilleen putosi maahan, kattila päällimmäksi. Siihen seisahti kantajakin ja syynääjät huudahtivat: "kah, siellähän se meidän kattila onkin, mutta runneltuna".

"Mistä olet tämän rekeesi saanut?" kysyi kattilan omistaja ja katsoi Jussia tuimasti silmiin.

"Mikä p—le lienee tuon minun rekeeni tietämättäni työntänyt, minä itse en ole sitä pannut", sanoi Jussi hätäyksissään.

"Sen selittääköön oikeus, kuka kattilan sinun rekeesi on pannut", sanoi kattilan omistaja ja vanui Jussin kauluksiin kiinni.

"Jos vaan panette minut kiinni, niin sen saatte vielä katkerasti katua", sanoi Jussi uhkaavasti.

"Sepähän nähdään", sanoi mies ja alkoi nuorittaa häntä saapuville tuoduilla köysillä.

"Mikä on nimesi mies?" kysyi hän Jussilta, kun oli saanut hänen sidotuksi.

"Nimeni on Matti Vekarainen, Savosta", vastasi Jussi.

"Ei vainenkaan, hän on Vanhanviran Jussi, jos olette ennen kuulleet hänestä mainittavan", sanoi eräs juuri kartanolle saapunut kulku-akka.

"Oletko varma siitä?" kysyi moni ääni yht'aikaa vaimolta.

"Hänet tunnen yhtä tarkkaan kuin oman miehenikin", sanoi vaimo luottavasti.

"No peeveli! Sittenhän olemme saaneet paremman linnun kiinni kuin luulimmekaan. Lisää nuoria tänne! Hän ei taida olla juuri niin hyvä häkissä pysymään. Vai sitä komppaljuunია tämä joukko onkin. Olkaa hyvät ja painakaa muut tielle ja pian, jos ette tahdo kaikin tulla kiinni pannuiksi", sanoi sitten sitoja toisillekin samassa kun hän vielä toistamiseen siteli arvokasta saalistansa, josta kansa oli kuullut niin paljon pahaa. "Kas niin! Luulempa että pysyt koreasti kiinni tutkintoon asti", lisäsi hän sitten ja heitti Jussin siihen.

Jussin toverit vanhoivat sielunsa ja Jumalan kautta, ett'eivät he ole tietäneet mitään koko asiasta — sepä nyt on tietty — ja toimittivat itseänsä aikakyytiä matkalle.

Jussi-parka vietiin heti nimismiehelle, joka hänet kahlehti lujaan jos lujaan, ja lähetti sitten läänin vankilaan, odottamaan laillista tutkintoa huonosti onnistuneelle asiallensa.

Kun tutkinto tuli, oli asia niin selvä ja todistukset niin pätevät, että pitemmittä mutkitta oikeus tuomitsi hänelle taas neljäkymmentä paria raippoja ja kaksi vuotta kruunun pakkotyötä. Hän tyytyi

tuomioonsa ja lähti heti täyttämään hänelle määrättyä rangaistustansa, että pikemmin pääsisi irti, harjoittamaan entistä rikoksellista ja jumalatonta elämäänsä.

Kun hänelle tuomittu rangaistus-aika oli loppunut, tuli hän taas takaisin kotipitäjänsä. Pian havaittiin, ett'ei hän ollut tuolla oppi-ajallansa yhtään parannut, vaan päinvastoin paatunut entistäkin pahemmaksi, sillä yhä raa'emmaksi, hurjemmaksi, rikoksellisemmaksi ja jumalattommaksi kävi elämä pitäjäässä. Mutta yhä ankarammiksi ja kiinteämmiksi kävivät myös oikeat ihmiset heitä vastaan. Pitääksensä yleistä turvallisuutta vähänkään voimassa, laittivat he kylään poliisin, jotka vuorottaisin monissamiehin kulkivat öisin aseilla varustettuina ympäri kyliä, tarkastamassa roistojen tuhoja ja ilkitöitä ja moni vekara tarttui heidän koukkuunsa. Päivin he myös ottivat niin paljon vaaria ja tietoja heidän umpikuljuisista vehkeistänsä kuin vaan voivat, ja se oli suureksi avuksi useinkin heidän öillisille toimillensa. Kauan ei Vanhanviran Jussikaan saanut nauttia tuota kahden vuoden kruunun työllä ansaittua vapauttansa, sillä parin vuoden päästä irti pääsönsä jälkeen joutui hän noiden kylän poliisien kautta itse työssä kiinni murtovarkaudesta.

Jussin syntirekisteri oli jo niin iso, että hän kolmannen kerran sai selkäänsä neljäkymmentä paria raippoja ja kymmenen vuotta kruunun pakkotyötä, ja nyt hän oli jo isänsä edellä rikoksissa ja rangaistuksissa.

Vanhavirka palasi juuri kotiansa Viaporista, kun poikaa alettiin toimia sinne vietäväksi. Isä meni poikaansa katsomaan vankien kulettajalle, juuri kun puikaa lähdettiin viemään samaan kolkkaan ja pitkälliseen vankeuteen, josta hän itse juuri oli päässyt. Kokonaista kymmenen vuotta oli kulunut, jolla ajalla eivät kumpikaan olleet toisiansa nähneet. Kuitunut, harmaantunut oli isä tuolla kolkossa, kovassa kruunun työssä. Kolkostuneet, piruttuneet olivat pojankin kasvot, sillä monet kovat rangaistukset, hurja ja rikollinen elämä olivat tylystäneet ja tuimistaneet hänen katseensa, joka viattomana ollessaan oli niin lempeä ja suloinen kuin parin tähtösen vilkkuva kiilu aamutaivaan rannalla lempeällä talvi-ilmalla. Myrskyä, ukkosta, pelkoa, kauhua — paatumusta, osoittivat nyt ne villit katset, joita kovasti kahlehdittu vanki loi ympärilleen; olisipa luullut toisen maalarin käyneen siveltimellään pilaamassa tuota Luojan alkuperäistä työtä ja niinpä oli käynytkin. Hän oli vangin kasvoihin uurttanut nuot syvät, kolkot ja säännöttömät va'ot, jotka hänet tekivät niin inhottavan ja villin näköiseksi.

Laskiessaan raakoja kokka-puheita ja katsellen villisti ympärillään olevaa uteliasta väkijoukkoa, sattui vanki näkemään isänsä. Tulta säkenöitsivät hänen silmänsä ja hänen suunsa vetäysi ilkeään ja pirulliseen ilve-hymyyn.

"Ahaa! Tulkaapas lähemmäksi, kulta isäni. Te olette ennenkin antaneet minulle hyviä neuvoja ja opetuksia ja varmaan voitte niitä nytkin antaa. Poika on nyt jo hyvällä varalla isän veroinen, opissa, elämässä ja vieläpä palkan saamisessakin. Tehän juuri tulette, luulen ma, meidän yhteisestä kotitalosta, johon poika juuri nyt lähtee yhtä uljaalla matkapassilla kuin tekin, isä. Te mahdatte tietää, oliko siellä hyvin viinaa ja koreita tyttöjä; jos niin on, niin sitten siellä kyllä tulee toimeen. Siellä kai pitää kynnet pitää lyhempinä, ett'eivät ne takerru joka hevosen marhamintaan, taskukellon peräsimiin, kukkaron nauhoihin ja aitan avaimiin, vai kuinka, isä? Kyllä minä olen koettanut elää niin paljon kuin olen voinut oppinne jälkeen, mutta ei se ole niin onnistunut kuin teiltä, sillä minulla ei ole ollut Valvoherraa kumppanina — älkää nyt noin ujostelko, isä, yhteisethän meillä asiat ovat, vai kuinka?"

Noin Vanhanviran Jussi puhutteli isäänsä kymmenen vuoden päästä. Isä ei voinut häikäilemättä kestää poikansa puheen ja villien silmäyksien edessä, vaan hän koki vetääntyä muiden taa piiloon, mutta poika piti hänet niin ankarasti silmällä, ett'ei hän päässyt lymyämään koko puheen ajalla; lieneekö tuo silmällä pitäminen ollut sitä, josta Lutherus sanoo neljännen käskyn selityksessään: "ja pidämme heitä meidän silmäimme edessä?"

Vangin puhe teki kuulijoissa eri vaikutuksen, aina sen mukaan minkälainen kunkin kuulijan sisällinen ihminen oli. Suurin osa purskahti imelästi nauramaan; ne olivat niitä, jotka vangin puheen pitivät oikeana, viisaana puheena, sillä heidän mielipiteensä olivat enemmän tai vähemmän sopusoinnussa hänen mielipiteittensä ja tekojensa kanssa. Vähempi osa pysyi mykkänä koko vangin puheen ajan, ja he näyttivät kauhistuvan jokaista hänen sanaansa. He katselivat usein toisiansa kysyvästi silmiin, ikäänkuin olisivat kysyneet: eikö tuo ole hirveää ja pirullista? Eräs vanha harmaapä ukko avasi suunsa ja rupesi puhumaan:

"Eikö tämä ole hirveää ja jumalatonta?" alkoi hän. "Mistä on tämä hirveä rikoksellisuus, tämä saasta ja jumalattomuus pitäjääsemme tullut? Tuntuupa siltä kuin ilmakin olisi saastutettu ja Herran käsi raskaasti painaa meitä. Muistan ajan, jolloin ei pitäjässämme kuulunut yhtään rikosta ja rauha, rakkaus vallitsi silloin ihmisten kesken. Jumalan pelko asui silloin ihmisten sydämissä, ja se teki kaikki nöyriksi toisia kanssa-ihmisiäkin kohtaan. Lyhyessä ajassa on elämä pitäjässämme muuttunut pahojen henkien elämän kaltaiseksi, sillä muuta nyt ei enään kuulukaan, muusta ei nyt enään ole puhettakaan kuin rikoksista, murhasta, murhapoltoista, murtoja muista varkauksista, juomisista, vankituksista ja rangaistuksista. Mistä tämä kaikki on tullut? kysyn vieläkin. — Kanniaiselta alkoi se saasta vuotaa.

Väärällä tavaran himolla, setä Juhon rahojen varastamisella, varomattomalla lasten kasvatuksella, väärillä, petollisilla kirjoilla alkoi se ja Jumala sen tietää mihinkä se päättyy, sillä pahuus ja jumalattomuus paisuu nyt jo yli reunojensa, loppua eikä kumminkaan kuulu kustaan; se on hirveää ajatellakin. Rikokset pidetään nyt jo kunnia-asiana ja rikoksistaan vangittu poika puhuu rangaistulle isällensä levollisena niin hirveitä asioita ja sanoja, että kaikki harmaat karvani nousevat pystyyn, ja tuommoiset puheet saavat suosijoita — nauravia suosijoita!! — Jumala meitä armahtakoon!"

Sen sanottuaan lähti ukko hitain askelin kävelemään ulos. Ei yksikään voinut tuohon kunnian vanhuksen puheeseen virkata ainoatakaan iva- ja pilkka-sanaa, vaan kaikki olivat lyötyinä, ja Vanhavirkakin ja vangittu poikansa seisovat pää rinnoilla ja katsoa tuijottivat alakuloisina lattiaan. Miksikähän tuo ukon puhe teki niin syvän vaikutuksen kaikkein hurjimmisakin kuulioissa? Siksi että se oli huutavan ääni korvessa, jonkalaista ei oltu kaukaan aikaan kuultu. Ukko havaittiin olevan Elsan isän.

Pitemmittä mutkitta taljattiin Vanhanviran Jussi raskaine rautoineen rattaille ja mykkänä, synkkänä alkoi hän vieriä hitaasti kolkkoa rangaistus-paikkaansa kohden; yhtä mykkänä havausi myös väki pois vankien kuljettajan talosta. —

Tuo ennen niin loistoinen ja mainehikas Kanniaisen oli nyt perinpohjin hävinnyt talo. Eipä olisi kukaan enään tuntenutkaan sitä Kanniaiseksi, jos ei entinen paikka ja kammottava nimi olisi sitä mieleen johdattaneet. Maa oli myöty vähitellen suurien rahasakkojen, kulujen ja tuomittujen takamaksujen maksuiksi ja muiden isojen velkojen maksuiksi. Ostajat olivat osinkojensa mukaan vähitellen vedättäneet pois huoneet tuosta niin komeasta kartanosta. Ainoastaan talon entinen kota oli jäänyt paikalle sen vähäisen maan kipeneen kanssa, joka vielä oli jäljellä, kun Vanhavirka palasi Viaporista. Tuon kodan olivat pojat, Jussi ja Antti, varustaneet tulisialla ja muutoinkin asuttavaksi, sill'aikaa, kun heidän isänsä oli vielä rangaistustansa kärsimässä. Tuossa kota-tuvassaan asui nyt Vanhavirka poikansa Antin kanssa, ja he joivat mitä vaan hengestä irti oli. Niin autiona ja kolkkona oli nyt muinoin niin uljas Kanniaisen talo, yksinäisellä paikallaan, kuin autio puuton kallio-saari jäätyneen järven keskellä. Kolkkona, kammottavana esimerkkinä törötti yksinään kota-tupa tuossa ja kun tyyneenä, selkeänä talvisena aamuna savu kohousi pystysuorana korkealle ilmoihin kota-tuvan tornista, niin tuntuipa silloin siltä kuin se olisi suoristansa tullut kirouksen pätsistä.

Kun isä ja poika olivat jonkun ajan kahden viettäneet synnillistä elämää juomisessa ja varkaudessa, tuossa kolkossa yksinäisessä asunnossaan, ajoi eräs mies eräänä pyhä-iltana kota-tuvan eteen vähäsen, hevosen loimilla peitetyn kuorman kanssa. Mitä oli noiden peitetten alla? Siellä oli miehen — ruumis! Yksin oli Vanhavirka nyt kota-tuvassaan majaa pitämässä, sillä Antti oli jo aamulla lähtenyt kylälle, tavallisella laillaan pyhäpäivän pyhittämiseen juomisella ja tappelulla. Tuolta retkeltään tuli hän nyt kotiansa hevosella, ei ajajana, vaan tuona vähäisenä peitettynä kuormana, jonka olemme jo nähneet.

Vanhavirka kuuli kota-tupaansa, että hevosella ajettiin sen eteen. Hän astui kiireesti ulos, katsomaan tullutta.

"Näkyikö siellä meidän Anttia?" kysyi hän hätäisesti reen vieressä seisovalta mieheltä, jonka hän tunsi.

"Näkyipä tuo", sanoi mies ja sivalsi peitteet pois komian kuormansa päältä.

Yltä päältä verisen ruumiin kalveat kasvot tulivat silloin näkyviin ja Vanhavirka tunsi niissä poikansa kalvistuneet kasvot.

"Mitä on tapahtunut?" kysyi hän hätäisesti ja astui askeleen takaperin.

"Tapahtumat näette edessänne olevassa poikanne verisessä ruumiissa. Aamulla aikaisin kokouksi koko roisto-joukko kirkon kylään. He hankkivat tavallisuuden mukaan viinaa ja joivat itsensä juovuksiin. Issulla ja Antilla oli riita keskenänsä jostakin asiasta, sen jälkeen mitä muut ymmärsivät, varastetun yhteisen omaisuuden väärästä ja epärehellisestä ja'osta. Heille tuli tappelu ja ennenkuin ennätti aavistaakaan, pauskasi Issu puukon Antin sydämeen umpipäähän, josta iskusta hän kaatui paikalle hengettömänä. Siitä oli kumminkin hyvä, että siinä meni kaksi karpästä yhdellä lyönnillä", sanoi mies ja nosti ruumiin koto-tuvan lattialle.

"Sekö nyt vielä?" sanoi Vanhavirka ja purskahti itkuun.

"Niin, nyt alkaa olla töilläänne täysi mitta. Oman sukunne, sisarenne pojan työtä on tämä ja Issu vaan kerskuu muun muassa maksaneensa — äitinsä perintöä", sanoi mies ja lähti pois.

Siinä oli Kanniaisen Antin loppu. Ei hänen veljensä, Jussin, ennustavat sanat käyneetkään toteen? Ei Antin talonpaikka ollutkaan Viaporissa, niinkuin Jussi oli ennustanut; kolkkompi, synkeämpi — kauheampi oli se kammita, johon Antti nyt joutui, kuin Viapori on koskaan ollut. Antin vankeudesta ei pääsytäkään ulos vuosituumiolla, ei kymmenessä vuodessa, ei sadassa — voi! ei koskaan, ei koskaan. Ei

mitään parannuksen aikaa, ei mitään armoa, ei mitään toivoa — kauheata!

Niin, Antin isähän itki. Mitä hän itki? Hän itki sitä, että hänen poikansa oli tapettu. Hän tunsi itsensä nyt niin yksinäiseksi ja turvattomaksi. Hänellä ei ollut nyt enään yhtään, joka hänelle olisi hankkinut ja kantanut — viinaa ja varastellut hänelle elintarpeita kurjan henkensä ylläpitämiseksi — sitä hän itki.

Nyt olemme jo osaksi tutustuneet rintaperillisten, etevän suvun kunniaan; katselkaamme vähän syrjäperillisten, sisaren poikienkin kunniaan.

Vanhanviran sisaren poika joutui paikalla kiinni nepaimensa, Antin, murhasta. Asia oli niin selvä, että hän sai kovimman rangaistuksen, nimittäin neljäkymmentä paria raippoja ja elin-ajakseen pakkotyötä Siperian vuorikaivannoissa. Niin hän meni ja se hänen juoksunsa ja pyrintönsä pää ja pohja oli; se oli hänen — kunniansa.

Olemme jo ennen nähneet, kuinka Vanhanviran Jussi joutui kiinni, kattilan varkaudesta, markkina-matkallaan. Toiset veijarit menivät kuitenkin markkinoille, vaikka Jussin niin kävi. Siellä he pitivät tavallista menoaan: joivat, varastivat ja — ryöväsivät, kun niin sattui. Kaikissa heidän vehkeissään oli Vanhanviran Jussi ennen päämiehenä ollut, mutta kun hänen noin hullusti kävi, valitsivat veijarit hänen nepaimensa, Nartin, yksimielisesti johtajakseen. Uljaasti toimitti Nartti hänelle uskotun luottamusviran. Kaikki menestyi hyvin ja niin kavalasti, ett'ei pienintäkään epäluuloa syntynyt heitä vastaan. He kokosivat runsaan saaliin, ja palasivat iloiten ja riemuiten kotiansa. Samoilla markkinoilla ryövättiin tiellä eräs varakas pappi, ja piestiin vähiin henkiin. Papilla oli paljon rahoja muassaan ja muutakin arvokasta kalua, muun muassa kultakello kalliine perineen. Tieto tuosta rumasta ja hirveästä rikoksesta levisi nopeasti joka paikkaan ja pahantekijöitä koetettiin kaikilla keinoilla saada ilmi ja kiinni, mutta turhaan; mitään ei kuulunut ei näkynyt ja varastetut rahat ja kalut katosivat kuin nukkuneen rukous.

Pahantekijäin ilmisaaminen jäi siihen, eikä kukaan enään piitannut koko asiasta huita haita. Mutta hallitus ei heittänytkään asiaa niin vähällä, sillä rikos oli kovin hirveää laatua.

Oli kulunut tapauksesta aikaa noin pari vuotta. Silloin sai paikkakunnan nimismies käskyn kuvernööriltä, syynätä kaikki ne henkilöt ja heidän asuntonsa, joiden tiettiin olleen niillä markkinoilla, joilla papin ryöstö tapahtui. Tämä tapahtui ehkä siinä toivossa, että siten saataisiin jotakin selkoa pahantekijöistä. Tuo käsky tuli sen vuoksi, että pitäjän paha maine oli ehtinyt jo hallituksen korviinkin. Heti käskyn saatuaan ryhtyi nimismies työhön, ja Nartin koti oli se, jota tuo syyni ensimmäiseksi kohtasi. Nartti oli nainut mies ja koki vielä asua remuta isänsä maalla, vaikka se oli jo hyvin riepakolla. Kun nimismies tuli taloon, oli Nartti poissa kotoa.

"Hyvää päivää! onko Nartti kotona?" sanoi nimismies huoneesen tultuansa.

"Mitä hänestä tahdotte?" kysyi Nartin vaimo tuimasti.

"Onko Nartti pari vuotta takaperin ollut J—n markkinoilla?"

"Mitäs sitten?"

"Älä mutkittele, akka, vastaa vaan suoraan minun kysymykseeni; onko miehesi kotona?"

"Hän ei ole kotona".

"Toinen kysymys?"

"Jos se on teille mieliksi, niin muistelen hänen siellä olleen".

"Sen tiesin kyllä sinun todistamattasikin, ja me syynäämme nyt talonne joka nurkan".

"Ja mitä varten?"

"Jos jotakin löytäisimme; tuo nurkassa oleva arkku ensiksi käsiin; arkku auki!"

"Kenen luvalla tulette häiritsemään meidän rauhaamme?"

"Emme suinkaan sinun luvallasi, se on tietty; pitemmittä juonitta arkku auki!"

"Sitä ette tarvitse ettekä saa syynätä", sanoi akka, rynttäsi arkun päälle ja vanui sylin siihen kiinni.

Nimismiehen apumiehet kiskoivat akan irti arkusta ja mursivat arkun auki. Toiset pitivät kiinni akkaa, joka huusi, parkui ja kiemuroitsi; toiset syynäsivät arkun sisustaa. Arkku ei juuri paljon sisältänyt, mutta kuitenkin syynimiehille jotakin hyvin tärkeää, sillä sieltä löytyi eräs kultakello, joka nimimerkeistä tunnettiin papilta ryöstetyksi kelloksi.

"Mistä miehesi on tämän kellon saanut?" kysyi nimismies, näyttäen akalle arkusta löydettyä kelloa.

"Se on Nartin kello, ette saa siihen koskea", tirskei akka. Hänkin oli epärehellinen ihminen, sillä "kyllä vakka kantensa valitsee".

"Vai niin! Mutta mepä emme aiokaan sinun luvistasi pitää minkäänlaista lukua", sanoi nimismies, pisti kellon lakkariinsa ja niin lähtivät syynimiehet pois.

Jo samana iltana istui Nartti koreasti kiinni, vahvasti raudoitettuna.

Tuon kellon asiat olivat kummallista laatua. Martti oli sen saanut osaksensa markkinoilta varasteltua kalua jaettaissa asianomaisien kesken. Niin tarkasti ja varovasti elivät he kaiken varastetun kalun kanssa, että hän oli pari vuotta säilyttänyt tuota kelloa, jonkun vanhan kivinavettalöksän seinässä olevassa sopivassa kiven kolossa. Nyt hän oli ruvennut pelkäämään pilalle menevän koko kellon. Juuri syynipäivän aamuna, kotoa pois lähtiessään, oli hän, tuon pelvon vaikuttamana, tuonut kellon kamariinsa ja kätkenyt sen arkkuunsa, josta se oitis joutui syynimiesten käsiin. Kaikella varovaisuudellaan ei hän siis voinut välttää sallimuksen pettämätöntä kättä.

Nimismies pitkitti syyniään ja toisen Vanhanviran sisaren kahdelta pojalta löytyi myös papilta ryöstetyitä kaluja, ja he myös pistettiin kohta kiinni. Suvun ulkopuolellakin löydettiin yhdeltä ja toiselta epäluulon alaiselta sitä ja tätä papilta ryöstettyä tavaraa, joista hekin joutuivat kitimiin.

Todellakin siis olivat nuot roistot tuonkin hirveän rikoksen tekijöitä. He eivät liene jakaneet saalistansa tasaisiin osiin miehiä myöden, vaan sen mukaan kuinka suuri osa ja miehuus kullakin oli ryöstäessä ja varastaessa. Tuosta osinkojen epätasaisuudesta lienee Issullekin ja Vanhanviran Antille tullut riita, joka päättyi murhalla ja josta Issu oli jo huilannut Siperiaan.

Asia tuli tietysti oikeuden käsiin. Nartti ja molemmat nepaimet sekä kaikki ne, joilta löydettiin papilta ryöstetyitä kaluja, saivat neljäkymmentä selkäänsä ja sen saatuansa vietiin he koko elin-ajakseen kruunun pakkotyöhön, sovittamaan hirveää rikostansa. Semmoinen oli heidän kunniansa.

Nyt ei ollut enään jäljellä tuosta väärällä tavalla kunniaan korotetusta suvusta muuta kuin Vanhavirka. Hän se oli, jonka kunniaa, jonka tulevaisuutta oli koetettu tehdä oikein loistavaksi ja mainehikkaaksi väärällä tavalla anastetulla tämän maailman mammonalla. Hän se oli, jonka sydämeen jo nuorena oli istutettu se periaate, että ihmisen suurin onni tässä maailmassa on rikkaus, saipa häntä sitten mitä vielä saikin. Hän se oli suvussa, joka ensikerran omin luvun ojensi kätensä anastamaan, jonkun oikeuden muodolla, toisen miehen omaisuutta ja jonka teon hänen isänsä niinkuin sinetillä lukiten todisti oikeaksi, suvun kunnian ja maineen turvaamisen nimellä. Hän se oli ensimmäinen suvussa, joka mielivaltaansa mukaan sai kasvaa kristillisettä kasvatuksetta isänsä puolelta, sai kasvaa kurituksetta ja Herran nuhteetta, sai kasvaa oman turmeltuneen sydämensä himoissa ja haluissa. Niissä sai hän mielin määrin juurtua ja varttua, ja nyt olivat hedelmät jo näkösällä. Yksin oli hän nyt suvustansa jäljellä niinkuin jäkäläpäinen kanto, kulovalkean hävittämällä karulla kankahalla, josta kaikki hävittävä tuli on kaiken kasvullisuuden, kaiken tuoreuden, kaiken elon hävittänyt, niin ett'ei siinä muuta näy kuin joku savuava, joku kytevä kekäle, jonkatähden seutu näyttää niin kolkolta, mustalta, kaamialta ja vihan ylikäyneeltä. Semmoiselta näytti Vanhanviran kota-tupakin autiolla Kanniaisen talon paikalla. Semmoiselta näytti tuvan ainoa asukaskin — Vanhavirka — harmaantuneine hiuksineen ja kuivettuneine ja kyyristyneine ruumiineen; näyttipä siltä kuin hänen olisi sallittu jäämään Jumalan vihan koston kammottavaksi muistomeriksi. —

Hänen poikansa ja hänen sisartensa pojat olivat menneet sille tielle, josta ei enään palata: ainoastaan hänen vanhin poikansa, Jussi, voi vielä sen tehdä, kärsittyänsä pitkän rangaistuksensa ja sitä toivoi Vanhavirka, sillä hänkin oli laillaan — isä.

Aika kului ja Jussi tuli kotia. Hänellä oli hyvät tuliaisetsä isällensä, semmoiset, joita ei isä ollut köyhyytensä vuoksi juuri usein viimeiseltä saanut. Hänkin oli laillansa poika ja viinaa oli hänellä tullessaan koko kannu. Siitä otettiin aika tulijaiset ja kaikki oli mielestä taas hyvin, sillä olihan poika nyt unhottanut vihansa ja ylenkatseensa isäänsä vastaan ja osottanut lapsellista rakkauttansa. Syytähän oli iloita.

Oli iltapäivä, jolloin Jussi tuli. Kun isä ja poika olivat sovinto- ja tulomaljat juoneet ja tulleet kumpikin hyvään nujakkaan, lähti Jussi kylälle "tervehtimään tuttujansa", niinkuin hän sanoi. Aamulla sai isä tiedon, että hänen poikansa, Jussi, oli — kiinni, kovasti raudoitettuna. Isä säpsähti ja purskahti itkuun taas, mutta hän ei maininnut minkä vuoksi hän itki — luultavasti sitä, että poika joutui kiinni. Jussi oli ensi yönä toveriensa kanssa tehnyt murtovarkauden, josta hän ja eräs toinen hänen tuttunsa saatiin itse työssä kiinni ja odottivat nyt palkkaansa. Isä kontturoitsi katsomaan vankein vartian luo vielä viimeisen kerran poikaansa.

"Hyvää päivää, isä! Kiitäkää Jumalaa, kun saitte viime iltana niin hupaisen ja ylitse vuotavan illan

viettä, joita teillä ei enään liene juuri niin tiheästi; eikös pojastakin ole joskus jotakin hyvää?" sanoi Jussi hilpeästi isänsä tupaan tullessa.

Isä ei vastannut mitään, loi vaan katseensa maahan.

Jussi oli jo ennestäänkin korvissa ja oikeus tuomitsi hänet muun korkeimman ruumiin rangaistuksen ohessa ikuiseen vankeuteen ja niin meni Jussikin — kunniaansa.

KAHDESTOISTA LUKU.

Loppukatsahdus.

Nyt vasta Vanhavirka yksinäisenä, toivotonna oli. Olipa hän niin kauan toimeen tullut, kun poikansa, Antti, eli. Olipa hän vielä silloin useinkin saanut haluttua ilojuomaansa — viinaa ja muutakin ruokaa kurjan henkensä yllä pitämiseksi. Tuo turva tuli häneltä pois ja puutetta, kurjuutta kärsi hän kota-tuvassaan. Hänen ainoa toivonsa ja lohdutuksensa oli ollut vankeudesta palaavassa pojassaan, Jussissa — semmoinen toivo, että hän hankkisi hänelle ruokaa ja viinaa, — miten tahansa, siitä ei ollut kysymystä. Eikäpähän poika ollutkaan kuulematon isänsä toiveille eikä tahdolle: sen osoittivat hänen ensi-yölliset yrityksensä, mutta se ei onnistunut. Kurjaksi, turvattomaksi, köyhäksi, puutosta kärsiväksi jäi nyt Vanhavirka ypö yksinään kota-tupaansa. Hän ei ollut koskaankaan tottunut työtä tekemään, sillä vähemmin hän nyt vanhalla, rangaistuksista kyyristyneellä ja kutistuneella ruumiillaan kykeni henkeään elättämään. Jonkun vuoden kuluttua pyysi hän pitäjän vaivaishoidon toimittamaan hänet ruodulle. Sitäkään ei hänelle sallittu, siitä syystä, että hänellä oli vielä maata, ja — kota-tupa. Hän oli sen johdosta pakotettu myömään tuon ainoankin omaisuutensa. Siitä saaduilla rahoilla eli hän vielä jonkun ajan entistä elämäänsä — joi, kun sai viinaa, ja oli juomatta, kun ei saanut — selvä asiahan se.

Ei koskaan kuultu hänen suustansa mitään katumuksen sanaa, ei mitään päivitystä siitä, että hän itse oli onnettomuuteensa syyppää, ei mitään siitä, että hän oli huonosti kasvattanut lapsensa, ei mitään siitä, että hän oli itse syöstänyt lapsensa perikatoon, ei mitään siitä, että hän oli turmellut, myrkyttänyt tuhansia ihmissydämiä.

Tosin kuultiin hänen nytkin, kun hän sai viinaa päähänsä, jonkun veisuun tapaisesti, murheellisen näköisenä jörröttelevän: "Täällä minun täytyy oleskell' ja kiiveskell', Häpeän ja kunnian välill'," mutta ei hän koskaan lisännyt veisuusensa: "Vaan jos käyn Kristuksen jälill'," joka on seuraava sä'e siitä kirkkovirrestämme, josta hän oli tuon muka hänelle sopivan ja mieluisen paikan valinnut. Mutta siihenkin oli hän jo pannut omiansa lisäksi, jonka hän lienee paremmin taitamattomuudesta tehnyt kuin vapaasta tahdostaan. Niin. Hän ei ollutkaan koskaan viljellyt Jumalan sanaa, eikä hän siihen kyennytkään, sitä vähemmin ymmärsi hän sitä.

Kauan ei hänelle ollut turvaa tuon ratki pienen ja mitättömän maan palasen ja kota-tuvan vähäisessä hinnassa, ja yhä suurempaan kurjuuteen vajosi hän, mutta hätä neuvon keksii. Kun kaikki turva ja toivo oli pettänyt, hankki hän itselleen yksinkertaiset köydenkehruukalut. Ne muassa kulki hän kylästä kylään, talosta taloon, kehräten köysiksi jouhet, sian-villat ja tappurat niissä taloissa, joissa niitä sattui olemaan. Sillä tavalla elätteli nyt viimeiseltä henkeään tuo ennen niin loistava, rikas ja mainehikas Kannaisen lautamies — joi kun sai, ja söi, kun sai, mutta usein oli liian pitkät välit kumpaisellekin tarpeelle.

Toinen Vanhanviran sisarista asui pienessä, köyhässä, kurjassa mökissä; toinen sisar oli jo aikoja ollut — ruodulla. Tuo mökki oli nyt ainoa suvun omaisuus, sillä sisaretkin miehineen olivat joutuneet häviöön jumalattoman elämänsä ja poikiensa vuoksi. Tuossa sisarensa mökissä piti Vanhavirkakin majapaikkaa sitä myöden, kun hän oli pakotettu myömään oman kota-tupansa. Kun hän sai köysien kehuulla sen verran kokoon, että hän voi saada viina-hallin, tuli hän sen kanssa sisarensa mökkiin rypiskelemään saalistansa. Vuoteena hänellä tuossa kurjassa ja ahtaassa mökissä oli vaan pehku-koko nurkassa, joka aina ulkoa tuotiin mökkiin silloin kuin veli tuli kotiin retkiltänsä. Siihen hän kallistui maata, kun hän oli kyllyykseen saanut maistella taskumatistaan ja mustia, likasia ryysyjä sai hän peitteekseen.

Oli hirveän kylmä ja ankara lumipyry eräänä talvena. Kurjassa mökissä ei ollut paljon suojaa ulkona vallitsevaa hirmuista myrskyä vastaan, niin hatara oli mökki. Oli muuten hiljainen ilta. Mökin ainoa asukas oli nyt saanut vieraan, erään köyhän akan, joka sattumalta oli tähän joutunut, eikä päässyt pois lähtemään pahan ilman vuoksi. Kahden he olivat nyt mökissä, jossa he kokivat itseänsä suojella vilulta, niinkuin parhaiten taisivat; mökin omistajan mies oli aikoja jo kuollut. Ainoista mökin puuvaroista oli

tehty valkea takkaan, lisäämään tai oikeammin sanoen palkitsemaan sitä vähäistä lämpöä, jonka myrsky oli tuiki tarkkaan nuolaissut hatarasta, porstuattomasta mökistä, mutta tuossa kituvassa tilassaan ei valkea voinut juuri paljon lämmittääkään, jos ei kylmiäkään noita kahta mökissä olijaa.

Tuommoinen oli mökin sisällinen tila ja asu samana hetkenä, jolloin mökin ovea ruvettiin ulkopuolelta kovasti rytyyttämään. Vaimot kiirehtivät sitä avaamaan, sillä he olivat panneet oven, vointinsa mukaan, kiinni sisäpuolelta. Ovi aukeni ja sisään kompuroitsi puoleksi kohmettunut ja kylmettynyt mies; se oli mökin väli-aikainen asukas — Vanhavirka. Heti huoneesen päästyänsä tunki hän kohmettuneet kätensä huonosti palavaan valkeaan, ikäänkuin hän olisi tahtonut kerralla nielaista sen vähäisen lämmön kipinän, joka huonosti palavista puista lähti. Hän värisi ja vapisi vilusta, niin että hänen repaleiset nuttunsa niemekkäät ja hetuleiset liepeet ja irti ratkenneet paikat tärisivät kuin haavan lehti. Hän ei hiiskunut mitään, käänteli ja lämmitteli vaan itseänsä niin paljon kuin vaan voi.

"Mitähän sinäkin, onneton, olet lähtenyt liikkeelle ihmisistä näin kovalla ilmalla?" sanoi mökin akka vihelijäiselle veljelleen.

Kurja veli ei vastannut mitään suullisesti, sanallisesti, mutta repaleisen nuttunsa povesta veti hän täysinäisen viinapullon, josta hän alkoi ehtimiseen maistella suulta. Tuo taskumatista maisteleminen oli enempi kuin suullinen vastaus. Kun hän oli huonon valkean ja viinapullonsa avulla vähän sulannut kohmetuksistansa, istui hän takan viereen hirren päästä tehdyille jakkaralle, eikä puhunut yhtäkään sanaa; istui vaan kumarruksissaan ja tuki päätänsä kädellään; ainoa tehtävänsä oli vaan väliin maistaa pullostaan.

Pehku-kupo tuotiin nyt ulkoa mökin nurkkaan. Puku päällä köyrähti Vanhavirka kylmille pehuille, ja mustat ryysyt nakattiin hänen päällensä. Äänettömänä, mykkänä tyytyi hän kohtaloonsa — siltä ainakin näytti; taskumatinsa pani hän huolellisesti pystyyn lattialle viereensä, kenties kylmän ja surunsa varalta. Vaimot laittivat myös itsensä maata, sitten kun he olivat sammuttaneet ainoankin valkean takasta. Kun valkea oli sammutettu, alkoi kuulua lattialta hiljaista itkun nyhkimistä. Se oli tuo pehuilla makaava kurja mies, joka tuota teki. Mitä itkikään, mitä mieltikään hän nyt? Kenties oli hänen entinen elämänsä ensikerran eläessään nyt hänen edessään paljastettuna — niin, kenties. Pimeässä kuulivat vaimot selvästi, kuinka pullon pohja hiljaa tavasta naksahdelti ja kolahtelti lattiaan, joka osoitti, että tuosta lähteestä tavasta otettiin lievikettä käsillä olevalle surulle.

"Voi, Maija — Maija oli sisaren nimi — Voi, Maija! Ei rikkaus ole suurin onni ihmiselle tässä maailmassa", sanoi itkun seasta värisevä ääni lattialta — se oli Vanhanviran ääni.

"Ole joutavoimatta ja nuku pois", sanoi sisar.

"Niin sinä sanot", kuului taas lattialta.

Sitten oli kaikki hiljaa, niin hiljaa, ett'ei muuta kuulunut kuin joskus pullon pohjan hiljaiset kolahtelemiset.

Ne olivat ainoat sanat, jotka kurja mies lausui sinä iltana. Ja semmoisia sanoja ei hänen oltu kuultu ikinä lausuvan. Olivatkohan nuo sanat hiljastuneen katumuksen sanoja? Kenties, kenties.

Vaimot nukkuivat vihdoon, nukkuiko mieskin? Sitä ei tiedetty.

Aamu tuli. Vaimot heräsivät. Kylmä viima tuntui mökissä käyvän ja yksinkertaiset, päreillä paikatut, rikkeimet akkuna-ruudut olivat niin jäässä, että alkava aamu näkyi mökkiin niinkuin lumihangen läpi. Vaimojen suusta lähtevä henki näkyi mökissä niin vahvana vesikaasuna kuin kaksi vanikkaa savutorvea olisi purkanut savuansa tyyneesen ja selkeään talvi-aamuun. Vaimot raottivat ovea; ilma oli kaunis ja tyyntynyt.

"Jussi, nouse ylös!" sanoi sisar joksikin kovasti.

Ei mitään vastausta.

"Jussi, nouse ylös! Nyt on jo päivä", toisti sisar, ja samassa hän tölmäsi jalallansa pehku-koossa makaavaa ja ryysyihin käärittyä veljeänsä.

Ei nytkään mitään vastausta.

"Miten hän nyt niin siki nukkuu?" sanoi sisar ja sieppasi samassa ryysy-peitteen pois makaavan päältä.

Kauhustuen vetäysi hän takaisin. Makaavan veljensä lasittuneet, avonaiset silmät tuijottivat häntä vasten silmiä ja suu näytti siltä kuin se olisi aikonut sanoa: "niin sinä sanot". Hän oli — kuollut, tuo veli tuossa lattialla pehku-koossa. —

Viinapullo oli kauniisti pystyssä lattialla; se ei ollut aivan tyhjä, mutta tyhjä oli nyt sydän — henki, elämä oli sieltä paennut. — Hän oli sukunsa viimeinen mies, joka näitä maita oli viimeksi polkenut.

Niin. Paennut oli nyt hänen henkensä, mutta se oppi, jota hän oli aikanaan levittänyt ja istuttanut, ei ollut paennut; se vaan juurtui, kasvoi, varttui, leveni, kyti, kaatoi, haaskasi ja turmeli ihmiskuntaa. Vainajan vaikutuspiiri ei pysähtynytäkään hänen omaan sukukuntaansa, jotka kaikki olivat nyt menneitä miehiä, niin aineelliselta kuin henkiseltäkin kannalta katsoen, ei, vaan se ulottui paljon laajemmalle, kylihin, pitäjiin, maakuntiin, niin laajalle ulottui se. Paljon oli kruunun rautainen käsi korjannut pois tuon opin seuraajia, mutta eipä pahuus ja hirveät rikokset kuitenkaan loppuneet, sillä ne vaan elpyivät ja kukoistivat. Uusia aina pirumpia veijareita ilmestyi sialle, jos kuinkakin paljon olisi entisiä kiinni saatu ja pois viety, ja yhä suuremmassa määrässä; näyttipä siltä kuin helvetti olisi kitansa aukaissut siltä kohdalta maatumme, josta se olisi pahoja henkiä syönyt paikkakunnan täyteen. — Niin pian paha levenee ja niin suuressa määrässä!

* * * * *

Ystäväni! Tässä olen silmiesi eteen laskenut erään hirveän, mutta kumminkin tosikuvan elämästä. Hirveä on tämä kuva, mutta hirveää oli se ihmiselämäkin, josta tämä kertomus on otettu. Yhdestä ainoasta ihmisestä, Kanniaisen mahtavasta Laurista sai tuo turma ja saasta alkunsa. Väärällä, vilpillisellä lastensa kasvatuksella alkoi hän sen. Hän ei pitänyt vilpillistä tekoansa muuna kuin joutavana rikosten muoti-asiana, mutta sillä veti hän Jumalan kostavan käden sukunsa ja suuren osan kanssa-ihmisiensäkin päälle. Ei koskaan liene vanhurskaan Jumalan omat pyhät sanat paremmin toteentuneet kuin ne tässä paikkakunnassa toteentuivat, nimittäin nämät: "Minä Herra sinun Jumalas olen kiivas Jumala, joka etsiskelen isäin pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen, jotka minua vihaavat".

Eräs sen ajan virkamies laskee lukua, kuinka monta kymmentä syltää olisi jonkun vuosikymmenen päästä tullut halkoja niistä raippavitsoista, jotka tuosta yhdestä vilpillisestä lastenkasvatuksesta juontuneiden pahantekijäin selkiin murskaksi pyntättiin. Eikö tuo ollut kummallinen ja harvinainen lasku? Ja että tuommoiseen laskuun on voitu ryhtyä, mitäpä todistaa se? Mitäpä muuta kuin että asia on ollut olemassa. Eikö tosiaankin kumma kuin luontokin, metsä voipi kärsiä ihmisten pahuuden tähden?

Jospa joku ottaisi vaivaksensa laskea lukua, kuinka paljon turmelusta ja häviötä, kuinka paljon viheliäisyyttä, surua, tuskaa ja kyyneliä, kuinka paljon hirmua, pelkoa ja kauhistusta, kuinka paljon riettautta, syntiä ja jumalattomuutta, kuinka paljon sielun vaaroja ihmiskunnalle tuotti tuo vilpillinen lasten kasvatustapa. — Niin, jospa sen kykenisi joku tekemään, niin olisi se hyvä olemassa selvillä. Mutta tuohon laskentoon ei kykene yksikään kuolevainen, sillä liian kallisarvoista, liian painavaa on tuo Luojan kädestä lähtenyt kaikkein kallein, kuolemattomilla sieluilla varustettu tavara, mitattavaksi ja punnittavaksi ihmisten vaakakupilla tahi arvosteltavaksi ja määriteltäväksi kuolleilla, hengettömillä numeroilla ja luvuilla. — Siihen ei pysty yksikään, sanon vieläkin.

Jospa minulla olisi ukkosen ääni, niin minä täristäisin kaikkien isien ja äitien sydämiä ja huutaisin heille: ottakaa vaari lastenne kasvatuksesta, joiden haltiaksi Jumala on teidät uskonut. Varokaat, ett'ette kylvä heidän nuoriin sydämiinsä turmeluksen ja turhuuden siemeniä, sillä suuri on teidän edesvastauksenne oleva, jos lapsenne teidän tähtenne joutuvat Kanniaisen Laurin lasten tielle. Minä huutaisin ja rukoilisin kaikkia isiä ja äitejä, että he kasvattaisivat lapsensa Jumalan pelvossa ja ihmisten hävyssä, sillä, joka ei häpee ihmisiä, ei se pelkää Jumalaakaan, ja kuitenkin Herran pelko on viisauden alku. Minä huutaisin ja rukoilisin kaikkia isiä ja äitejä, että he yhdistäisivät voimansa tuota tärkeää kutsumistansa täyttämään, sillä mitä auttaa se, jos toinen rakentaa, kun toinen maahan lyö, jos toinen istuttaa, vaan toinen repii, jos toinen puhdistaa rikkaruohoista, mutta toinen kylvää niitä. Vanhemmat! Tutkikaa itseänne ja jos näitä merkkejä löydätte itsessänne, niin silloin jo synti väijyy oven edessä, ja ellei parannusta tule, pistää se teihin, pistää lapsiinne ja kenties kuinka moneen ihmiseen se vielä pistääkin kuolettavan haavansa.

Näitä minä huutaisin, jos voisin, mutta mitäpä minä voin, sillä olenhan vaan kuolevainen, vihelijäinen mato.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄIN PAHAT TEOT LASTEN PÄÄLLÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project

Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic

work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in

such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.